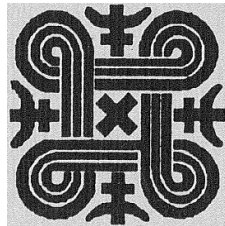

FENNO-UGRICA SUECANA

Nova series

Journal of Fenno-Ugric Research in Scandinavia

14

FENNO-UGRICA SUECANA

Nova series

Journal of Fenno-Ugric Research in Scandinavia

14

Editor-in-chief:

Jarmo Lainio

Issue editors:

Peter S. Piispanen & Merlijn de Smit

Editorial board:

Jarmo Lainio, Stockholm

Peter S. Piispanen, Stockholm

Merlijn de Smit, Stockholm/Turku

Stockholm 2012

© 2012 The authors

ISSN 0348-3045

ISBN 978-91-981559-0-7

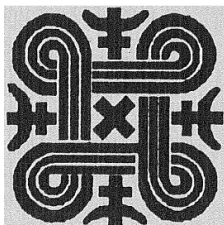

ARTICLES

- **Mikko Heikkilä:** Varhaisen kantasuomen vokaaliston ja fonotaksin uudennoksista sekä niiden ajoituksesta, p. 1 - 30
- **Petri Kallio:** Jälkitavujen diftongit kantasuomessa, p. 31 - 40
- **Jarmo Lainio, Carla Jonsson & Anu Muhonen:** Flerspråkiga ungas identiteter och diskurser om dessa – ett internationellt projekt som börjar avkasta resultat, p. 41 - 56

REPORTS

- **Mikko Heikkilä:** Beskrivning av forskningsämne för doktorsavhandling i nordiska språk på Fakulteten för språk, översättning och litteratur vid Tammerfors universitet, p. 57 - 60
- **Peter Piispanen:** Statistical Dating of Uralic Proto-Languages through Comparative Linguistics with added sound change law analyses, p. 61 - 74
- **Igor Anatolievich Vintin:** Finno-Ugric Studies as One of the Priority Directions of Development of the N.P. Ogarev Mordovian State University, p. 75 - 84

Fenno-Ugrica Suecana – Nova Series – will herewith be inaugurated

During a few years the scientific periodical Fenno-Ugrica Suecana, which was irregularly published in Sweden before that for two decades, for various reasons has not been published. It concentrated on issues concerning Fenno-Ugristics and Fennistics, in a wide sense. It has become clear to us that there nevertheless is a need to make an effort to continue its publication, which is why we now make attempts to revitalize it. We therefore invite researchers, teachers and other scientifically interested persons to send us contributions for publication.

The coming annual deadlines will be October 15th in the fall and February 15th in the spring. This first new issue will contain some articles and reports based on contributions delivered to the board, after a targeted call made earlier, as is the case with the second issue, to be published during early 2014.

The scientific fields that we try to cover remain the ones from the earlier publications, which are the following: the Finno-Ugric languages, Fennistics, Meänkieli studies, Sámi studies and other related languages situated in Sweden and Scandinavia, but also other scientific fields that in various ways are connected to the mentioned languages and their cultures, including their literatures. We will soon establish a permanent web address through which correspondence may be sent directly to the board – until then use the addresses provided in the Instructions for Authors section of this paper.

The publication will be electronic, but designed so that the full issues will be possible to print on demand.

The different types of contributions we are looking forward to receiving are these:

- scientific articles,
- review articles,
- reports,
- reviews, and
- discussion papers

The languages of publication are Swedish (Norwegian and Danish may be accepted), Finnish, Meänkieli, English, German, and possibly other Finno-Ugric languages which the editorial board may have competence in. In all cases, an English abstract should be attached to the articles. It is the responsibility of the

authors to finalize the proof-reading and language-check the contributions for publication.

We target scientific articles with a length of about 20 pages (about 10 000 words), including references.

In the next issue, winter 2014, we would like to specifically invite also Ph.D. students to send us for publication a research plan/description of their Ph.D. work or project (approximately 4 000 words). This presentation would facilitate the interested readers to have a grasp of what is going on at the moment in Scandinavia within the targeted fields of study.

There is a scientific board of about ten scholars (see separate presentation). There will be a process of peer reviewing of scientific articles and review articles, whereas the editorial board will by itself read and comment on the other contributions.

Of the earlier printed volumes there is a possibility to order (at the cost of posting/shipping) the following issues: nrs 3, 4, 6, 9, 11 and 12.

Jarmo Lainio
Stockholm

Merlijn de Smit
Stockholm/Turku

Peter S. Piispanen
Stockholm

Preface by the volume editors

We are pleased to present the first issue in the Nova Series of the journal *Fenno-Ugrica Suecana*. The original journal appeared from 1978 to 1994, and presented a broad range of research ranging from the minority Finno-Ugric languages of the Scandinavian countries to Mari and Hungarian, as well as literary and cultural studies. With the Nova Series, we intend to continue that tradition and present a broad selection of research specifically involving, but by no means limited to, Finno-Ugric studies in the Scandinavian countries.

This first issue contains both peer-reviewed research articles as well as briefer reports. In later issues, we hope to add survey articles, literature reviews and discussion papers as well. Two of the research papers, Mikko Heikkilä's *Varhaisen kantasuomen vokaaliston uudennoksisista sekä niiden ajoituksesta* and Petri Kallio's *Jälkitavujen diftongit kantasuomessa* touch upon the traditional core area of Finno-Ugric linguistics, namely historical phonology. The historical phonology of the Finnic languages is currently an extremely vibrant field. Thanks to the contributions of the two mentioned and other authors our understanding of the development of Proto-Finnic, its break-up into daughter languages and the dating of that break-up is rapidly changing. The authors present differing views on the reconstruction of Proto-Finnic vowels in non-initial syllables. Heikkilä presents a detailed argument for constructing four vowels *a*, *ä*, *i* and *j* in Proto-Uralic, whereas Kallio examines the development of diphthongs in non-initial syllables based on a different reconstruction (*a*, *ä*, *ə* and *ɛ̃* in Proto-Uralic and Early Proto-Finnic). The third research paper, *Flerspråkiga ungas identiteter och diskurser om dessa – ett internationellt projekt som börjar avkasta resultat* by Jarmo Lainio, Carla Jonsson and Anu Muhonen, presents an ongoing research project on multilingualism among urban youth which is carried out at a number of universities including Stockholm. The project studies *Superdiversity*, that is, the phenomenon that the (usually multiple) languages and identities that urban young people encounter in their daily lives can no longer be neatly categorized as, for example, the usage of two different languages in clearly defined social contexts. The Stockholm study deals with Spanish-Swedish and Finnish-Swedish bilingualism. The paper presents data, methodology as well as preliminary results of the study. Here, the writers point out the contrast between the monolingualism of institutional Sweden (apparent, for example, in the virtual absence of minority languages in the urban landscape of central Stockholm) and the multilingual daily practice of many urban young people.

Among the research reports, Peter Piispanen describes his Ph.D. research on the usage of quantitative and statistical methods as well as population genetics in the reconstruction and dating of proto-languages, focusing on the Uralic languages; Mikko Heikkilä describes his Ph.D. research on the chronology of sound changes in Proto-Germanic, North Germanic, Proto-Finnic and Proto-Saami and the role played by the study of loanwords and toponyms in establishing that chronology; and Igor Vintin describes the direction of Finno-Ugric research at the N.P. Ogarev Mordovian State University in Mordvinia.

We hope that this first issue of the Nova Series of *Fenno-Ugrica Suecana* will be the first of a long series, and we warmly welcome contributions to further issues (see the Instructions to Authors at the end of the journal).

On behalf of the Editorial Committee,

The volume editors,
Merlijn de Smit and Peter S. Piispanen

SCIENTIFIC ARTICLES

- **Mikko Heikkilä:** Varhaisen kantasuomen vokaaliston ja fonotaksin uudennoksista sekä niiden ajoituksesta, p. 1 - 30
- **Petri Kallio:** Jälkitavujen diftongit kantasuomessa, p. 31 - 40
- **Jarmo Lainio, Carla Jonsson & Anu Muhonen:** Flerspråkiga ungas identiteter och diskurser om dessa – ett internationellt projekt som börjar avkasta resultat, p. 41 - 56

On the Innovations in Early Proto-Finnic Vocalism and Phonotactics and their Dates

Mikko Heikkilä

Abstract

My interdisciplinary article deals with the diachronic changes in initial and non-initial-syllable vocalism in Early Proto-Finnic. The primary aims are to reconstruct the quality of the non-initial-syllable vowels from Proto-Uralic to Finnic and Sami as well as to account for the emergence of the new vowel combination /e-a/ in Proto-Finnic. The quality of the non-initial-syllable vowels has long been debated in Finno-Ugristics. According to the traditional standard theory from the late 1940s, strongly based on the Finnic evidence, the Uralic non-initial-syllable vowels were */a, ä, e/. According to a newer and more interdisciplinary theory from the early 1980s postulated by Juha Janhunen and Pekka Sammallahti, the non-initial-syllable vowels were */a, ä, i, j/. This theory has gained more and more ground among Finno-Ugrists over the past few decades. A third theory suggests that the non-initial-syllable vowel phonemes were */A/ and */Ə/, both of which had a front and back allophone depending on the quality of the initial-syllable vowel (= vowel harmony). The question is again topical thanks to Petri Kallio (2012) who supports the third theory. I, however, prefer the second theory because I would argue that the Proto-Finnic and Proto-Sami (non-)initial-syllable vocalic sound changes can satisfactorily be explained solely and exclusively by reconstructing four full vowels, namely */a, ä, i, j/, in the non-initial-syllable vocalism of the direct ancestor of Early Proto-Finnic. The main argument for this view is the distribution of the non-initial-syllable vowels in roots and derivatives as well as in word-medial and word-final position, e.g. *Suomi* : *Suomen* 'Finland', *sylki* ~ *sylky* 'spittle' ~ *sylkeä* 'to spit', *kutea* 'to spawn' ~ *kutu* 'spawn', *vävy* 'son-in-law', *kysyä* 'to ask' and *nähdä* 'to see' ~ *näkevä* 'seeing' ~ *näkyvä* 'visible' ~ *näky* 'sight, vision' ~ *näkyä* 'to be visible'. The regular vowel variation can be explained by assuming that the original West-Uralic non-initial-syllable non-low vowels were */i/ and */j/, which were opened early to /e/ and /j/ in word-medial position, but were preserved as such in word-final position. The non-Uralic syllable structures /CVVCA/ and /CVVCCA/ were early introduced to Proto-Finnic through syncope and Indo-European borrowings. Kallio (in press) suggests that the Finnish vowel combination /e-a/, which is a Proto-Finnic phonotactic innovation, actually goes back to a Proto-Finnic vowel combination */e-a/, which has been preserved in South Finnic but has disappeared from North Finnic. I completely agree with Kallio and I try to account for why and when this new vowel combination arose. My explanation is that this phonotactic innovation can be attributed to (Early) Proto-Germanic influence. The innovation was caused by the pre-form of the Germanic umlaut which already seems to have existed in (Early) Proto-Germanic as a phonetic allophonic variation, which was exaggerated by the Proto-Finns when they borrowed words from Proto-Germanic because the Proto-Finns had more phonemic vowel distinctions in their language than the Proto-Germans. The name of the Russian river *Nevajoki* turns out to be a very old Germanic loanword

in Finnic and its date of borrowing can be determined, which gives us an absolute *terminus ante quem* and a *terminus post quem* for many Proto-Finnic sound changes.

Keywords: Uralic non-initial-syllable vocalism, vowel combination /e-a/, Proto-Finnic, Proto-Sami, Proto-Germanic, umlaut

Varhaisen kantasuomen vokaaliston ja fonotaksin uudennoksista sekä niiden ajoituksesta

Mikko Heikkilä

1. Johdanto

Äännehistoriallinen artikkelini käsittelee suomen kielen esimuotojen ensi- ja jälkitavun vokaaliosassa tapahtuneita muutoksia ja niiden ajoitusta. Artikkelini jatkaa ja laajentaa viimeksi Petri Kallion (2012a, 2012b, painossa) äskettäin esiintuomien aiheiden käsittelyä. Aluksi tutkin itämerensuomen ja saamen esimuotojen jälkitavuihin rekonstruoitavien ei-väljien vokaalien äännearvoja ja jälkitavujen labiaalivokaalien syntyä. Sen jälkeen pyrin selittämään ja ajoittamaan vokaaliyhdistelmän /e-a/ syntymisen kantasuomessa. Tarkastelen tutkimuskohteitani kielen sisäisen rekonstruktion, sukukielten välisen vertailun, lainasanatutkimuksen ja paleolingvistiikan valossa.

2. Jälkitavujen vokaalisto kantaauralista itämerensuomeen ja saameen

Uralilaisten kantakielivaiheiden jälkitavuihin rekonstruoitavan väljää suppeamman vokaalin tai vokaalien kvaliteetti on tunnetusti vanha väittelyn kohde fennougristiikassa (ks. Lehtinen 2007: 64–65). Erkki Itkosen vuonna 1948 esittämän ja useasti toistaman (1961/1966, 1969a, 1988), vahvasti ja eksplisiittisesti itämerensuomen evidenssiin ja oletukseen sen vokalismin arkaaisuudesta perustuvan perinteisen näkemyksen mukaan kantaauralin ja siitä kantasuomeen johtaneiden välikantakielten jälkitavun vokaaleja olivat */a, ä, e/, joista */a/ ja */ä/ olivat vokaalisoinnun määrittelemässä täydennysjakaumassa, kun taas */e/ esiintyi sekä etu- että takavokaalisen ensitavun parina (Janhunen 1981: 2; Korhonen 1981: 109, 1988: 8; Sammallahti 1989: 65; Lehtinen 2007: 83, 109; J. Häkkinen 2007: 17; Kallio 2012a: 163).¹ Uralilaisesta kantakielestä periytyvien vokaalien

¹ Tämä jälkitavun vokaaliparadigma näyttää houkuttelevan helposti olevan palautettavissa kantaauraliin pelkän (itämeren)suomen kielen sisäisen rekonstruktion perusteella (esim. *kala* : *kalan*, *silmä* : *silmän* ja *käsi* : *käden* : *kädessä* : *kätevä* > /a, ä, e/), ainoa todettavissa oleva äänne- ja vokaalimuutos kun näyttäisi olevan sananloppuisen */e/:n supistuminen /i/:ksi, mutta uralilaisen kielikunnan kielistä vain yhden kielen tarkastelu on asian ratkaisemisen kannalta riittämätöntä.

lisäksi varhaiskantasuomen jälkitavuihin syntyi labiaalivokaaleja sanavartaloon kuuluneen jälkitavun vokaalin ja *-j/-w-*johtimen sulautumisen tuloksena (Korhonen 1981: 98; Sammallahti 1999: 70–73; Saarikivi 2010: 258). Jälkitavun väljää suppeamman uralilaisen vokaalin (eli Itkosen merkintätavassa */e/:n*) tai vokaalien kvaliteetti on epävarmin (ks. Janhunen 1982: 26). Juha Janhusen (1981) ja Pekka Sammallahden (1980) 1980-luvun alussa esittämä ja viime vuosikymmeninä enenevässä määrin fennougristien keskuudessa kannatusta saanut käsitys on ollut, että jälkitavun vokaaleja (jollei foneemeja, niin ainakin allofoneja) oli neljä: takainen ja etinen väljä illabiaali vokaali eli **/a/* ja **/ä/* (tai **/A/*) sekä takainen ja etinen suppea illabiaali vokaali eli **/i/* ja **/j/* (tai **/I/*).² Uralilainen vokaalisointu, joka saattoi kantaauralissa olla vain foneettinen ilmiö, oli Janhusen (1981: 230) ja Sammallahden (1980: 3–7) mukaan siis alun perin foneettisesti täydellinen (ks. myös Korhonen 1988: 9, 18–22; Lehtinen 2007: 62; vrt. Itkonen 1988: 325).

Itkosen, Janhusen, Sammallahden, Kallion, Aikion ym. tavoin uralilaisten kielten äännehistoriaan syvällisesti perehtynyt Jaakko Häkkinen (2007: 90–93, 2009, passim) rekonstruoii kantasuomen ja kantasamen jälkitavujen alkuperäiseksi korkeaksi vokaaliksi **/i/:n*, tosin vain yhden suppean vokaalifoneemin, sillä Häkkisenkin (2007: 36–38) mukaan vokaalisointu oli kantaauralissa vain foneettinen ilmiö, joka hänen mielestään fonologistui vain itämerensuomessa ja samojedissa.³ Jaakko Häkkisen (2007: 60–62, 81) mukaan takaisista illabiaalisista vokaaleista kantaauralissa esiintyi ensitavussa **/e/* (Janhusen ja Sammallahden sekä heitä seuraten Lehtisen (2007: 61–62, 66) ja Aikion (2012: 233–234, 239) mukaan **/j/*), joka länsiuralissa eli itämerensuomen, saamen ja mordvan (muttei enää marin) kantamuodossa on langennut yhteen */a/:n* kanssa ja siten kadonnut foneemiparadigmasta (vrt. Kallio 2012a: 166). Yhdyn Jaakko Häkkisen näkemykseen. Mikäli ensitavussa on kantaauralissa ylipäätään esiintynyt **/j/*, on sen erittäin varhain täytynyt väljentyä **/e/:*ksi länsiuralissa, koska vain se lankesi sittemmin yhteen */a/:n* kanssa (esim. kur. **ippi* > länsiur. **eppi* > sm. *appi*) (Lehtinen 2007: 66). Takaisen *j*-äänteen täytyy kuitenkin

Erkki Itkonen (1969b: 212) ennusti oikein jälkitavun ei-väljän vokaalin rekonstruoimisen tulevaisuudessa **/i/:ksi*, sillä sitä ei voi osoittaa huonommaksi kuin tuolloin jälkitavuihin rekonstruoitua **/e/:*tä. Lisäksi Erkki Itkonen (1954: 185) itse osoitti **/i/:n* esiintyneen jälkitavussa possessiivisuffikseissa.

² Hyvä esimerkki tiedeyhteisön vähittäisestä siirtymisestä tämän uuden Janhusen–Sammallahden rekonstruktioimallin kannattajaksi on dosentti Tapani Lehtinen, joka vuonna 2000 vielä kannatti perinteistä näkemystä, mutta oli vuonna 2007 pääpiirteittäin siirtynyt uuden teorian kannattajaksi (Lehtinen 2000: 35, 54, 2007: 65–66, 73, 83). Myös esimerkiksi Ante Aikio (2002), Jorma Koivulehto (2009: 81), Petri Kallio (2007), Jaakko Häkkinen (2007, 2009) ja Raija Bartens (1999: 54, 2000: 60–62) ovat hyväksyneet ja omaksuneet rekonstruktioihinsa tämän uuden jälkitavun vokalismi. Aivan kuten minäkin, Lehtinen ja Bartens tosin olettavat jälkitavun ei-väljäksi vokaaliksi **/i/:n*, jolla on sanansisäisessä asemassa jo varhain ollut allofoni **/e/*.

³ Mordvan jälkitavun vokalismi ja sen määräytyminen ensitavun perusteella viittaa kyllä mielestäni vahvasti siihen, että vokaalisointu on toiminut jo kantamordvassa (ks. Bartens 1999: 60–67; Itkonen 1988: 326). Koska vokaalisointu vallitsee myös useimmissa itämerensuomalaisissa kielissä ja merkkejä siitä on myös marissa, lienee turvallista palauttaa se jo ainakin suomalais-volgalaiseen kantakieleen.

olettaa ainakin jossain vaiheessa esiintyneen myös ensitavussa ainakin itämerensuomeen johtaneessa länsiuralilaisessa kielimuodossa, muutoin sellaista vokaalivaihtelua kuin *silmä* ~ *ilma*, *sisä-* ~ *sisar* ja *ikä* ~ *sika* on hyvin vaikea selittää (vrt. Korhonen 1988: 11–14). Jaakko Häkkinen (2007: 36–38, 92–93) selittää itämerensuomen vokaalikombinaation /i-a/ syntyneen a-vartaloisten sanojen varhaiskantasuomalaisessa äännevuorotuksessa kur. */q-a/ > vksm. */j-a/ > ims. /i-a/. Pidän Häkkisen selitystä uskottavana ja lisään, että tämä uusi vokaalisyntetisi **/j(:)-a/ > /i(:)-a/* yleistyi sittemmin voimakkaasti kyseisen vokaalikombinaation sisältävien lukuisten germaani- ja balttilainojen myötä (esim. *sika*, *rikas*, *tila*, *tina*, *lima*, *hintä*, *vitja*, *siima*, *viina* ja *riita*). Takainen *j*-äänne lankesi varhain yhteen etisen *i*-äänteen kanssa, joten sellaisten äänneasuunsa perusteella nuorehkojen germaanisten lainasanojen kuin *tila* ja *pinta* kantasuomalaisissa kantamuodoissa **tila* (<- mkgerm. **tila*; vrt. itägermaaninen henkilönimi *Tilarids*) ja **pinta* (<- mkgerm. **spinda* < kgerm. **spenda*) ei ole koskaan ollut takaista **/j/*:tä. Mikäli, ja mielestäni kun, varhaiskantasuomen jälkitavuuksi esiintyi jo vanhastaan **/j/*, ensitavuun äännevuorotuksen **/q/ > */j/* myötä syntynyt **/j/* sai sivustatukea jälkitavusta (vrt. ensitavun ”uuden” /e/:n syntyyn s. 15–19).

Itkosen ja Janhusen–Sammallahden rekonstruktio mallien lisäksi vielä kolmattakin kantauralin jälkitavujen vokaalisyntetisi on esitetty. Juha Janhunen (1982) ehdotti, että kantauralin jälkitavun vokaaleja olivatkin jo aiemmista rekonstruoinneista tutut **/a/*, **/ä/* sekä ensitavun etisyyden/takaisuuden perusteella määräytyvät redusoituneet vokaalit **/ə/* ja **/ɘ/*, mitä Toivo Lehtisalo (1936: 11–13) oli jo aiemmin esittänyt.

Kysymys jälkitavun vokaalisyntetisi on jälleen ajankohtainen Jaakko Häkkisen (2007), Janne Saarikiven (2010) ja erityisesti Petri Kallion (2012a: 163–175) ansiosta.⁴ Petri Kallio (2012a) nimittäin esittää äskettäin ilmestyneen Juha Janhusen juhla kirjiaan sisältävässä artikkelissaan Janhusen itsensä aiempaan (1982), ja sittemmin (2007) hiukan modifioimaan omaan näkemykseen viitaten ja uusia todisteita esittäen, että jälkitavun uralilaisia vokaalifoneemeja olivatkin **/A/* ja **/Ə/*, joista molemmilla oli ensitavun vokaalisyntetisi perusteella määräytyvä etinen ja takainen allofoni (vrt. Janhunen 1981: 246, 248–249; Korhonen 1988: 9; J. Häkkinen 2007: 38). Havainnollistan ja testaan Kallion (2012a) selitystä muutamien esimerkein, joissa käytän Kallion artikkelissaan rekonstruoimaa äännekehitystä: post-PIE **ǵʰmōn* ’mies, ihminen’ → länsiur. **ćoma* : **ćoman* > kksm. **Śoomə* : **Śoomən* > mksm. **Soomə* : **Soomən* > sm. *Suomi* : *Suomen*; vrt. osittain alkuperäinen ja osittain analoginen johdos *suomalainen* < **soomalainen* (analoginen vokaalisyntetisi) < vksm. **śoma-lajćə* <- **ćoma* (vrt. *kaksi* : *kahden* : *kahtalainen*) (ks. Kallio

⁴ Uusin aihetta sivuva tutkielma on Juha Kuokkalan pro gradu *Jälkitavun labiaalivokaalit saamassa ja itämerensuomessa*, joka julkaistiin 30.5.2012. Tämä artikkeli jätettiin tarkastettavaksi 27.3.2012.

1998: 616); kur. *kätə -> vksm. *kätəjä > sm. kätevä; *ala-mpa : *ala-mpa-na > *aləmpə : *aləmpana > alempi : alempana; *ylä-mpä : *ylä-mpänä > *yləmpə : *yləmpänä > ylempi : ylempänä; *aja-tta-pa > *ajəttapa > *ajettaβa > ajettava. Kallion (2012a: 163) selityksessä itämerensuomen perusteella perinteisesti e-vartaloisiksi kutsutuissa sanoissa ei jälkitavussa sanan sisällä siis koskaan olisi ollut */i/:tä, jonka Janhunen (1981) ja Sammallahti (1980) sekä moni muu nykytutkija rekonstruoivat jälkitavuihin (näin myös Kallio esim. 2007). Tästä Kallion teoriaan sisältyvästä sinänsä järkeenkäyvästä oletuksesta aiheutuu kuitenkin eräitä ilmeisiä empirian vastaisia äännehistoriallisia ongelmia kantasuomeen ja kantsaameen, joita Kallio ei käsittele. Kallion selityksen kritiikkini varhaiskantasuomen osalta on seuraava: Mikäli jälkitavujen vokaalien äännehistoria olisi ollut Kallion esittämän, edellä havainnollistamani kaltainen, ei kantasuomessa jälkitavussa sanansisäisessä asemassa siis olisi ollut /i/:tä ennen kuin se tuli kieleen suhteellisesti nuorehkojen lainojen ja j-johtimella muodostettujen johdosten äännekehityksen */Vj/ > /i/ mukana, esimerkiksi kārsiä, karsina, morsian, kallio, kattila, hartia, seimi ja vetinen (ks. Kallio 2007: 240; Lehtinen 2007: 116; Heikkilä tulossa). Mutta miten siinä tapauksessa selittyisivät esimerkiksi sellaiset vanhat ja säännölliset jälkitavun vokaalien väljyysastevaihtelut kuin suku, sukeutua; kulkea, kulku; sulkea, sulku; sylki, sylky, sylkeä; hakea, haku; näh_dä, näkee, näkemys, näkyä, näky; venyä; kutea, kutu; paju, vävy, men_nä, menee, meno; kuul_la, kuulee, kuulo, kuulua; teh_dä, tekee, teko? Edellä luetelluissa esimerkeissä jälkitavun labiaalivokaali palautuu sanavartaloon kuuluneen jälkitavun ei-väljän vokaalin ja w-johtimen sulautumaan. Mikäli jälkitavussa ei koskaan olisi ollut */I/:tä ja sitä ajallisesti seurannutta */I/ ~ */E/ -vaihtelua, niin miten jälkitavun vokaalien ilmeiset väljyysaste-erot selittyisivät? Mielestäni eivät selitykään.

Olen taipuvainen kannattamaan Janhusen (1982) ja Sammallahtien (1980, 1988, 1998) neljän redusoimattoman vokaaliavaruuden ääripääfoneemin (tai -allofonin) */a, ä, i, j/ -rekonstruktio mallia ainakin varhaiskantasuomen rekonstruktiossa ja rekonstruoin Sammallahtien ja Janhusen tavoin jälkitavun suppeaksi vokaaliksi */I/:n, jolla on vielä varhaiskantasuomessa [sic] ja sitä edeltäneissä uralilaisissa kielimuodoissa ollut etinen ja takainen allofoni */i/ ja */j/ (ks. ja vrt. Lehtinen 2007: 61–65; J. Häkkinen 2007: 38). Perusteluni ovat seuraavat: 1) kantsaamessa jälkitavun väljää suppeammat vokaalit, jotka merkitsen siis */i, j/, vetivät ensitavun vokaalit */a, ä/ astetta lähemmäksi itseään osittaisessa regressiivisessä etäassimilaatiossa, siis */a, ä – i, j/ > */o, e – e/, mitä jälkitavun neutraalivokaali(t) tuskin olisi tehnyt. Vastaavasti jälkitavun väljät vokaalit */(a, ä >) ä, o/ vetivät ensitavun vokaaleja */e, o/ puoleensa, jolloin tapahtuivat ensitavun äänteenmuutokset */e, o/ > */ε, o/ (ks. Sammallahti 1998: 182; Korhonen 1981: 110; Heikkilä tulossa). Ante Aikio (2004: 27, 2006: 13) on käyttänyt tästä

kantasaamen metafonialmiöstä nimiä *the Saami vowel rotation* ja *the great Saami vowel shift*. Jaakko Häkkinen (2010: 51) käyttää ilmiöstä suomenkielistä nimeä *kantasaamen vokaalirotaatio*, joka on suora käännös englannista. Minä kutsun ilmiötä nimellä *kantasaamen vokaalisirros*. Edellä kuvatun osittaisen etäassimilaation logiikkahan on nimenomaan lähentää ääntämykseltään (artikulaatiopaikaltaan) kaukana olevia peräkkäisten tavujen vokaaliäänteitä toisiinsa, ja koska /ə/ sijaitsee neutraalivokaalina vokaaliavaruuden keskellä, ääntämisen ”laiskuuspaine” etäassimilaatioon on sen ollessa kyseessä pienin.

Kallio (2012a: 163–164, 172) epäröi, todistaako saamen jälkitavujen vokalismin kantauralin jälkitavun foneemin */I/ vai */ə/ puolesta (ks. myös Kallio 2012b: 231). Hän kallistuu sille kannalle, että vain itämerensuomi viittaa jälkitavun alkuperäiseen ei-väljään täysvokaaliin */I/ tai */e/ muiden uralilaisten kielihaarojen, saame mukaan lukien, viitatessa alkuperäiseen redusoituneeseen foneemiin */ə/. Tässä kohtaa olen Kallion kanssa eri mieltä. Kantasaamessa pitkät suppeat vokaalit lyhenivät, puolisuppea lyhyt vokaali */ɛ/ pysyi lyhyenä ja kolmen väljimmän asteen lyhyet vokaalit pitenevät sekä ensi- että jälkitavuissa. Kantasaamessa tapahtuivat seuraavat jälkitavujen vokaalien pidentymät: (* /a, ä / >) */ä / > */ä:/ (> */e:/) ja (* /o / >) */ɔ / > */ɔ:/ (Korhonen 1981: 111–114; Sammallahti 1998: 181–189). Mikäli jälkitavun ei-väljät vokaalit olisivat olleet **/ə/ ja **/ɛ/ tai **/e/ ja **/ɛ/, ne olisivat pidentyneet muiden ei-korkeiden ensi- ja jälkitavun vokaalien tavoin. Ensivavun vokaali */ɛ/ (< */i, ü / ja /e/ jälkitavun korkean vokaalin edellä) ei pidentynyt, koska se oli puolisuppea, ja samoin käyttäytyneille jälkitavun ei-väljille vokaaleille voi hyvin perusteita olettaa väljyysasteeltaan samaa vokaalilaatua ja äännehistoriaa ksa. */ɛ/ ja */ɛ/ < vksm. */i/ ja */i/ (vrt. Sammallahti 1980: 5). Lisäksi kantasaamelainen jälkitavun */ɔ:/ muuttui suppeammaksi vokaaliksi */u/ (metafonia, vrt. s. 6–7), mikäli seuraavassa tavussa oli kyseinen puolisuppea vokaali */ɛ/, mikä entisestään vahvistaa edellä esitettyä (Sammallahti 1998: 184). Koska kantasaamessa painottomissa jälkitavuissakin esiintyi pitkiä täysvokaaleja, lyhyiden neutraalivokaalien olettaminen samaan tavuasemaan on hiukan epäilyttävää. Positiivista evidenssiä kantauralin ei-väljien vokaalien redusoituneesta laadusta ei tarjoa myöskään se tosiasia, että kyseisten äänteiden jatkajat edustuivat kantamordvassa */ə/:na ja */ɛ/:na, sillä kantamordvassa muutkin uralilaiseen kantakieleen palautuvat jälkitavujen vokaaliäänteet eli */a/ ja */ä/ edustuivat useimmiten redusoituneina (vrt. kmord. *pučkə ’putki’, *kenčə ’kynsi’, *śadə ’sata’, *śelmə ’silmä’ ja kksm. *pučkj, *kiinči, *śata, *śilmä (ks. Bartens 1999: 60–66, 71–72; vrt. Kallio 2012a: 163). On kyllä totta, että kantamordvassa ei-väljät vokaalit heittyivät herkemmin kuin väljät vokaalit, mutta tämäkään ei Kallion (2012a: 164) sanoja lainaten ”pakota” olettamaan edellisten olleen alun perinkin redusoituneita, sillä korkeat täysvokaalit ovat foneettisesti heikompia (so.

ominaiskestoltaan lyhyempiä) kuin matalat täysvokaalit, joten niiden herkempi heittyminen on foneettisesti odotuksenmukaista (ks. Foley 1977: 44–48). Sen sijaan jälkitavujen ei-väljien vokaalien ainakin hyvin varhaisesta, jollei alkuperäisestä, *i*-kvaliteetista todistavat esimerkiksi sanojen *suku* ~ *sukeutua*, *näkemys* ~ *näky*, *kysyä* ja *kutsua* äänneasuihin sisältyvät jälkitavun vokaalivaihtelut.

2) Kiinnittäisin huomiota itämerensuomen *e*-vartaloisten verbien ja nominien sekä niiden labiaali johdosten jälkitavun vokaalien väljyysaste-eroon sellaisissa sanoissa kuin *suku*, *paju*, *vävy* ja *käly* jotka ovat denominaalisia johdoksia, verbeissä *kutsua*, *istua*, *väsyä* ja *näkyä* sekä deverbaalisissa substantiiveissa *kutu*, *suru*, *kyky* ja *kylpy* sekä *meno*, *teko*, *tulo*, *kuulo*, *pano*, *olo* jne. Nämä lekseemit ovat nähdäkseni syntyneet seuraavan äännekehityksen kautta: saPo. *sohka* 'suku' < vksm. **sukj* > kksm. **sukjw* > sm. *suku* (vrt. sm. *sukeutua*), kksm. **väjw* > sm. *vävy* (→ saPo. *vivva* 'vävy'), vksm. **kućjw-tak* > vksm. **kućutak* > sm. *kutsua*, saPo. *gohčut* 'käskeä, kutsua', vksm. **väsiw-täk* > vksm. **väsyäk* > sm. *väsyä*, saPo. *viessat* 'väsähtää', vksm. **istiw-tak* > sm. *istua*, saPo. *mannat* 'mennä' < vksm. **meni-täk* > kksm. **mene-täk* → kksm. **menew* > sm. *meno*, saPo. *dahkat* 'tehdä' < vksm. **teki-täk* > kksm. **teke-täk* → kksm. **tekew* > sm. *teko*, saPo. *gullat* 'kuulla' < vksm. **kuulj-tak* > kksm. **kuule-tak* → kksm. **kuulew* > sm. *kuulo*. Näiden lekseemien äänneasujen äänteellisesti tyydyttävä selittäminen nähdäkseni suorastaan vaatii olettamaan jälkitavun ei-väljien vokaalien vanhimmiksi rekonstruoitavissa oleviksi äännearvoiksi **/i/* ja **/j/*, jotka ovat varhain väljentyneet **/e/:ksi* ja **/e̞/:ksi* sanan sisällä.

3) Verbisäntue *näh_dä*, *näkevä*, *näkyä*, *näkyvä* ja *näkö* on mielestäni hyvin todistusvoimainen. Nämä muodot ovat äännehistoriallisesti uskottavimmin selitettävissä syntyneiksi seuraavasti: vksm. **näkitäk* > kksm. **näketäk* > mksm. **näkdäk* > sm. *nähdä*, **näkipä* > **näkepä* > *näkevä*, **näkiwtäk* > **näkiütäk* > **näkiüdäk* > *näkyä*, **näkiw-täk* > **näkiüpä* > *näkyvä* ja **näki-täk* > **näketäk* → **näkev* > *näkö* > *näkö*. Tämäkin säntue viittaa vahvasti jälkitavun ei-väljien vokaalien olleen kvaliteetiltaan **/i/* eikä **/e̞/* viimeistään itämerensuomen esimuodossa, mutta todennäköisesti jo aiemmin, koska perinteisesti *e*-vartaloisiksi kutsuttujen nominien ja verbien jälkitavun vokaalin sisäheiton partitiivissa ja ensimmäisessä infinitiivissä voidaan lainasanatutkimuksen avulla osoittaa olleen hyvin vanha äännekuutos, sillä se synnytti kielen fonotaksiin aiemmin mahdottoman tavarakenteen /CVVCCA/ (esim. **keeli-tä* 'kieltä' > **keele-tä* > **keel-tä* ja **keeltätäk* 'kieltää') (ks. s. 19–21 ja Korhonen 1981: 109), ja jälkitavun sanansisäisen korkean vokaalin väljenemisen (vokaalin ääntämisen höllenemisen) on täytynyt tapahtua sitä ennen (vrt. *puru* ~ *purema* ja *suru* ~ *sur_ma*). Itämerensuomen jälkitavun labiaalivokaalien kirjon äännehistoriallinen selittäminen puolestaan vaatii olettamaan, että osa labiaalivokaaleista on syntynyt ennen jälkitavun sanansisäisen

suppean vokaalin avartumista ja osa sen jälkeen. Näin ollen jälkitavun ei-väljän vokaalin tai vokaalien *i*-kvaliteetin täytyy olla erittäin vanha, vähintään länsiuralista periytyvä. Edellä käsiteltyjen sanojen toisen tavun vokalismia on näet hyvin vaikea, ellei mahdoton selittää, mikäli toisen tavun ei-väljäksi vokaaliksi rekonstruoidaan */ə/ (ja */ǝ/). Sanojen *näkyä* ja *näkö* toisen tavun ero selittyy */i/:n jälkitavussa sanan sisällä tapahtuneella avartumisella.

4) Jälkitavun väljää suppeammalla vokaalilla tai vokaaleilla on useissa uralilaisissa kielissä samat edustajat kuin ensitavun suppeilla vokaaleilla */i/ ja */j/ (Lehtinen 2007: 64–65). Näin on esimerkiksi saamessa, esimerkiksi vksm. **nimi* > saPo. *namma* ja vksm. **pilvi* > saPo. *balva*. 5) Painottomassa tavussa äännekehitys täysi vokaali > redusoitunut vokaali > kato on foneettisesti todennäköisempi kuin päinvastainen eli schwan kehittyminen /i/:ksi ja /e/:ksi ja saamessa /a/:ksi, koska painottomassa tavussa reduktioilmiöt ovat hyvin tavallisia. Sitä paitsi kantasamojedissa moni uralilainen painollisen ensitavun redusoitumatonkin vokaali on muuttunut schwaksi, joten saman redusoitumisen odottaminen myös jälkitavussa tuntuu varsin todennäköiseltä (Sammallahti 1979: 52–55; Janhunen 1981: 223–227, 229, 232, 237, 247, 255; Sammallahti 1988: 484–485). Esimerkiksi sananalkuinen uralilainen */i/ muuttui kantasamojedissa */ə/:ksi (Aikio 2002: 23–25, 49), joten saman äännekehityksen oletaminen myös jälkitavussa ei liene liian rohkeaa. Suomalais-saamelaisen kantakielen keskeisessä uudennoksessa eli jälkitavun labiaalivokaali(e)n syntymisessäkin (ks. Sammallahti 1999: 70; J. Häkkinen 2007: 79–80) on kyse jälkitavun reduktiosta ja assimilaatiosta: sm. *ajaa*, saPo. *vuodjit* < vksm. **aja-tak* > **aja-w* > vksm. **ajo* > sm. *ajo*, saPo. *vuodju*.

6) Mikäli jälkitavun neutraalivokaaleista */ə/ ja */ǝ/ olisivat kehittyneet kantasuomen täysvokaalit */e, ɛ, i, i̯, ü, ö, u, o/ (> sm. /i, e, y, ö, u, o/), olisivat kyseessä olleet ennenkuulumattoman kaikkivoivat schwat! Onhan esimerkiksi kantamordvan jälkitavun redusoitunut takainen vokaali */ə/ toki kehittynyt ersässä /o/:ksi ja mokšassa sanan lopussa /a/:ksi, säilyen sanan sisällä takaisena schwana /ə/, ja vastaava kantamordvan etuvokaalinen redusoitunut vokaali */ə/ on ersässä kehittynyt /e/:ksi ja säilynyt mokšassa, paitsi sanan lopussa, jossa se edustuu /ɛ/:nä (/ä/:nä) (Bartens 1999: 61, 71–72), mutta jälkitavun redusoituneen vokaalin kehitys mordvalaiskielissä ei ole määrällisesti eikä laadullisesti vertailukelpoinen kantasuomen kanssa, sillä erilaiset äännekuuromuutokset kmord. */ə/ > mordE /o/, mordM /ə, a/ ja kmord. */ə/ > mordE /e/, mordM /ə, ɛ/ tapahtuivat eri kielissä toisin kuin kantasuomen tapauksessa – ja eri suuntiin kulkevat kielenmuutoksethan ovat kielten eriytymisen edellytys. Yhdessä mordvalaiskielessä redusoitunut vokaali kehittyi vain yhdeksi täysvokaaliksi, kun taas itämerensuomen esimuodossa Kallion

(2012a) ja Janhusen (1982) rekonstruoimien jälkitavun neutraalivokaalien */ə/ ja */ɘ/ täytyisi olettaa kehittyneen melkoisen mielivaltaisesti milloin miksikin täysvokaaliksi, mikäli itämerensuomen esimuodon jälkitavuissa ei koskaan oleteta olleen */I/:tä. Asiaa eivät auta *ad hoc*-selitykset (ks. Korhonen 1988: 18–19, 21) kantasuomen sanansisäisten */u:n ja */ü:n väljenemisestä äänne muutoksen */i/ > /e/ tavoin /o/:ksi ja /ö/:ksi tai vaihtoehtoisesti sananloppuisten */e:n, */o:n ja */ö:n supistumisesta /i/:ksi, /u/:ksi ja /y/:ksi, sillä ne ovat empirian vastaisia, kuten ilmenee esimerkiksi lekseemeistä *kysyä, vävy, kutsua* ja *suku*, joissa on sama jälkitavun labiaalivokaali sekä sanan sisällä että lopussa. Jälkitavun labiaalivokaalit /u/ ja /y/ syntyivät äänne muutoksissa */i̯w/ > /u/ (esim. *suku*) ja */iw/ > /y/ (esim. *wävy*) kun taas jälkitavun /o/ syntyi äänne muutoksessa */aw/, */äw/ > /o/ (esim. *ajo, lento*). Dokumentoidun kielenkehityksen aikana konsonanttivartaloisina eli sisäheitollisina esiintyneillä, mutta alun perin *i*-vartaloisilla verbeillä kuten *tulla, mennä, tehdä, nähdä, kuulla, panna* ja *olla* on verbaalisubstantiivin tunnuksena /O/, kuten sanoista *tulo, meno, teko, näkö, kuulo, pano* ja *olo* käy ilmi, mikä selittynee sillä, että asteittain sisäheitollisiksi kehittyvissä verbeissä sanansisäinen */I/ väljeni varhain */E/:ksi, joka sittemmin heittyi pois. Edellä mainitulta rohkealta oletukselta neutraalivokaalien omnipotenssista vältytään, kun ainakin esi-itämerensuomen ellei jo kantaauralin jälkitavuihin rekonstruoidaan Janhusen (1981) ja Sammallahten (1980) tavoin */i/ ja */i̯/, jotka sanansisäisessä asemassa varhain väljenivät */e/:ksi ja */e̯/:ksi itämerensuomeen johtaneessa kielimuodossa.

7) Jälkitavun väljyysasteeltaan eroavien vokaaliparien /i/ ~ /e/, /u/ ~ /o/, /y/ ~ /ö/ kvaliteettia ei mielestäni voi selittää myöskään analogiasta johtuvaksi, sillä vaikka varmasti monet lekseemit ovat aikojen kuluessa analogisesti siirtyneet ryhmästä toiseen, analogia ei selitä näiden vokaalifoneemien ja niiden välisten distinktioiden olemassaoloa, mutta sen selittää jälkitavun ei-väljien vokaalien rekonstruoiminen */i/:ksi ja */i̯/:ksi, jotka ovat sanan sisällä väljentyneet /e/:ksi ja /e̯/:ksi – ja pysyneet nykypäivään saakka erillään vatjassa ja etelävirossa (ks. Kallio painossa). Sellaisissa sanoissa kuin *pato* ~ saPo. *buoddu* ~ saEt *buoreve* (< vksm. **paδaw*), *sanoa* (<- *sana*), *kertoa* (<- *kerta*) ja *melo*a (<- *mela*) toisen tavun *o*-vokaali palautuu aiempaan johtamattomaan *a*-vokaaliin eikä ole siten vertailukelpoinen edellä esitettyjen esimerkkien kanssa (vrt. *kutu, suku*).

Tietyissä tapauksissa kuitenkin myös sivupainottoman jälkitavun (lähinnä toisen tavun) */a/ ja */ä/ heikkenivät /e̯/:ksi ja /e/:ksi vähintään kolmetavuisissa sanoissa ja lankesivat siten yhteen jälkitavun suppeista vokaaleista */i/ ja */i̯/ kehittyneiden /e/:n ja /e̯/:n kanssa, esimerkiksi **ala-mpa-na* > *alempana*, **ylä-mpä-nä* > *ylempänä*, **weti-lä* > *vetelä* ja **käti-ñä* > *kätevä*, **ajattapa* > *ajettava* (ks. Kallio 2012a: 170–171) (vrt. myös paikannimet *Kalaton* ~

Kalattomanlampi ~ *Kaleton* ~ *Kalettomanlampi* < **kala*-*ktama* > **kalaktami* >> *kalatoin* > *kalaton* sekä sana *yletön* < **yläktämä*. Yhteisenä piirteenä on sanojen painottoman toisen tavun vokaalin heikkeneminen, mikä on foneettisesti täysin odotuksenmukaista (vrt. lat. *socius* 'yhteinen; kumppani' > *societas* 'yhteisyys', *facere* 'tehdä', *factum* 'teko', *ad* + *factus* > *affectus* 'varustettu jollakin', *pater* 'isä' ~ *Iuppiter* 'taivaan jumala', *in* + *amicus* 'ystävä' > *inimicus* 'vihollinen' >> eng. *enemy*; ru. *flicka* + *barn* > *flickebarn* 'tyttölapsi', *tjära* + *borg* > *Tjäreborg*, *grundskola* + *lärare* > *grundskolelärare* 'peruskoulunopettaja' jne.), mutta tavun painottomuudesta johtuva vokaalin /a/ heikkeneminen ei tarkoita samalla automaattisesti, että äänenmuutoksen tuloksena olisi /ə/, sillä kyllä /e/:kin – ja itse asiassa kaikki muutkin täysvokaalit – on foneettisesti heikompi kuin /a/ (vrt. Kallio 2012a: 164). Määräehdoin tapahtunut vokaalireduktio kulki siis nähdäkseni */i/:stä ja */j/:stä sekä */a/:sta ja */ä/:stä /e/:hen ja /e̞/:hen eli vokaaliavaruuden maksimaalisista distinktioista kohti vokaaliavaruuden keskusta ja vähälukuisempia distinktioita.

Mielestäni Kallion oletama, nimen *Suomi* edustama jälkitavun äännekehitys **ćoma* > **śoomə* > **śoomj* on siis mahdollinen vain, mikäli sen jälkimmäinen(kin) äännekehoitus on erittäin vanha. Kallion (2012a) ja Janhusen (1982) selitysmallissa jälkitavun */ə/:n on pakko olettaa jossain itämerensuomen esimuodossa vahvistuneen täysvokaaleiksi /e/, /e̞/ ja /i/ eli kehittyneen eri suuntaan kuin konsonanttivartalot synnyttäneet ei-väljien vokaalien sisäheitto ja painottomien väljien vokaalien */a/ ja */ä/ heikkeneminen /e̞/:ksi ja /e/:ksi monissa taivutusluokissa. Kallio (2012a: 171) ehdottaa vahvistumisen tapahtuneen suunnilleen samaan aikaan kun peräti kahdeksan [sic] uralilaista konsonanttia (**č*, **ć*, **ś*, **đ*, **ḍ*, **γ*, **ń* ja **ŋ*) katosi kantasuomen foneemiparadigmasta, mikä kielinee kantasuomeen kohdistuneesta adstraattivaikutuksesta. Väitän lainasanatutkimuksen kuitenkin todistavan, että näiden konsonanttien kato oli huomattavasti myöhäisempi äännekehoitusten sarja – ja siten vertailukohdaksi ja todistusaineistoksi kelpaamaton – kuin */ə/:n vahvistuminen täysvokaaleiksi, mikäli tätä jälkimmäistä äännekehoitusta edes koskaan tapahtui */l/:n ollessa jälkitavuissa alkuperäinen (ks. s. 21).

Ensivavun vokaalinpidennystä ja sitä seurannutta jälkitavun heikkenemistä paljon myöhäisempi [sic] on Kallion (2012a: 169–171) käsittelemä itämerensuomalainen äännekehoitus, jossa painoton sananloppuinen */A/ suppenee /i/:ksi bilabiaalisen äännekehoituksen tai äänneyhtymän eli /p/:n, /m/:n tai /mp/:n jäljessä eräissä muotoryhmissä, joita ovat komparatiivi (vrt. *alempi* : *alemmat*, *kumpi* : *kumman*), superlatiivi (*suurin* : *suurimmat*), karikatiiviadjektiivit (vrt. *surutoin* : *suruttomat*) ja verbien aktiivin indikatiivin yksikön 3. persoona vanhassa kirjasuomessa ja eräissä nyky-suomen murteissa (vrt. *syöpi* : *syöpä*, *juopi* : *juopa*) (vrt. Lehtinen 2007: 113). Tämän äännekehoituksen nuoremman suhteessa ensi- ja jälkitavun vokaalin vahvistuma/pidennys-heikentymiseen

(Kallio: the length shift), esimerkiksi (saPo. *sáhppi*, mordM. *šäpä* <) länsiur. **šäppä* >> mksm. *(*)sappi* > sm. *sappi* ja (saPo. *bealli*, mordM. *päl'ä* <) länsiur. **pälä* >> mksm. *(*)pooli* > sm. *puoli* (Aikio 2012: 238), todistaa jälkitavun erilainen vokaalivaihtelu; vrt. *sappi* : *sapen*, Suomi : Suomen (< **ćämä*), mutta *kumpi* : *kumman* (ei *kumpi* : ***kummen*) ja *syö(pi)* : *syövät* : *syöpä* : *syövän* (*syöpi* : ***syövet* : ***syöpi* : ***syöven*). Myös perintö- ja lainasanojen keskinäinen tarkastelu vahvistaa edellä sanotun, kuten esimerkiksi käy ilmi tavarakenteensa perusteella vanhemmiksi ajoittuvista sanoista *lampi* : *lammen* (***lamman*) ja *sappi* : *sapen* (**sapan*) sekä vanhasta, mutta kuitenkin edellisiä nuoremasta germaanisesta lainasanasta *kampa* : *kamman*. Näin ollen kyseisen äänteenmuutoksen **/bilab-A#/* > */bilab-i#/* todistusvoima uralilaisen jälkitavun ei-väljän vokaalin tai vokaalien rekonstruoinnissa on vähäinen.

Asian luonteesta johtuen ei ehkä koskaan selviä, oliko jo kantaauralissa *i*-loppuisia lekseemejä, siis *i*-vartaloita, mutta uskaltaisin väittää, että jollei itämerensuomen *i*-vartalo periydy jo kantaauralista, niin ainakin se on erittäin varhaisen kielenkehityksen myötä syntynyt uudennos. Kysymys siitä, olivatko jälkitavun äänteet **/a, ä, i, j/* neljä foneemia vai kahden foneemin neljä allofonia on kvalitatiivisen äännehistorian tutkimuksen ja artikulatorisen fonetiikan kannalta loppujen lopuksi triviaali. Distinktio */a, ä/* vs. */A/* ja */i, j/* vs. */I/* on fonologisesti merkittävä, mutta foneettisesti mitätön, kyse on lähinnä merkintätavasta, sillä olipa fonologinen rekonstruktio **/käti/* tai **/kätI/*, foneettinen transkriptio on joka tapauksessa **[käti]*, eikä ***[kätj]*. Pelkkä jälkitavun ei-väljän vokaalin muita jälkitavun vokaaleja herkempi redusoituminen ja kato monissa uralilaisissa kielissä eivät vielä todista jälkitavun vokaalin olleen alun perinkin schwa – minkä Kallio (2012a: 163) itsekin myöntää – sillä sekä */ə/* että */i/* ovat foneettisesti heikompia kuin */a/* ja */ä/* (ks. Foley 1977: 44–48; Lehtinen 2007: 102). Nämä esimerkit näyttäisivät todistavan, että länsiuralilainen jälkitavun ei-väljä vokaali oli **/I/* etisine ja takaisine allofoneineen, jotka suomalais-saamelaisen kantakielivaiheen päätyttyä väljenivät kantasuomessa etiseksi ja takaiseksi */E/*:ksi jälkitavussa sanan sisällä, jonka jälkeen ainakin osa verbaalisubstantiiveista muodostettiin. Selitykseni edellyttää labiaalijohdinta *-w* käytetyn eriaikaisissa kerrostumissa, mutta se ei ole ongelma, sillä sitä ja *j*-johdinta todella käytettiin pitkän ajan kuluessa. Nuorimmasta *-w*-johtimen sekä *j*-johtimen kerrostumasta on vielä näkyvissä jäänteitä mm. suomen murteissa sekä eteläsaamassa: sm. murt. *taloj* < ksm. **tala-j*; ink. *enoi* < ksm. **enä-j* <- (k)sm. *enä* 'iso'; *lakki* : *lakin* < ksm. **lakka-j* <- (k)sm. *lakka* 'suojakatos'; sm. *repo*, ink. *repoi*, ly. *reboi* < ksm. **repä-j*; saEt. *buoreve* 'pato' < vksm. **paða-w* > *pato*; ka. *poikoveh* 'poikue' < kksm. **poikoveš* < vksm. **pojkwaiš* <- *poika*. *V*-johdin on säilynyt assimiloitumattomana mordvassa. (Saarikivi 2010: 258, 260; Korhonen 1981: 98–99; Itonen 1954: 186, 189–190; SSA s.v. *eno*, *lakka*, *lakki*, *pato*, *poika*, *repo*, *talo*). Jälkitavun

labiaalivokaalit synnyttänyt äännekehitys näyttää siis kulkeneen rataa */Aj/ > /oi, ei/ > /o, i/, */Aw/ > /ov/ > /ol/, */iw/ > */üv/ > /y/, */jw/ > */uv/ > /u/ ja */Ew/ > */ov/ > /o, ö/: *tala-j > taloi > talo, *pojka-w-iš > *poikoveš > poikoveh (> poikue), *väñi-w > *väñiv > *väñü > vävy, *sukj-w > *sukuv > suku ja *teke-w > *tekov > teko (vrt. Itonen 1954: 187–189). Labiaalivokaalin jälkeinen sananloppuinen /v/ katosi todennäköisesti samaan aikaan kuin vastaava äänne katosi sanan alusta labiaalivokaalin edeltä ja sanan sisältä labiaalivokaalin jäljestä: vrt. vksm. *wolka > sm. olka, saPo. oalgi ja vksm. *wüðimi > vksm. *üðimi > sm. ydin, saPi. ađđam; vksm. *väñiw > vksm. *väñiv > kksm. *väñü > sm. vävy ja vksm. *pijov > kksm. *pijo > sm. pivo sekä vksm. *luwi > sm. luu ja vksm. *suji > sm. suvi.

Eri uralilaisissa kielissä jälkitavun vokaalisto on kehittynyt eri suuntiin. Itämerensuomen esimuodoissa jälkitavun vokaalisto on jatkuvasti rikastunut niin, että suomen kielessä jälkitavussa ovat mahdollisia kaikki ensitavussa esiintyvät vokaalit, mutta esimerkiksi permiläisissä kielissä (lähes) kaikki jälkitavun alkuperäiset vokaalit ovat kadonneet. On hyvin todennäköistä, että kantaauralin jälkitavun vokalismusi oli jotain tältä väliltä, mutta missä määrin, on jo paljon vaikeampi kysymys. Loppupäätelmänä totean, että kantaauralin jälkitavuuissa saattoivat väljää suppeampina vokaaleina kyllä esiintyä */ə/ ja */ɘ/ yhtä hyvin kuin */i/ ja */j/, mutta mikäli ei-väljät vokaalit olivat ensin redusoituneita, ne muuttuivat erittäin varhain täysvokaaleiksi */i/ ja */j/ itämerensuomeen ja saameen johtaneissa kielimuodoissa.

Petri Kallion (2012a) ja Ante Aikion (2012) ansiota on kantasuomen ensitavun pitkien vokaalien synnyn ja jälkitavun vokaalireduktion (vokaalin suppenemisen) */A/ > */ə/ keskinäisen yhteyden ja foneettisen mekanismin selvittäminen (vrt. Saarikivi 2010: 260). Hyväksyn Kallion selityksen muutoin paitsi, että mielestäni ensitavun vokaalin pidentyminen aiheutti jälkitavussa todennäköisemmin äänne­muutoksen */A/ > */I/ (vrt. Aikio 2012: 238–239), mikä merkitsi sitä, että vartalovokaalin pidentyminen aiheutti a-vartalaisen (väljän jälkitavun) sanan siirtymisen i-vartaloiseksi (ei-väljän jälkitavun sanaksi), mikä foneettisesti merkitsi heikentymistä sekin (Foley 1977: 44–48). Koska lyhytvokaalisia ei-väljän jälkitavun vokaalin sisältäviä sanoja (i-vartaloita) oli siis olemassa jo entuudestaan (esim. kur. *wɛti ja *wɛri), tämä äänne­muutos */A/ > */I/ ei mielestäni ollut fonologisesti mitenkään kummallinen, vaikka Kallio (2012a: 164) onkin sillä kannalla. Olisin Kallion kanssa samaa mieltä, mikäli perinteisesti e-vartaloiseksi kutsuttuja sanoja ei aiemmin olisi ollut, mutta edellä esittämäni puhuu sitä vastaan. Tämä erityisesti esikantasuomessa toiminut äänne­muutos */A/ > */I/ aiheutti myös monen lyhytvokaalisen, mutta konsonanttiyhtymänsä vuoksi raskastavuisen sanan siirtymisen a- tai ä-vartalosisesta i-vartaloiseksi eli tapahtui äänne­muutos */CVCCA/ > */CVCCI/ (esim. saPo. dälvi < vksm. *tälwä > sm. talvi :

talven ja saPo. *guokte* < vksm. **kakta* > sm. *kaksi* : *kahden*, ks. Kallio 2012a: 166–168), ja tätä fonologista säännönmukaisuutta, jonka mukaan raskaan ensitavun sanat (erityisesti *a*:lliset) ovat enimmäkseen *i*-vartaloisia, sovellettiin myös vanhojen indoeurooppalaisten lainasanojen fonologisessa sopeuttamisessa (varhais)kantasuomen fonotaksiin kuten sm. *palsi* 'maakerros' ~ saLu. *buollda* 'mäen rinne' < vksm. **palti* <- (v)kgerm. **falþaz*), sm. *pursi* : *purren* (< kksm. **purtj* <- vkgerm. **burða*) ja sm. *liesi* : *lieden* (< kksm. **leeti* <- vkgerm. **slēðaz*).

Väitän lainasanatutkimuksen paljastavan, milloin tämä sääntö lakkasi toimimasta eli milloin *a*- tai *ä*-vartaloinen raskastavuinen (laina)sana tyyppiä /CVV(C)CA/ ja /CVCCA/ tuli fonotaktisesti mahdolliseksi kantasuomessa. Lainasanat *kansa*⁵ (<- vkgerm. **kansā/χansā* < PIE *ǵonseh₂*), *paikka* (<- kgerm. **spaiķā* < esiger. **spaiġā*), *ruoka* (<- esiger. **rōgā* > kgerm. **rōkō* → sm. *ruokko*), *miekka* (<- (v)kgerm. **mēķjaz*), *niekla* (<- vkgerm. **nēplā* > ksk. **nālu* → saPo. *nāllu* 'neula' → sm. murt. *naalo*) ja *lieka* (<- **lēgā* > **lēgō* → sm. *lieko*), *kenkä* (<- esiger. **skengā* >> mkgerm. **skinkōn* → sm. *kinkku*) ja *nauta* (<- esiger. **nauda* > kgerm. **nauta* → kgerm. **nautjan* → sm. *nauttia*) osoittavat, että matala vokaali raskaan ensitavun perässä tuli mahdolliseksi ennen varhaisen kantagermaanin ääntenmuutosta */ā/ > /ō/ ja jopa ennen germaanista äänneensiirrosta eli Grimmin lakia. Tämä varhaisen kantasuomen fonotaksin rikastuminen on kuitenkin tapahtunut myöhemmin kuin esigermaaniset ääntenmuutokset palatovelaarien depalatalisaatio (ns. kentumisaatio), */R/ > /uR/ (= syllabisten resonanttien hajoaminen vokaaliepenteesiin myötä) ja */o/ > /a/, kuten lainasanat sm. *kansa* ~ saPo. *guossi* 'vieras', sm. *pursi*, sm. *lehti* ~ saPo. *lasta* 'lehti' (< vksm. **lešti* <- post-PIE **b^hleh₁tóm* >> ru. *blad* 'lehti') ja *kausi* (< vksm. **kavtj* <- vkgerm. **g^haudā* < esiger. **g^houdā*)⁶ todistavat. Sellaiset *o*-

⁵ Sanan *kansa* jälkitavun vokaalin laatua ei voi selittää homonymian välttämällä sanan *kansi* kanssa, koska sana *kansi* oli keskikantasuomessa vielä asussa **kamtj* (Álgu s.v. *goavdi*).

⁶ Appellatiivilla *kausi* on äännelaillinen vastine inkeroisessa, karjalassa ja virossa sekä saamessa, jossa *guovda*-merkitsee 'keskellä' (SSA s.v. *kausi*; Álgu s.v. *guovda*-). 'Aikakautta' merkitsevä *kausi* on suomessa ja sen lähisukukielissä vanhastaan esiintynyt lähinnä yhdyssanojen osana ja tiettyihin taivutusmuotoihin kiteytyneinä adpositioina (esim. *kuukausi*). Sesongin merkityksessä sana *kausi* on itsenäisenä sanana nuori (Häkkinen 2004: 384). *Kausi*-sanan partitiivisija *kautta* on kehittynyt itsenäiseksi lekseemiksi (Häkkinen 2004: 385). Vironkieliset sanat *kaud* ja *kaude* merkitsevät 'tie, suunta' eli ovat ajanilmaisun sijasta paikanilmaisuja. Samoin saamen sana ilmaisee paikkaa. Sanan alkuperä on tuntematon. Sen äänneasu eri taivutusmuodoissa *kausi* : *kauden* ja saamen äännelaillinen etymologinen vastine osoittavat, että kyse on vanhasta sanasta. Sanan varhaiskantasuomalainen rekonstruktio on **kavti* (Sammallahti 1998: 201). Sanalle voidaan esittää esigermaaninen etymologia. Kyse on verbijuuresta **gaut-*, **geut-*, **gut-* 'valaa, valua; virrata' (Koivulehto 2007: 69–70). Varhaiskantagermaanisesta nominista **g^haudā* 'virran uoma' tuli varhaiskantasuomeen **kavtj*. Vanhoissa lainoissa pitkän vartaloitavun sisältävistä sanoista tuli usein *e*-vartaloita (ks s. 13–14) (Koivulehto 2002: 587). Paikanilmaisuihin on suurempi taipumus abstrahoitua ajanilmaisuihin kuin päinvastoin. Esimerkkeinä mainittakoon *kesäloman jälkeen*, *etuajassa*, *takautua* ja *lähitulevaisuus*. Sana *kausi* oli alun perin paikanilmaus ja merkitsi 'tietynpitäinen jakso kulkukelpoista veden virtausuomaa, väylää'. Kyseisen välimatkan taivuttamiseen kuuluu tietysti enemmän tai vähemmän aikaa. Yhdellä sanalla kääntäen *kausi* oli alun perin 'taival/taipale eli (kuljettava) väli, kahden paikan välinen matka' (SSA s.v. *taipale*). Esimerkiksi *vuorokausi* on auringon määrämittäinen (360 asteen) kierto, auringon reitti – siis oikeastaan paikanilmaus. Samoin *kuukausi* on kuunkierto eli kuun kulkema matka ja siihen kuuluva aika. Sanoissa *vuorokausi* ja *kuukausi* paikan- ja ajanilmaukset lomittuvat ja havainnollistavat,

vartaloiset sanat kuin *rehto* 'aidan tai haasian seiväsväli' (< ksm. **rešto* <- post-PIE **rehtóm* >> ru. *rad* 'rivi'), *rohto* (< ksm. **rošto* <- post-PIE **g^hróHtus* >> ru. *grodd* 'itu') ja *lehto* (< ksm. **lešto* <- post-PIE **b^hehitóm* >> ru. *blad* 'lehti') (ks. Koivulehto 2003: 288, 291–292), joissa esiintyy indoeurooppalaisen laryngaalin refleksi, sekä äänneasunsa hyvin vanhaksi paljastama sana *joukko* (< esiger. **jougjos* > kgerm. **jaukjaz* >> mru. *öker* 'vetohärkäpari' (ks. Koivulehto 1981: 199–205)) todistavat, että labiaalivokaalit ilmestyivät kantasuomen esimuodon fonotaksiin hyvin varhain – ennen kuin kaikki indoeurooppalaiset laryngaalit olivat hävinneet. Tämä merkitsee puolestaan sitä, että koska sana *joukko* on lainautunut *o*:llisena, kielessä on ollut jo olemassa esimerkiksi *vävy* (< vksm. **väñü*) ja *paju*, joiden synty ja äänneasun (jälkitavun suppean labiaalivokaalin) selittäminen vaatii oletamaan, että jälkitavuihin ovat tuolloin esiintyneet myös **/i/* ja **/i̥/*, mikä puhuu näiden ainakin hyvin korkean iän, jollei suorastaan alkuperäisyyden puolesta.

3. Vokaalikombinaation /e̥-a/ uudelleen syntyminen kantasuomessa

Petri Kallion (painossa) ansiota on myös se merkittävä havainto, että germaanisten ja balttilaisten lainasanojen mukana kantasuomeen syntynyt aiemmin fonotaktisesti mahdoton vokaalikombinaatio **/e(:)-a/* (> sm. */e-a/* ja */ie-a/*, vi. */ō-(a)/* ja */ō̄-(a)/* jne.), kuten sanoissa *merta* ja *miekka*, olikin kantasuomessa itse asiassa **/e̥-a/*, jonka takainen *e̥*-äänne on säilynyt eteläisissä itämerensuomalaisissa kielissä vatjassa, virossa, etelävirossa ja liivissä, mutta langennut pohjoiskantasuomen jatkajissa suomessa, karjalassa ja vepsässä yhteen etisen *e*-äänteen kanssa. Kantasuomessa uralilaisen vokaalikombinaation */e-ä/* rinnalle syntyi uudelleen aiemmin esiintynyt, mutta länsiuralilaisissa ääntenmuutoksissa **/e̥/* > */a/* ja **/e̥:/* > */o:/* kadonnut vokaaliyhdistelmä **/e̥(:)-a/*, josta pohjoisessa itämerensuomessa kehittyi **/e(:)-a/* > */ie-a/* ja eteläisessä itämerensuomessa */e̥(:)-(a)/* (vrt. sm. *miekka* ~ vi. *mōōk* ja sm. *kerta* ~ vi. *kord*) (ks. Kallio

kuinka merkityskehitys alkuperäisestä selvästä paikanilmaisesta nykyiseksi selväksi ajanilmaisiksi on tapahtunut. Alkuperäinen paikanmääre on säilynyt adpositioissa *kautta* ja *guovda-* sekä viron substantiivissa *kaud(e)*. Nomini *kausi* on oikeastaan ”ajan tietyn pituinen virtaus” ja adpositio *kautta* merkitsee ”virtaa pitkin”. Saamen sanan *guovda-*merkityskehitys lienee ollut seuraava: ’välimatka’ > ’reitti’ > ’kulkuväli’ > ’väli’ > ’X:n ja Y:n välissä’ ~ ’keskellä’. Lapin ja Itä-Suomen nimielementin *Kouta-* sisältävät paikannimet sekä *Koutokeino* on lainattu kyseisestä saamen sanasta (SPNK 2007: 184; Karttapaiikka). Nuorempi germaaninen nimilaina on *Kauttua* (Koivulehto 2007: 69–70). Milloin appellatiivi **kavtj* sitten lainautui? Äänneasun todistuksen mukaan sana lainautui ennen varhaiskantagermaanista äänneensirrosta eli Grimmin lakia, mutta esigermaanisen äänneensirron **/o/* > */a/* jälkeen.

Lainaoriginaali on siis ollut **g^haudV(-)*, eikä siitä kehittynyt **gautV(-)*, sillä kantagermaanin soinnittomat klusiilit substituutiin esisuomessa geminaatalla ja soinnilliset klusiilit yksittäiskonsonantilla (Koivulehto 1981: 199). Tämä äännekorvaussääntö näyttää päteeneen jo ennen ensimmäisen germaanisen äänneensirron eli Grimmin lain toimimista lainatuissa sanoissa ja siten eri-ikäisten germaanisten lainasanojen klusiilien substituointitapaa kantasuomessa voidaan käyttää lainasanakerrostumien erottamiseen ja ikäämiseen (ks. Heikkilä tulossa). Uusi etymologia.

painossa). Sellaiset jo varhaiskantagermaanista lainatut sanat kuin sm. *neula* ~ ka. *niekla* ~ vi. *nōel* ~ *nōōl* ~ *nōgel* (< ksm. **nēękla* <- vkgerm. **nēþlā*), *lieka* (<- vkgerm. **lēgā*) ja paikannimi *Eura* (< **Etra* <- vkgerm. **Ēprā*) todistavat, että tämä uusi vokaalilyhdistelmä tuli mahdolliseksi jo varsin varhain (lue: viimeistään pronssi- ja rautakauden taitteessa), aiemmin kuin mitä Kallio (2012b: 230–235) olettaa (Heikkilä tulossa). Se on helpoimmin selitettävissä siten, että *e*-foneemilla oli jälkitavussa vielä säilyneenä jälkitavun äännevuoksesta */j/ > /e/ syntynyt takainen allofoni, jota alettiin käyttää myös ensitavussa sekä lyhyenä että pitkänä lainasanoissa (vrt. nuoremmat lainat *neula*, *seula*, *terva*, *merta*, *keula*, *seura* ja *peura*, mutta vanhemmat lainat *metsä*, *levä* ja *löytää*), ja näinhän ei olisi ollut asianlaita mikäli jälkitavussa olisi ollutkin /e/:n asemesta schwa.

Takaisen *e*-äänneen syntymisen Kallio (painossa, Jaakko Häkkiseen viitaten) selittää germaani- ja balttivaikutukseksi siten, että koska näissä kantakielissä useimpien sanojen toisessa tavussa oli /a/, myös kantasuomeen lainautuessaan tällaiset sanat säilyttivät *a*-äänneen jälkitavussa, joten ensitavussa oli vokaalisoinnun rikkomisen välttämiseksi lausuttava takainen *e*-äänne. Tämä selitys ei kuitenkaan ole ongelmaton. Selitys, jonka mukaan toisen tavun /a/ aiheutti ensitavun /e/:n syntymisen on kantasuomen progressiivisen vokaalisoinnun vastainen, sillä siinä ensitavun vokaalin kvaliteetti (etisyys vs. takaisuus) määrää jälkitavu(je)n vokaali(e)n kvaliteetin eikä päinvastoin, kuten tämä selitys edellyttäisi (vrt. mru. *mylna* : *mylnu* 'mylly' → sm. *mylly*, ***mullu*). Lisäksi on perusteltua kysyä, miksi ihmeessä /ä/ ei yhtäkkiä enää kelvannutkaan toiseen tavuun vokaalikombinaatiossa /e–ä/, vaikka kyseisellä vokaalilyhdistelmällä oli aiemmin substituoitu indoeurooppalaisten naapurikielten (sekä varhaiskantagermaanin että kantabaltin) vokaalikombinaatio /e–a/ (vrt. *levätä*, *metsä* ja *ehkä* sekä *kelvata*, *kerta* ja *seura*)? Jonkin äännesubstituution muuttaneen äännevuoksesta on täytynyt tapahtua joko lainanantaja- tai saajataholla. Onhan ymmärrettävää, että lainasanoissa ensitavun vokaali substituutiin lainansaajakielen foneemivarannon ja fonotaksin mahdollistamissa rajoissa mahdollisimman tarkasti, koska lainansaajataholla eli itämerensuomessa ensitavu on painollinen ja painoton jälkitavu mukautui niihin fonotaktisiin ehtoihin, jotka painollinen ensitavu asetti. Vokaalikombinaation /e–a/ sisältävien lekseemien etymologinen tarkastelu osoittaa, että useimmat äänne- ja levikkikriteerein vanhimmiksi osoittautuvista vokaalikombinaation /e–a/ sisältävistä sanoista ovat germaanolainoja. Koska appellatiivit *niekla*, *lieka* ja *joukko* ovat selvästi vanhoja, ei ole äännehistoriallisia (fonotaktisia) esteitä olettaa, että myös sana *miekka* on suunnilleen yhtä vanha, jolloin puolestaan voidaan hyödyntää arkeologian miekka-, neula-, rengas- ym. -löytöjä ja niiden ikää äännevuoksesta ajoitustyössä (Salo 2008: 108, 110–111, 346). Suomen vanhin miekkalöytö ajoittuu pronssikauden II periodille eli aikaan noin 1400–1200 eKr. (vrt. *Nevajoki* s. 22–24). Miekka oli tuolloin Suomessa uusi asetyyppi. Samalta periodilta on myös Suomen vanhin

neulalöytö. (Salo 2008: 110). Vaikuttaa siltä, että vokaalilyhdistelmä */ɛ(:)-a/ oli jo silloin mahdollinen tai ainakin tuli tuolloin mahdolliseksi.

Vokaalilyhdistelmän /ɛ(:)-a/ syntymiseen on voinut myötävaikuttaa lainanantajatahon äännerakenne. On täysin mahdollista, että germaanisille kielille hyvin tyypillinen umlaut (eli osittainen regressiivinen etäassimilaatio) oli jo varhaiskantagermaanissa olemassa foneettisena ilmiönä (vrt. Wiik 1998) eli */e-a/-äänneyhdistelmän tapauksessa vartalotavun */E:/llä oli jälkitavun takavokaalien */a, ā, u/ edellä hiukan takaisempi allofoni kuin jälkitavun /i:/n ja /e:/n edellä, sillä ns. vanhempi *i*-umlaut toimi jo myöhäiskantagermaanissa ja *a*-umlautkin oli tapahtunut jo vanhimmissa riimukirjoituksissa ajalta noin 200 jKr. Nimellä *brytning* (”murtuminen”) tunnettu pohjoisgermaanin äänne muutos saattaa myös viitata tähän. Siinä jälkitavun takaiset vokaalit /a/ ja /u/ vetävät ensitavun /e:/tä takaisemmaksi ja halkaisevat sen sitten kahtia, siten että syntyvän diftongin alkukomponentti muuttuu /i:/ksi ja jälkiosa takaiseksi vokaaliksi /a/ tai /ɔ/ riippuen jälkitavun vokaalista. Jälkimmäisessä tapauksessa *brytningiä* seurasi vielä *u*-umlaut (Wessén 1968: 25–27; Antonsen 1975: 2, 14–15, 23; Nielsen 2000: 105; Antonsen 2002: 28; Ralph 2002: 710; Ringe 2006: 126–128; Heikkilä tulossa). Käytännössä tämä tarkoittaa, että kantagermaanisen */e-a/-äänneyhdistelmän kyseessä ollessa vartalotavun */E:/llä oli jälkitavun takavokaalien */a, ā, u/ edellä takaisempi allofoni ja jälkitavun */i:/n edellä etisempi allofoni, mikä ei kantagermaanien omissa korvissa ylittänyt tiedostuskynnystä, mutta koska kantasuomessa oli enemmän vokaalidistinktioita kuin kantagermaanissa, kantasuomalaiset kuulivat kantagermaaniset allofonit ylitarkasti (vrt. Wiik 1989: 9). Seuraavien germaanolainojen äänneasu ja niiden lainaoriginaalien *brytning*-ilmiön läpikäyneet nykykieliset skandinaaviset vastineet antavat aiheen epäillä lainanantajataholla esiintyneen keskivokaalin */ɛ/ jälkitavun ei-suppean takavokaalin edellä: sm. *helma*, va. *ɛlma*, vi. *hōlm* (< mksm. **hēlma* <- mkgerm. **hēlmaz* > misl. *hjalmr* ’kypärä’, meng. *helm* ’kypärä; suoja, suojuus, peite’), sm. *helppo* (Agricolalla merkityksessä ’apu’), vi. *hōlp* (< mksm. **hēlppo* <- mkgerm. **hēlpō* > mno. *hjalp* ’apu’), sm. *merta*, va. *męrtā*, vi. *mōrd* (< mksm. **męrtā* <- mkgerm. **męrdan* > ru. *mjärde* ’merta’), sm. *kelkka* (<- ksk. **kęlkan* > mno. *kjalki* ’kelkka’) ja sm. *hertta(inen)* (< mksm. **hęrtta* <- ksk. **hęrtan* > misl. *hјarta* ’sydän’) (SSA s.v. *helma*, *helppo*, *hertta*, *kelkka*, *merta*; LÄGLOS s.v. *helma*, *helppo*, *hertta*, *kelkka*, *merta*).

Huomautan, että varhaiskantagermaanin */ē¹/ muuttui Skandinaviassa varhain /ā:/ksi eli väljeni ja velaaristui (ks. Heikkilä 2011: 69–73). Tämä monivaiheinen äännekehitys lienee ollut seuraava: */e:/ (vrt. sm. *lieka*) > */ɛ:/ (vrt. sm. *räkä*, *väkä*, *hätä*, *hämä-läinen*-*rä*⁷ ~ *sápmi*) > */ɛ:/ >

⁷ Huom. kyseiset sanat eivät kuitenkaan ole läpikäyneet äänne muutosta */ä-ä/ > /a-i/, joten ne on lainattu vasta sen jälkeen.

/ā/ (vrt. sm. *paasi*, *raato*, *saatto* 'heinäruko'). Itäskandinaavissa, jonka kanssa suomalaisten esi-isät ovat maantieteellisistä syistä ja arkeologisen todistusaineiston perusteella todennäköisimmin olleet germaanisista kielimuodoista eniten kontakteissa, on muutoinkin vallinnut taipumus äännevuokseen /e/ >> /a/, mikä ilmenee muun muassa muinaisruotsalais-muinaislantilaisista sanapareista mru. *hvalper* ~ misl. *hvelpr* 'penikka' (vrt. meng. *whelp*), (m)ru. *kvarn* ~ misl. *kvern* 'mylly' (vrt. msak. *querna*), mru. *varpa* ~ misl. *verða* 'tulla joksikin' (vrt. sak. *werden* 'id.'). Joissa muinaislanti edustaa muuttumatonta alkuperäistä vokaalilaatua (Hellquist 2008: 533, 1305–1306, 1314). Samasta tendenssistä todistaa myös sana *varulv* 'ihmissusi' (vrt. eng. *werewolf*) < mkgerm. **wera-wulfaz* 'miessusi' <- kgerm. **wiraz* 'mies' (vrt. lat. *vir* 'mies') > misl. *verr* 'mies'. Saman germaanisesta leksisiin esigermaanisesta muotoon **wiros* palautuneen alun perin Koillis-Viroa merkinnyt aluenimi *Viro* (vi. *Virumaa*) (vrt. *Suomi* yllä), ja eiköhän vain myös kaakkoisvirolainen maakuntanimi *Võromaa* johdu saman germaanisesta sanan nuoremmasta myöhäiskantagermaanisesta muodosta **węraz* tai siitä *n*-johtimella johdetusta muodosta **węran*. Varhaisesta itäskandinaavisesta äännevuoksesta /e/ > /a/ todistaneen myös sastamalalainen paikannimi *Karkku*, joka lienee laina kantaskandinaavisesta nimestä **Kwarku* < **Kwerku* (vrt. ru. *Kvarken* 'Merenkurkku' ja samasta appellatiivista johtuva sm. *kurkku* <- ksk. **kwerku*) (SPNK 2007: 138–139). Koska *ę*-äänne esiintyy itämerensuomen eteläryhmässä myös labiaalisen takavokaalin edellä kuten vatjan sanassa *pełto* ja viron vastineessa *põld* : *põllu* (< ksm. **pełto* <- esigerm. **peltom* >> sak. *Feld* 'kenttä, pelto', ksk. **felþa* > ru. *ffjäll* 'sarka'), näyttää kantasuomen vokaalisointu toimineen myös tämän vokaalikombinaation kohdalla (vrt. etuvokaalinen vksm. **lentāw* > mksm./sm. *lento* > vi. *lend* : *lennu* 'lento').

Germaaninen umlaut-ilmiö ei eroa uralilaisesta alun perin ilmeisesti foneettisesta vokaalisoinnusta muussa kuin siinä, että kantagermaanisissa ja sen tytärikielissä ilmiö oli regressiivinen ja kantaauralissa progressiivinen. Jälkitavun takavokaalin etinen, kantagermaanisesta foneemiin /e/ takaisempi allofoni olisi siten hyvin voinut toimia mallina kantasuomen äänneyhdistelmän */*ę*-a/ syntymiselle, mitä edesauttoi se, että takainen *e*-äänne esiintyi jo entuudestaan kantasuomen jälkitavuuksissa äännevuoksesta */*i*/ > /*e*/ myötä. Kantagermaanisissa ei ollut foneemioppositioita /a/ – /ä/, /o/ – /ö/ ja /u/ – /y/, sillä ne syntyivät vasta umlautin fonemisaation myötä ensimmäisellä ajanlaskun alun jälkeisellä vuosituhatluvalla, joten kantagermaanisista */*i*/, */*e*/, */*a*/ ja */*u*/ saattoivat ääntyä äänneympäristöstä riippuen kantasuomen etu- ja takavokaalien jonkinasteisina välimuotoina, minkä kantasuomalaiset kuulsivat ja johon he sanoja lainatessaan (yli)reagoivat (vrt. Wiik 1989).

Lisätodisteen Kallion (painossa) väitteelle siitä, että myöhäiskantasuomessa todella oli */*ę*/, joka sittemmin on kadonnut pohjoiskantasuomen jatkajista, antavat jotkin Suomen lukuisista

saamelaisperäisistä paikannimistä sekä ainakin yksi appellatiivinen laina varhaisuomesta saameen, nimittäin *darvi* 'terva' (***dearvi*, ***diervi*) < mksa. **tērvē* < mksm. **tērvā* (vrt. kksm. **meti* 'mesi' → kksa. **metē* > saPo. *miehta* 'mesi'). Saamen sanan levikki ulottuu eteläsaamesta turjansaameen (Álgu s.v. *darvi*). Vielä varhaisuomessa esiintynyt takainen *e*-ääne, joka sittemmin pohjoiskantasuomessa lankesi yhteen etisen *e*-äänteen kanssa selittää, miksi monien Pohjois-Suomen ilmeisen nuorehkojen saamelaisperäisten paikannimien nykyäänneasuissa esiintyy varhaisaamen äänteen */ɛ/ vastineena kantsaamen äännehistorian valossa näennäisen vanhaan lainaan viittaava /e/, ja joissakin huomattavasti eteläisemmän Suomen saamelaisperäisissä paikannimissä on puolestaan /a/, kuten esimerkiksi *Ellivaara* "Ylävaara" Rovaniemellä Ounasjoen varrella ja *Allasjärvi* "Yläjärvi" Alavudella osoittavat. Tamperelaiset paikannimet *Tammerkoski*, *Alasjärvi* ja *Hervanta*⁸ kuvastavat hyvin tätä tilannetta. (Heikkilä 2012a, 2012b). Suomen kielen sana *hieho* (murt. ja vanh. kiel. myös *hehvo*), vatjan *ēhva* ja viron *ōhv(a)* palautuvat keskikantasuomen asuun **ēšva*, joka lienee lainattu kantabaltista. Lainaoriginaalin jatkaja nykyliettuassa on *ašva* (*aszva*) 'tamma', mutta vanhassa kielessä *eschwa* (Juntila 2005: 54, 124). Lainansaajatahon takaisen *e*-äänteen selitys piillee siis tässäkin tapauksessa lainaoriginaalin balttilaisessa äänneasussa **ēšva*, vaikka se äkkiseltään ajatellen ehkä tuntuu rohkealta väitteeltä.

Nyt joku voi kysyä, miten pitkävartalovokaaliset, geminaatalliset ja matalan jälkitavun sanat *miekka* (< ksm. **mēękka*), *niekla* ja *siekla* 'seula' voivat olla hyvin vanhoja (vrt. myös *multa* < vkgerm. **mulđā* > ru. *mull* 'multa'), mutta nuoremmiksi muiden äännekretereiden avulla ajoittuvissa sanoissa *rikas* : *rikkaat* (< ksm. **rikkas* < kgerm. **rikjaz* < kkelt. **rīgos*), *runo* (< kgerm. **rūnō* < vkgerm. **rūnā*), *pino* (< kgerm. **fīnō*) ja *lima* (< mkgerm. **slīma* < vkgerm. **sleima*) lainaoriginaalin pitkä vokaali on lainautunut vielä lyhyenä (vrt. *lima* ja *liima*)? Selitys piilee nähdäkseni näiden sanojen äännerakenteessa ja kantasuomen fonotaksissa. Ratkaiseva tekijä näyttää olleen ensitavun vokaalin väljyyssaste. Suppean vokaalin sanat *rikas*, *hidas*, *runo*, *pino* ja *lima* lainautuivat vielä lyhytvokaalisina (vrt. *siima*, *kiila*), mutta astetta väljemmän ensitavun vokaalin sanat *miekka* (< ksm. **mēękka*), *neula*, *niekla* (< ksm. **nēękla*) ja *seula*, *siekla* (< ksm. **sēękla*) lainautuivat pitkävokaalisina (vrt. niin ikään hyvin vanhoihin lainasanoihin *joukko* ja

⁸ Käsittääkseni sm. *Hervanta* < vsm. **Hervandek* (*Hærwentenpa* v. 1465) < mksa. **HervānDek* "Sadejärvi" (vrt. saLu. *harvē* 'sade', saPo. *arvi* 'sade', *Hervonjärvi* Hämeenlinnassa ja *Arvojärvi* Sodankylässä) (SPNK 2007: 77–78; Nimiarkisto; Álgu s.v. *arvi*). Semanttisena motivaationa on se, että Hervantajärvi on – aivan kuten Hervonjärvi ja Arvojärvikin – tulouomaton yläjärvi (Karttapaikka).

paikka).⁹ Kaikissa sanoissahan on jälkitavussa ei-korkea vokaali. Tälle dikotomialle löytyy mielestäni luonnollinen selitys kantasuomen fonotaksista, josta seuraavaksi.

Jälkitavun ei-väljien vokaalien sisäheiton myötä syntyivät konsonanttivartalot. Samassa yhteydessä eli kielensisäisen kehityksen kautta kantasuomeen syntyi uusi, raskaampi tavurakenne /CVVCCA/ (esim. *suolta*, *sientä*).¹⁰ Kantasuomessa ensitavun pitkänä vokaalina oli kuitenkin useimmiten */ē/ tai */ō/, jotka suomessa ovat diftongiutuneet /ie/:ksi ja /uo/:ksi, mutta säilyneet esimerkiksi virossa ja inkeroisessa. Esimerkkeinä mainittakoon yksikön partitiivimuodot *kieltä*, *viertä*, *pieltä*, *nientä*, *sientä*, *lientä*, *nuolta*, *suonta*, *suolta*, *puolta*, *vuorta*, *vuotta*, *kuorta* ja verbit *suoltaa* ja *kieltää* sekä lainasanat *sietää* ja *niekla*, jotka kaikki palautuvat kantasuomen äänneasuihin */CēC–Cä/ ja */CōC–Ca/.

Tavurakenne */ī–ä/ ja */ū–a/ oli varhaiskantasuomessa harvinainen eikä vokaalikombinaatiota */ū–ä/ esiintynyt lainkaan (ks. Lehtinen 2007: 84, 109). Se esiintyi vanhastaan vain san(amuod)oissa *viittä*, *kuutta*, *tuulta* ja *kuusta*, joten ei ole mikään ihme, että pitkän suppean ensitavun vokaalin ja matalan jälkitavun vokaalin sisältävät lainaoriginaalit substituutiin pitkän aikaa lyhyellä suppealla vokaalilla. Lukuisia uusia pitkävokaalisia sanoja – ja kokonaan uusina äänteinä /ā/, /ã/ ja /ū/ – syntyi sanansisäisten konsonanttien */γ/:n, */ŋ/:n ja */v/:n (ja myöhemmin myös */j/:n) kadon ja siitä aiheutuneen edeltävän vokaalin sijaispidennyksen myötä. Esimerkkeinä näistä ns. supistumavokaalisista lekseemeistä mainittakoon *maa*, *kaari*, *pää*, *jää* ja *ääri* sekä yksikön partitiivissa äännerakenteen /CVVC(C)A/ kehittäneet *puuta*, *luuta*, *kuuta*, *piitä*, *pyytä* ja *hiirtä*. (Kallio 2007: 231–233, 238–241). Lainasanatutkimuksen avulla saavutettava äännekuuden suhteellinen kronologia todistaa, että nämä sanansisäisten konsonanttien kadot ja siten myös uusien pitkien vokaalien synty olivat myöhäisempiä kuin *niekla*-tyyppisen äännerakenteen tulo kieleen, vaikka äkkiseltään tarkastellen asia vaikuttaisikin olevan juuri

⁹ Huom. kantasuomen pitkään monoftongiin */e:/ palautuvan karjalan kielen diftongin /ie/ ei voine sanojen *niekla* ja *siekla* kohdalla olettaa syntyneen alun perin lyhyen vokaalin **/e/ pidentymisen seurauksena klusiilin ja resonantin muodostaman konsonanttityhtymän edellä, sillä siinä tapauksessa karjalan kielessä olisi sanojen *kakla* 'kaula', *pakla* 'paula', *kakra* 'kaura', *petra* 'peura', *tetri* 'teeri', *kekri*, *sepra* 'seura' ja *nakris* 'nauris' asemesta **/koakla/ (< **/kaakla/), **/poakla/, **/koakra/, **/pietra/, **/tietri/, **/kiekri/, **/siepra/ ja **/noakris/. (Äänneiden /r/ ja /h/ edellä tapahtunut ensitavun vokaalinpidennys tyyppiä *pyhkiä/pyyhkiä*, *jähtyä/jäähtyä*, *hehvo/hiehvo/hieho*, *rehto/riehto*, *karna/kaarna* ja *parma/paarma* on eri asia.) Syy siihen, miksi suomessa on *neula* ja *seula* eikä **/nieula/ ja **/sieula/ on fonotaktinen (*/k/:n vokaaliutumisesta aiheutuva) ja sama kuin sellaisissa tapauksissa kuin *suo* ~ *soita* (**/suoita/) ja *vien*, *vein* (**/viein/): triftongi ei ole mahdollinen. Myös Jorma Koivulehto (1999: 220) rekonstruoi sanan *neula* kantamuotoon pitkän vartalovokaalin.

¹⁰ Tämä kantasuomen äännekehitys on oivallinen esimerkki siitä ”lyhytnäköisyydestä”, jolla ääntämyksen helpottaminen luonnollisessa kielessä tapahtuu. Sisäheiton myötä sana kyllä lyhenee yhdellä tavulla eli sen ääntämiseen tarvittava artikulaatiotyö vähenee, mutta samalla sana muuttuu tavurakenteeltaan raskaammaksi. Vrt. germaanisten kielten umlaut-ilmiö, jossa ensitavun vokaaliääänne lähestyy assimilatorisesti jälkitavun vokaaliäänteen laatua (= helpotus), mutta samalla sanan ja kielen foneemivaranto ja taivutusparadigma muuttuu monimutkaisemmaksi (= kompleksisoituminen).

päinvastoin. Sanat *niekla* ja *lieka* on lainattu ennen kantagermaanista ääntenmuutosta */ā/ > /ō/, ja silti tavurakenne /CVVCCA/ on ollut jo mahdollinen, kun taas suunnilleen samanaikaisissa niin ikään ennen ääntenmuutosta */ā/ > /ō/ lainatuissa sanoissa *kavio* (~ saPo. *guobir* 'kopara') ja *hakea* lainaoriginaalin pitkä vokaali on vielä lainautunut lyhyenä, koska pitkää *a*-äännettä ei vielä ollut kantasuomen foneemivarannossa. Kantagermaanin ääntenmuutosta */ā/ > /ō/ myöhemmän luoteisgermaanisen ääntenmuutosketjun */ē/ > */ǣ/ > /ā/ välivaiheista lainautuneet sanat *väkä*, *väsyä* ja *hätä* on nekin lainattu vielä lyhyttävuisina, samoin verbi *katsoa*, jonka luoteisgermaaninen (skandinaavinen) lainaoriginaali on jo läpikäynyt edellä mainitun monivaiheisen ääntenmuutoksen kokonaisuudessaan. Sana *paasi* lienee vanhin germaaninen lainasana, jonka lainaoriginaalin pitkä matala vokaali on myös lainautunut pitkänä. Sanan taivutus *paasi* : *paaden* osoittaa kuitenkin, että kyseinen lekseemi on puolestaan vanhempi kuin esimerkiksi lekseemit *kärsiä* (→ sa. *gierdat* 'kärsiä'), *karsia* ja *karsina*. Edellä esitetty selittää myös, miksi sellainen suhteellisesti nuorehko germaaninen lainasana kuin *siika* (← mkgerm. *sīkaz > mru. *siker* 'siika') ei ole äänneasussa ***siikka*, ***hika* tai ***hikka*.

Nyt olemme päässeet siihen pisteeseen, että voimme alla olevien lainasanojen avulla ajoittaa yllä (s. 11) mainittujen kahdeksan konsonantifoneemin kadon myöhemmäksi kuin mitä jälkitavun neutraalivokaalien vahvistuminen täysvokaaleiksi oli, mikä sitä ylipäänsä tapahtui, koska myös */I/ voi olla alkuperäinen jälkitavun äänne: Sanan *niekla* edustama tavurakenne /CVVCCA/ edellyttää sisäheiton tapahtumista, koska kyseinen tavurakenne syntyi sisäheiton myötä. Jälkitavun ei-väljien vokaalien ääntenmuutokset */i/ > /e/ ja */i/ > /e/ (sekä niitä mahdollisesti edeltäneet kur. */ə/ > vksm. */i/ ja kur. */ǣ/ > vksm. */i/) ovat puolestaan vielä vanhempia. Verbin *katsoa* (< ksm. *kaććajtak/*kaććawtak < plgerm. *gātjana < kgerm. *gētjana) äännerakenne todistaa kantasuomessa yhä esiintyneen palataalikonsonanttiyhtymän */ćć/, kun luoteisgermaaninen ääntenmuutos */ē/ >> /ā/ oli jo päätöksessään. Verbien *etsiä* (< mksm. *encciðäk < kksm. *enććitäk < kgerm. *enþijana)¹¹ ja *kärsiä* (< ksm. *kärtitäk < kgerm. *χarðijana) sekä niiden lainaoriginaalien äänneasujen vertailu osoittaa puolestaan, että palatalisaatio katosi kantasuomesta vasta sen jälkeen, kun jälkitavuun oli jo syntynyt ”uusi” *i*-äänne. Pitkät matalat vokaalit /a:/ ja /ä:/ syntyivät */γ/:n ja */ŋ/:n kadon myötä (esim. *maa*, *jää*). Koska sellaisissa sanoissa kuin *hakea*, *kavio*, *väkä*, *väsyä*, *Häme* ja *katsoa* on kaikissa lyhyt ensitavun vokaali lainaoriginaalin pitkän vokaalin vastineena, äänneiden */γ/ ja */ŋ/ kato ei voi olla suhteellisesti kovin vanha. Kyseiset äänneet ovat sitä paitsi säilyneet saamassa (Kallio 2007: 231). Yllä lueteltujen kahdeksan

¹¹ Vrt. kksm. *panććas > mksm. *panccas (> sm. *patsas*) → ksa. *pāccā > saPo. *bázzi* 'pilari, patsas' (SSA s.v. *patsas*).

konsonantin kato ja tässä artikkelissa tarkasteltavan jälkitavujen vokalismin kehitys ovat siis todennäköisesti aivan eriaikaisia kielenkehityksen vaiheita eikä niillä ole tekemistä toistensa kanssa. Mainitut kahdeksan konsonanttifoneemiakaan tuskin katosivat aivan samanaikaisesti. Ainakin foneemin */ŋ/:n kato (/muuntuminen toiseksi äänneiksi) oli varhaisempi kuin palatalisaation häviäminen (Kallio 2007: 232).

4. *Nevajoki*

Eräs paleolingvistisesti ajoitettavissa oleva hyvin todistusvoimainen paikannimi on mielestäni Laatokasta Suomenlahteen virtaava *Nevajoki*. Nimeen sisältyy mitä todennäköisimmin etymologisesti sama sana kuin itämerensuomalainen appellatiivi *neva*, joka on atestoitettu seuraavissa äänneasuissa ja merkityksissä: sm. *neva* 'aava märkä suo', ka. *neva* 'vesi, vesistö', vi. *nōva* 'virtapaikka, iso oja, kanava, entinen joenuoma' ja ve. *nova* 'vetelä suopaikka'. Nimi *Nevajoki* on osuva, sillä tämä "Suojoki" virtaa soisen, alavan maaston läpi Laatokasta Suomenlahteen. (K. Häkkinen 2004: 781–782).

Nevajoki ei kuitenkaan ole ikivanha. Se syntyi maankohoamisen seurauksena 1350–1300 eKr. (Salo 2008: 52; Helimski 2008: 75; Janhunen 2009: 203). Aivan kuten Helimski (2008: 75, viitaten Vyačeslav Kulešoviin (2003)) ja Janhunen (2009: 203) väittävät, itämerensuomalainen *Neva* voi mielestäni hyvin olla nimilaina joen esigermaanisesta nimestä **Newā* (>> misl. *Nyia*, vru. *Ny(en)* 'Neva') → vksm. **Nęva* > **nęva* 'virtavesi, suo' → vksa. **ńiva* (→ sm. *niva* 'virtapaikka joessa') > mksa. **ńęvvē* > saPo. *njavvi* 'niva, virtapaikka'.¹² Kyseessä on siis nimilaina, josta appellatiivi *neva* on abstrahoitu (vrt. Janhunen 2009: 204–205; Helimski 2008: 76). Lainanimen ja sen lainaoriginaalin keskinäiset äännesuhteet osoittavat, että kysymys on hyvin varhaisesta lainautumisesta: ru. *ny* 'uusi' < ksk. **niuǰō* < kgerm. **neuǰō* 'uusi' < vkgerm. **newǰā* < esigerm. **newā* (< PIE **neweh₂* (fem.) ~ **newos* (mask.) ~ **newom* (neut.) 'uusi') > esigerm. **Newā* "Uusijoki" (fem.) → vksm. **Nęva* > sm. *Neva*. Esihistorialliset indoeurooppalaiset joennimet ovat useimmiten feminiinisukuisia (Strandberg 2002: 672). Lainanantajakieli ei voi olla kantabaltti, jossa samaisen adjektiivin feminiinimuoto oli **navā* (> liet. *nauja*), joka on muodostettu eri ablautasteesta kuin kantagermaanin vastaava adjektiivi **neuǰō*, joka on ilmiselvästi *j*-johdos johtamattomasta juuresta **newā*. Johdoksen olemassaolo edellyttää, että kielessä on tai on ollut sen kantasana (vrt. Koivulehto 1988: 42).

¹² Vrt. viEt. *nana* ~ li. *nanā* ~ saEt. *njuōnie* 'nenä' < vksm. **ńana* < **ńęna* ~ **ńená* > sm. *nenä* (SSA s.v. *nenä*; Álgu s.v. *njunni*; Kallio 2012: 167).

Petri Kallio (painossa) suhtautuu skeptisesti tähän lainaetymologiaan sillä perusteella, ettei Suomenlahden pohjukan ja Laatokan välisellä alueella tunneta asuneen indoeurooppalaista kieltä puhunutta väestöä aikana, jolloin nimi olisi lainautunut. En olisi tästä niinkään varma. Ensiksikin osoitan tulevassa väitöskirjassani (Heikkilä tulossa), että nykyisen Suomen ja sen lähialueiden vanhimmat etymologioitavissa ja ajoitettavissa olevat paikannimet ovat lähes järjestään indoeurooppalaisia (useimmat esigermaanisia). Toiseksi arkeologinen evidenssi puhuu vahvasti sen puolesta, että eteläisen ja itäisen Skandinavian kantagermaanit olivat jo pronssikaudella merikansaa (Cunliffe 2008: 213–221; Salo 2008: 90–91). Suomenlahdelta Nevajoen kautta Laatokalle ja sieltä edelleen Volgan ja Vienanmeren vesireiteille johtava kulkureitti on ollut käytössä jo pronssikaudella (ks. Cunliffe 2008: 263). Muinaislänsiskandinaavin ’Nevajokea’ merkitsevää nimeä *Nyia* (< ksk. **Niujōn* tai **Nūjōn*) ei voi johtaa itämerensuomen nimestä *Neva* eikä sen kantamuodosta **Neva*, mutta se palautuu äännelaillisesti kantaskandinaavin ja kantagermaanin ’uutta’ merkitsevään adjektiiviin **neujō* (, josta myös vru. *Nyen* ’Neva’), jonka esimuodosta **newā* itämerensuomalainen nimi *Nevajoki* sen sijaan on hyvin johdettavissa (vrt. Helimski 2008: 76). Edellä kerrotun perusteella ei ole nähdäkseni rohkeaa olettaa, että germaanien esi-isät olivat tietoisia uuden joen (= Nevajoki) syntymisestä Itämeren itäkarkeen ja nimesivät joen sen vuoksi ”Uudeksijoeksi”. Nimi säilyi Skandinaviassa idän kontaktien ansiosta.

Suomenlahden pohjukassa näyttää siis asuneen uralilaista kieltä puhunutta väestöä jo pronssikauden alkupuolella (vrt. Kallio 2006: 16–19). Nyt joku voisi väittää vastaan sanomalla, että entäpä jos suomensukuinen kieli levittäytyikin Nevajoen varsille vasta myöhemmin, jolloin nimikin olisi lainautunut myöhemmin, ja nimen sisältämä uusi vokaalikombinaatio **/e-a/* olisi siten ainakin potentiaalisesti paljon nuorempi kuin itse Nevajoki. Tähän vastaan, että indoeurooppalaisen etymologian myötä uskottavan selityksen saavan erisnimen *Neva* ja yleisnimen *neva* äänneasu (jälkitavun *a*-äänne *ä:n* asemesta) edellyttää varhaista lainautumista varhaiskantagermaanisesta kielimuodosta. Sitä paitsi *Neva* ei olisi suinkaan ainut pohjoisen Itämeren alueen indoeurooppalaisperäinen itämerensuomalainen paikannimi, jonka äänneasu edellyttää varhaista lainautumisajankohtaa – siis itämerensuomen- ja saamensukuisen kielen varhaista, muttei ikivanhaa läsnäoloa alueella. Tällaisia paikannimiä ovat esimerkiksi *Suomi*¹³ (: *Suomen* : *suomalainen* < mksm. **Soomi* : **Soomen* : **soomalais* (analoginen ensitavun vokaali) < kksm. **śoomi* : **śoomen* : **śamalaḥći* < **śami*/**śamalaḥćj* < vksm. **čämā*¹⁴ <– post-PIE (esigermaani) **ǵʰmōn* ’mies’), *Kymi* : *Kymenlaakso* (<– vkgerm. **Kʷēmjā* tai todennäköisemmin **Kʷumjā* ”Helppokulkuinen”), *Eura* (<

¹³ Nimen ensimmäinen on jo vuodelta 811 jKr. (Lehtinen 2007: 16).

¹⁴ Heikkilän rekonstruktio.

mksm. **Etra* ← vkgerm. **Ēprā* ”Vesisuoni”, vrt. *Oder*), *Akaa* (< vsm. *Akas* ← vkgerm. **Aχ* ”*āz* ”Vedet”) ja tähän asti alkuperältään tuntematon *Sarsa* (= monihaarainen muinaiskoski Kangasalla) (< kksa. **Čársá* (vrt. *Čársejohka* ja saLu. *sar’sē* ’sarvenpää, haara’) vksa. **Šärsä* ← vkbalt. **Šr̥sā* ”Sarvikoski” (vrt. kr. *kéras* ’sarvi, joenhaara’; sanojen *käärme* ja *härkä* etymologia)) (ks. SPNK 2007: 18, 51, 204, 430; Salo 1995: 67; Heikkilä tulossa; Elävä pronssikausi 2006). Tällaisia ajoitettavissa olevia ikivanhoja paikannimiä löytynee vielä lisääkin ja ne viittaavat siihen, että nykyisessä Suomessa ja sen lähialueilla asui indoeurooppalaista kieltä puhunutta väestöä länsiuralilaisen kielen puhujien saapuessa Itämeren piiriin (Heikkilä tulossa; Janhunen 2009: 210). Koska varhaiskantasuomalaisesta nimestä **Nęva* on tullut *Neva* eikä ***Nava*, eikä myöskään saamen appellatiivi *njavvi* ole muodossa ***njuovvi*, saamme *terminus ante quem* länsiuralilaiselle äänne­muutokselle */e/ > /a/, kun kerran Nevajoen synty­aika (n. 1300 eKr.) tunnetaan. Kyseisen äänne­muutoksen *terminus ante quem* on täten noin 1300 eKr. Samoin saamme *terminus ante quem* äänneyhtymän /e–a/ uudelleen synty­miselle kantasuomeen. Länsiuralilaiselle äänne­muutokselle */e/ > /a/ saadaan lainasanatutkimuksen avulla myös *terminus post quem*. Lukusana *sata* on läpikäynyt äänne­muutoksen ja koska uralilainen kantamuoto **śęta* on kanta-arjalainen lainasana (vrt. sansk. *śatám* ’100’ < PIE **śmtóm* ’100’ > lat. *centum* ’100’), saadaan länsiuralilainen äänne­muutos */e/ > /a/ kyt­ketyksi varhemmin dokumentoitujen ja siksi paremmin tunnettujen indoeurooppalaisten kielten äänne­muutosten kronologiaan. Lukusana *sata* on äänne­asun perusteella lainautunut melko myöhäisestä kanta-arjan muodosta. (ks. Kallio 2006: 11; Koivulehto 1999: 214–216). Nyt puheena olevien äänne­muutosten keskinäinen järjestys on ollut seuraava: 1) */e/ > /a/ ja */e:/ > /o:/, 2) jälkitavun labiaalivokaalien synty, 3) */i, j/ > /e, e/ jälkitavussa sanan sisällä, 4) > /e(:)–a/ ja 5) */γ, ŋ/ > /Ø/ ja > /a:/, /ä:/, /ü:/.

5. Lopuksi

Olen artikkelissani argumentoinut sen näkemyksen puolesta, että varhaiskantasuomen jälkitavun vokaalisto koostui neljästä illabiaalivokaalista */i, j, a, ä/ ja labiaalivokaaleista */o, u, ü/. Itämerensuomen esimuodossa painottomat sanansisäiset */i/ ja */j/ väljenivät varhain /e/:ksi ja /e/:ksi, jotka ovat itämerensuomen taivutusparadigmoissa niin silmiinpistäviä, että niiden perusteella kanta­uralinkin jälkitavuihin rekonstruoitiin pitkään */e/. Tämän äänne­muutoksen myötä jälkitavuissa esiintynyt /e/ edesauttoi saman äänne­n uudelleensynty­mistä ensitavuun. Suomen kielen vokaalikombinaatio /e–a/ näyttää kantasuomessa olleen */e–a/, jossa siis esiintyi ensitavussa kyseinen takainen e-äänne, joka kotiutui kieleen vanhojen germaani- ja balttilainojen

mukana. Laukaisevana tekijänä saattoi olla jo kantagermaanissa foneettisena ilmiönä esiintynyt muinaisgermaanisten kielten umlautin (regressiivisen osittaisen etäassimilaation) esimuoto. Absoluuttisia ajoituksia saadaan, mikäli kielenkehityksen vaiheet pystytään yhdistämään johonkin arkeologiassa tai geologiassa havaittavaan artefaktiin tai ilmiöön. Nimi *Nevajoki* on tästä hyvä esimerkki.

Käytettyjen merkkien ja lyhenteiden selitykset

* = rekonstruoitu sana(muoto), ** = kielenvastainen sana(muoto), A > B = kehittyy muodosta A muotoon B, A >> B = kehittyy välivaiheiden kautta muodosta A muotoon B, A → B = lainautuu kielestä A kieleen B, A -> B = johdos, # = sanan loppu, ɛ = takainen e-äänne, ɨ = takainen i-äänne, eng. = englannin kieli, esigerm. = esigermaani, fem. = feminiinisuku, ink. = inkeroinen, ims. = itämerensuomi, ka. = karjalan kieli, kkelt. = kantakeltti, kmord. = kantamordva, kgerm. = kantagermaani, kksa. = keskikantasaame, kksm. = keskikantasuomi, kr. = kreikan kieli, ksa. = kantasaame, ksk. = kantaskandinaavi, kur. = kantaaurali, lat. = latina, liet. = liettuan kieli, ly. = lyydi, länsiur. = länsiurali, mask. = maskuliinisuku, meng. = muinaisenglanti, misl. = muinaisislanti, mkgerm. = myöhäiskantagermaani, mksm. = myöhäiskantasuomi, mno. = muinaisnorja, mordE. = ersämordva, mordM. = mokšamordva, mru. = muinaisruotsi, msak. = muinaissaksi, neut. = neutrisuku, ng. = nganasani (eräs samojedikieli), PIE = indoeurooppalainen kantakieli (Proto-Indo-European), plgerm. = pohjois- ja länsigermaani eli luoteisgermaani, post-PIE = myöhäiskantaindоеurooppa, ru. = ruotsin kieli, saEt. = eteläsaame, saLu. = luulajansaame, saPi. = piitimensaame, saPo. = pohjoissaame, sak. = saksan kieli, sansk. = sanskrit, sm. = suomen kieli, ural. = uralilainen, va. = vatja, ve. = vepsä, vi. = viron kieli, viEt. = eteläviro, vkbalt. = varhaiskantabaltti, vkgerm. = varhaiskantagermaani, vkksa. = varhaiskantasaame, vkksm. = varhaiskantasuomi, vru. = vanha ruotsin kieli, vsm. = varhais-suomi

Lähteet

- Aikio, Ante 2002. New and Old Samoyed Etymologies. *Finnisch-ugrische Forschungen* 57, 9–57. Helsinki.
- Aikio, Ante 2004: An essay on substrate studies and the origin of Saami. *Etymologie, Entlehnungen und Entwicklungen. Festschrift für Jorma Koivulehto zum 70. Geburtstag*. Irma Hyvärinen, Petri Kallio & Jarmo Korhonen (toim.), 5–34. Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki LXIII. Helsinki.

- Aikio, Ante 2006: On Germanic-Saami contacts and Saami prehistory. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 91, 9–55. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Aikio, Ante 2012: On Finnic long vowels, Samoyed vowel sequences, and Proto-Uralic *x. *Per Urales ad Orientem: Iter polyphonicum multilingue: Festschrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Tiina Hyttiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.), 163–175. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki.
- Álgu-tietokanta. 2002– *Sámegielaide etymologas̄ diehtovuodđu = Saamelaiskielten etymologinen tietokanta* [online-tietokanta]. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Päivitetään jatkuvasti. (Sisältyy kokoelmaan Etymologia.) <http://kaino.kotus.fi/algu>.
- Antonsen, Elmer H. 1975: *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Antonsen, Elmer H. 2002: *Runes and Germanic Linguistics*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 140. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Bartens, Raija 1999: *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 232. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 2000: *Permiläiskiellen rakenne ja kehitys*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 238. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Cunliffe, Barry 2008: *Europe between the Oceans. Themes and Variations 9000 BC–AD 1000*. New Haven & London: Yale University Press.
- Elävä pronssikausi*. Kangasala, Sarsa. 2006. Toim. Juhani Grönhagen. <<https://extras.csc.fi/arctinet/pronssikausi/126.phtml>> (20.3.2012).
- Foley, James 1977: *Foundations of theoretical phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heikkilä, Mikko 2011: Huomioita kantasaamen ajoittamisesta ja paikantamisesta sekä germaanisista etymologioista saamelais-suomalaisille sanoille. – *Virittäjä* 115, 68–84.
- Heikkilä, Mikko 2012a: *Tampere* – saamelaisen *Tammerkosken* kaupunki. – *Virittäjä* 116, 117–124.
- Heikkilä, Mikko 2012b: Etymologinen tapaus *Tammerkoski*. – *Sananjalka* 54, 50–75.
- Heikkilä, Mikko tulossa: *Bidrag till Fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum*. Valmis, väitösluvan saanut väitöskirjakäsikirjoitus.
- Helimski, Eugene 2008: Ladoga and Perm revisited. *Studia Etymologica Cracoviensia* 13. Kraków.
- Hellquist, Elof 2008 [1939]: *Svensk etymologisk ordbok*. Gleerups.

- Häkkinen, Jaakko 2007: *Kantauralin murteutumisen vokaalivastaavuuksien valossa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Häkkinen, Jaakko 2009: Kantauralin ajoitus ja paikannus: perustelut puntarissa. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 92, 9–56. Helsinki.
- Häkkinen, Jaakko 2010: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen – osa 2. *Muinaistutkija* 2/2010, 51–64.
- Häkkinen, Kaisa 2004: *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Porvoo: WSOY.
- Itkonen, Erkki 1948: Vokaalikombinaatiot ja vartalotyypit. – *Virittäjä* 52, 124–144.
- Itkonen, Erkki 1954: Über die suffixalen Labialvokale im Lappischen und Ostseefinnischen. *Scandinavica et Fenno-Ugrica. Studier tillägnade Björn Collinder den 22 juli 1954*, 183–191. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Itkonen, Erkki 1961/1966: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historiantutkimuksen alalta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Erkki 1969a: Zur Wertung der finnisch-ugrischen Lautforschung. *Ural-Altäische Jahrbücher*. Band 41, 76–111. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Itkonen, Erkki 1969b: Thesen und Antithesen in der finnisch-ugrischen Vokalforschung. *Ural-Altäische Jahrbücher*. Band 41, 183–211. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Itkonen, Erkki 1988: Vokaaliston kysymyksiä. – *Virittäjä* 92, 325–330.
- Janhunen, Juha 1981: Uralilaisen kantakielen sanastosta. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 77, 219–274. Helsinki.
- Janhunen, Juha 1982: On the structure of Proto-Uralic. *Finnisch-ugrische Forschungen* 44, 23–42. Helsinki.
- Janhunen, Juha 2007: The primary laryngeal in Uralic and beyond. *Sámit, sánit, sátnehámit: Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*. Doaimmahan Jussi Ylikoski & Ante Aikio. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 253, 203–227. Helsinki.
- Janhunen, Juha 2009: Some additional notes on the macrohydronyms of the Ladoga region. *Studia Etymologica Cracoviensia* 14, 203–212. Kraków.
- Junttila, Santeri 2005: *Thomsenista Kalimaan: Vanhimpien itämerensuomalais-balttilaisten kielikontaktien tutkimushistoria vuoteen 1936*. Pro gradu -tutkielma. <<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/4184/thomseni.pdf>> (20.3.2012).
- Kallio, Petri 1998: Suomi(ttavia etymologioita). – *Virittäjä* 102, 613–620.
- Kallio, Petri 2006: Suomen kantakielten absoluuttista kronologiaa. – *Virittäjä* 110, 2–25.

- Kallio, Petri 2007: Kantasuomen konsonanttihistoriaa. *Sámit, sánit, sátnehámit: Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*. Doaimmahan Jussi Ylikoski & Ante Aikio. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 253, 229–249. Helsinki.
- Kallio, Petri 2012a: The Non-initial-syllable Vowel Reductions from Proto-Uralic to Proto-Finnic. Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (toim.), *Per Urales ad Orientem: Iter polyphonicum multilingue: Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 264, 163–175. Helsinki 2012.
- Kallio, Petri 2012b: The Prehistoric Germanic Loanword Strata in Finnic. Riho Grünthal & Petri Kallio (toim.), *Linguistic Map of Prehistoric North Europe*. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 266, 225–238. Helsinki.
- Kallio, Petri painossa: The Language Contact Situation in Prehistoric Northeastern Europe. Robert Mailhammer & Theo Vennemann (toim.), *Linguistic Roots of Europe*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Kallio, Petri painossa: The Diversification of Proto-Finnic. *Defining and Contextualizing the Viking Age in Finland*. Toim. Frog & Joonas Ahola. *Studia Fennica*. Helsinki.
- Koivulehto, Jorma 1981: Paikan ja joukon tulo kieleen. – *Virittäjä* 85, 195–213.
- Koivulehto, Jorma 1988: Lapin ja itämerensuomen suhteesta. – *Virittäjä* 92, 26–52.
- Koivulehto, Jorma 1999: Varhaiset indoeurooppalaiskontaktit: aika ja paikka lainasanojen valossa. *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Toim. Paul Fogelberg. *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153, 207–236. Helsinki.
- Koivulehto, Jorma 2003: Frühe Kontakte zwischen Uralisch und Indogermanisch im nordwestindogermanischen Raum. *Languages in Prehistoric Europe*. Alfred Bammesberger & Theo Vennemann (toim.), 279–317. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Koivulehto, Jorma 2007: Kriittisiä havaintoja paikannimitutkimuksesta. *Sata sanan juurta. Satakunnan vanhaa paikannimistöä*. Aimo Hakanen & Reino Kero (toim.), 67–81. Satakunta. *Kotiseutututkimuksia XXV*. Satakunnan Historiallinen Seura.
- Koivulehto, Jorma 2009: Etymologisesti hämäriä *-(is)tA*-johdosverbejä, lainoja ja omapohjaisia. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikauskirja* 92, 79–102. Helsinki.
- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, Mikko 1988: Uralilaisten kielten jälkitavujen vokaaliston historiaa. – *Virittäjä* 92, 8–25.

- Kuokkala, Juha 2012: *Jälkitavun labiaalivokaalit saamessa ja itämerensuomessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/34015>> (25.7.2012).
- Lehtinen, Tapani 2000: *Suomen kielen tausta II. Suomi uralilaisena kielenä*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen opetusmoniste sl. 2000.
- Lehtinen, Tapani 2007: *Kielen vuosituhanneet. Suomen kielen kehitys kantaauralista varhaiskantasuomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtisalo, Toivo 1936: *Über die primären uralischen Ableitungssuffixe*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 72. Helsinki.
- LÄGLOS = *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen*. Band. I–III. A–O. A. D. Kylstra, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra & Osmo Nikkilä. Amsterdam: Rodopi 1991–2012.
- Nimiarkisto*. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- Ralph, Bo 2002: Phonological and graphematic developments from Ancient Nordic to Old Nordic. *The Nordic languages. An international handbook of the history of the North Germanic languages I*. Oskar Bandle (päätoim.), 703–719. Berlin: Walter de Gruyter.
- Saarikivi, Janne 2010: Ystävystä, uskosta ja vokaaleista. *Sanoista kirjakieliin. Juhlakirja Kaisa Häkkiselle 17. marraskuuta 2010*. Sirkka Saarinen, Kirsti Siitonen ja Tanja Vaittinen (toim.), 249–264. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 259. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Salo, Unto 1995: Satakunnan synty. Maakunnan asutushistorian tarkastelua. *Kielen ja kulttuurin Satakunta. Juhlakirja Aimo Hakasen 60-vuotispäiväksi 1.11.1995*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 51, 33–70. Vammala.
- Salo, Unto 2008: *Ajan ammoisen oloista. Satakunnan ja naapurimaakuntien esihistoriaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sammallahti, Pekka 1979: Über die Laut- und Morphemstruktur der uralischen Grundsprache. *Finnisch-ugrische Forschungen* 43, 22–66. Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 1980: Introduction. *Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum. Turku 20. – 27. VIII 1980. Pars III. Dissertationes symposiorum linguisticorum*. Redegit Osmo Ikola, s. 3–7. Turku: Suomen Kielen Seura.
- Sammallahti, Pekka 1988: Historical Phonology of the Uralic Languages. *The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences*. Denis Sinor (toim.), 478–554. Leiden: E. J. Brill.

- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Sammallahti, Pekka 1999: Saamen kielen ja saamelaisten alkuperästä. *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Toim. Paul Fogelberg. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 153, 70–90. Helsinki.
- SPNK = *Suomalainen paikannimikirja*. Sirkka Paikkala (päätoim.). Karttakeskus & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki 2007.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä 1–3. Etymologinen sanakirja*. Erkki Itkonen & Ulla-Maija Kulonen (toim.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556/ Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001 [1992–2000].
- Strandberg, Svante 2002: The development of Proto-Nordic place-names. Oskar Bandle (päätoim.), *The Nordic languages. An international handbook of the history of the North Germanic languages I*, 671–685. Berlin: Walter de Gruyter.
- Wiik, Kalevi 1989: *Ikivanha kuuntelutesti. Ääntäjinä kantagermaanit, kuuntelijoina kantasuomalaiset*. Turku.
- Wiik, Kalevi 1998: Olisiko kantagermaanissa sittenkin suomalais-ugrilaista ääntämistä? *Tieteessä tapahtuu* 1/1998.

Yhteystiedot:

Mikko Heikkilä, E-mail: mikko.k.heikkila@uta.fi

Jälkitavujen diftongit kantasuomessa

Petri Kallio

Abstract

Non-initial-syllable diphthongs in Proto-Finnic

The paper discusses the non-initial-syllable development of the Early Proto-Finnic combinations of vowels and semivowels to the Late Proto-Finnic diphthongs. Special reference is given to the second-syllable **Vj* diphthongs, whose development has so far been explained in terms of analogy rather than sound law.

Keywords: Non-initial-syllable diphthongs, Proto-Finnic, Finnish

Hiljattain olen pyrkinyt rehabilitoimaan jo Toivo Lehtisaloon kannattaman ajatuksen (1936: 11–24), että kantauralilaisten jälkitavujen vokaalit olisivat olleet **a*, **ä*, **ə* ja **ɛ̃* (ks. Kallio 2012: 163–166). Jälkitavujen vokaalisysteemi olisikin säilynyt samana aina varhaiskantasuomalaiseen tasoon,¹ jonka jälkeen **ə* ja **ɛ̃* olisivat vasta kehittyneet sanansisäisinä **e:ksi* ja **ë:ksi* sekä sananloppuisina **i:ksi* ja **ī:ksi* (mts. 171). Vielä ennen keskikantasuomalaista tasoa **i* ja **ī* olisivat ehtineet langeta yhteen **i:ksi* (mts. 171–172), mikä olisi ollut ensimmäinen vokaalisoinnun rikkonut ääntenmuutos (huom. esim. *e–a*-kombinaatiot näyttäisivät nuoremmilta; Kallio tulossa).

Näiden lisäksi kantasuomalaisten jälkitavujen tärkeimmät vokaalinmuutokset koskivat diftongeja eli alkuaan vokaalien **a*, **ä*, **ə* ja **ɛ̃* sekä puolivokaalien **w* ja **j* kombinaatioita. Jälkitavujen **Vw*-diftongit eliminoituivat kuitenkin varhain päätellen ainakin siitä, että myös saamessa niiden kehityskulku oli samansuuntainen, joskin siinä missä varhaiskantsaamessa tuloksena oli **o*, varhaiskantasuomen tilanne oli selvästi mutkikkaampi (ks. E. Itkonen 1954; Korhonen 1981: 98–99; T. Itkonen 1997: 237–238; Sammallahti 1999: 72–73):

vksm. **nata-w* > kksm./mksm. **nato* > sm. *nato*.

vksm. **pajɛ̃-w* > kksm./mksm. **paju* > sm. *paju*.

vksm. **kälä-w* > kksm./mksm. **kälü* > sm. *käly*.

¹ Kautta artikkelini noudatan seuraavaa kolmijakoa (ks. Kallio 2007): varhaiskantasuomi (vksm.) = itämerensuomalaisesta erilliskehitystä edeltänyt kielentaso (≈ itämerensuomalais-saamelais-mordvalainen kantakieli); keskikantasuomi (kksm.) = pitkälti sisäisellä rekonstruktioilla saavutettava kielentaso välittömästi ennen **ti* > **ci* -muutosta; myöhäiskantasuomi (mksm.) = itämerensuomalainen kantakieli.

vksm. *wäjə-w > kksm. *wävü > mksm. *vävü > sm. vävy.²

Ajatus yhteisestä itämerensuomalais-saamelaisesta kehityksestä *Vw > *o täytyykin hylätä, sillä se edellyttäisi itämerensuomeen *o:n mielivaltaista jakautumista *o:ksi ja *U:ksi. Kantasuomalaisten jälkitavujen labiaalivokaalien distribuution on muutoinkin perinpohjin sekoittanut se, että sellaiset alkuaan vartalovokaalin ja johtimen kombinaatiot kuin *-o (< *-a-w), *-u (< *-ə-w), *-oi (< *-a-j), *-os (< *-a-wəksə) ja *-us (< *-ə-wəksə) tulivat itsessään produktiivisiksi johtimiksi, joita saatettiin sitten liittää niin etu- kuin takavokaalisiinkin sanoihin. Vaikka vokaalisoinnun alasajo täten kiihtyi, disharmonia on edelleen tyypillistä vain johdoksille (vrt. sm. *teko*, *teos*) eikä siis taivutusmuodoille (vrt. sm. *tehnyt*, *tehty*). Valitettavasti vain varhaiskantasuomessa ei näyttäisi olleen *w:llä alkaneita taivutuspäätteitä, jotka paljastaisivat edeltävän vartalovokaalin säännöllisen kehityksen (sikäli kuin analogia olisi sallinut sitäköön?).

Kantasuomalaisten jälkitavujen *Vj-diftongien tapauksessa olemmekin onnellisemmassa asemassa, koska niitä esiintyi myös sanavartaloiden ja taivutuspäätteiden morfeemirajalla. Paras todistusaineistomme tulee täten sellaisista muotoryhmistä kuin nominien *j-monikoista (Rapola 1919–1920: 105–134) ja verbien *j-imperfekteistä (mts. 141–161), jotka molemmat esiintyivät jo kantaauralissa (Janhunen 1982: 30, 36). Nomini- ja verbivartaloiden kanonisen kaksitavuisuuden vuoksi on luontevinta aloittaa materiaalin käsittely nimenomaan toisen tavun *Vj-diftongeista.

Koska edellä mainittujen labiaalivokaalien ja puolivokaalin *j muodostamat diftongit eivät tuota pienintäkään päänvaivaa (ts. kksm. *oj, *uj, *üj > mksm. *oi, *ui, *üi), voimmekin suoraan siirtyä varhaiskantasuomalaiseen toisen tavun *aj-diftongiin, jonka kehitys ainoastaan ensitavun illabiaalivokaalin jälkeen oli yksiselitteinen, eli sitä vastasi myöhäiskantasuomessa säännöllisesti *oi, kuten havaitsemme seuraavista nominien monikkomuodoista (joista jatkossa poikkeuksetta esimerkkimuotonani monikon partitiivi ja esimerkkikielinäni suomi, vatja ja viro, sillä karjala ja vepsä noudattavat lähinnä suomen kantaa, kun taas liivissä jälkitavujen diftongit ovat langenneet pitkälti yhteen):

vksm. *šata-j-ta > kksm. *satojta > mksm. *satoida > sm. *satoja*, va. *satoja*, vi. *sadu*.

Samaa johtopäätöstä tukevat myös verbien imperfektimuodot (joista taas jatkossa poikkeuksetta esimerkkimuotonani aktiivin indikatiivin imperfektin yksikön 3. persoona ja esimerkkikielenäni pelkkä suomi, koska vatjan ja viron verbitaivutus on paljolti analogian myllertämää):

vksm. *kanta-j > kksm. *kantoj > mksm. *kantoi > sm. *kantoi*.

Sitä vastoin ensitavun labiaalivokaalin jälkeen toisen tavun *aj:n kehitys oli mutkikkaampi, koska se näyttää kehittyneen eri tavoin riippuen siitä, oliko edeltävä ensitavu kevyt vai raskas. Nominien

² Sanasta vävy myös näemme, että jälkitavujen *Vw-diftongit eliminoituivat ennen vokaalienvälistä *ŋ > *w -kehitystä, sillä viime mainittu tapahtui ainoastaan labiaalivokaalin jäljessä ja/tai edessä (Kallio 2007: 232–233).

monikkomuodot viittaisivat nimittäin siihen, että kevyen ensitavun labiaalivokaalin jäljessä **aj*:ta vastasi myöhäiskantasuomen **ei*:³

vksm. **kota-j-ta* > kksm. **kotēja* > mksm. **kotēida* > sm. *kotia*, va. *ketēja*, vi. *kode*.⁴

Kuten vatja ja viro osoittavat, monoftongiutuminen **ei* > **i* on tapahtunut suomessa (samoin kuin karjalassa ja vepsässä) vasta myöhäiskantasuomea myöhemmin, joten myös **ti* > **ci* -muutoksen puuttumista on pidettävä äännelaillisenä. Sitä vastoin raskaan ensitavun labiaalivokaalin jäljessä **aj*:ta edustikin myöhäiskantasuomen **i*:⁵

vksm. **kunta-j-ta* > kksm. **kuntijta* > mksm. **kunciða* > sm. murt. *kunsia* (vrt. sm. *kuntia*, vi. *kondi*).⁶

Monikkomuodoja *kunsia*, *kunsisa* jne. on sellaisinaan attestoitu vain Kemin murteesta (Cannelin 1889: 31), kun taas kivettyneenä yhdysadverbina tunnetaan laajemmaltikin suomesta *yökunsissa* sekä karjalasta *yökunšissa*. Itse **ti* > **ci* -muutosta ei tässä tapauksessa voi selittää juuri muutoin kuin äännelaillisenä, joten jo keskikantasuomessa **t*:tä on täytynyt seurata **i*. Vaikka analoginen asu **kuntiða* on muualla itämerensuomessa korvannut äännelaillisen asun **kunciða*, viron *kondi* silti edelleen osoittaa, että toisella tavulla oli eri vokaali kuin sanassa *kode*.

Miten siis selitämme erilaiset kehitykset kevyen ja raskaan ensitavun jäljessä? Kuten olen jo perustellut tarkemmin toisaalla (Kallio 2012: 169–171), raskaan ensitavun jäljessä saattoi tapahtua vokaalireduktiota, ja sellaisesta myös tässä tapauksessa arvatenkin oli kyse. Toisin sanoen raskaan ensitavun jäljessä tapahtui ensiksi diftongin redusoituminen **aj* > **ǣj* ja vasta sen jälkeen diftongin supistuminen **ǣj* > **ij*, kun taas kevyen ensitavun jäljessä diftongin supistuminen kohdistui suoraan redusoitumattomaan diftongiin eli **aj* > **ěj*. Vaikka siis varhaiskantasuomalaisen toisen tavun **aj*-diftongin kohdalla on jokseenkin yksimielisesti puhuttu ”kahtalaisesta kehityksestä” (vrt. E. Itkonen

³ Erkki Itkonen oletti diftongin alkukomponentiksi mksm. tasoon ”sellaisen takavivahteisen etuvokaalin *e*, joka esiintyy suomen kielessä” (1942: 117), vaikka sitä yhä tänäkin päivänä vastaavat vatjan *e* ja eteläviron *õ*. Kun hän samalla vielä itsekin myönsi, että ”keskivokaalinen *e* on ollut yhtenä portaana diftongin alkukomponentin *a* > *i* -kehityksessä” (mts.), olen siksi valinnut taloudellisemmän rekonstruktion **ei*.

⁴ E. A. Tunkelo on esittänyt, että viron monikon partitiivi *kode* palautuisi monikon genetiiviin **kotadēn* (1938: 62–72) ja että vatjan monikon partitiivi *ketēja* olisi puolestaan virolaista vaikutusta (1938: 79–85). En silti näkisi pienintäkään syytä, miksi näinkin kaukaa haettu ajatusrakennelma olisi katsottava todennäköisemmäksi kuin se mitä yksinkertaisin ratkaisu, että molemmat äännelaillisesti palautuisivat monikon partitiiviin **kotēida*.

⁵ Kannatusta on saanut myös pitkä **ii* (Tunkelo 1938), mutta vaikka onkin selvää, että kehityksen **aj* > **i* on täytynyt tapahtua sellaisen kautta, mksm. tasoon ei enää ole välttämätöntä rekonstruoida kuin vain lyhyt **i* (Airila 1944).

⁶ Vatjassa sana esiintyy vain inkerinsuomesta ja pohjoisvirosta lainattuna, joskin vatjassa kaksitavuisten *a*-vartaloiden taivutus on muutenkin analogisesti sama sekä kevyen että raskaan ensitavun labiaalivokaalin jäljessä (Ariste 1968: 44). Mitä taas tulee ensitavun vokalismiin, on huomattava, että ainoastaan pohjoisviron *kond* palautuu asuun **konta* muiden imsm. vastineiden palautuessa asuun **kunta* (> sm. *kunta*, ka. *kunta*, ve. *kund*, viE *kund*). Näin ollen *o*-vokalisimi lienee sekundaari, sillä pohjoisvirossa yleensäkin juuri nasaalin edellä ensitavun vokaalit saattoivat kehittyä poikkeuksellisesti (vrt. esim. **aN* > **ēN* sanoissa *lōng*, *mōnada* ja *sōna* sekä **eN* > **iN* sanoissa *hing*, *king*, *minna* ja *nina*; Kettunen 1962: 126, 128). Tämä ei tarkoita sitä, etteikö vksm. **kunta* voisi jonkin kontaminaation tms. kautta palautua epäsäännöllisesti uralilaiseen asuun **konta* (vrt. Aikio 2006: 15–17).

1942; Wiik 1984), niitä olikin itse asiassa kolme, jos kohta suomessa kaksi jälkimmäistä lankesivat yhteen (huom. V_v = illabiaalivokaali, V_o = labiaalivokaali):

vksm. $*aj / V_v(C)C_- >$ kksm. $*oj >$ mksm. $*oi >$ sm. *oi*.

vksm. $*aj / V_oC_- >$ kksm. $*ěj >$ mksm. $*ëi >$ sm. *i*.

vksm. $*aj / V_oCC_- >$ kksm. $*ij >$ mksm. $*i >$ sm. *i*.

Yllä esitettyä raskaan ensitavun labiaalivokaalin jälkeistä kehitystä voimmekin menestyksellisesti heti testata verbien imperfektimuodoilla:

vksm. $*murta-j >$ kksm. $*murtij >$ mksm. $*murci >$ sm. *mursi*.

Toki niin suomesta kuin muualtakin itämerensuomesta löytyy myös varianttia *murti*, jota kuitenkin on helppo pitää analogisena (Laalo 1988: 170–173). Ikävä kyllä myöhäiskantasuomessa ei näyttäisi olleen yhtäkään verbiä, jonka vartalotyyppeä oli $*(C)ota-$ tai $*(C)uta-$,⁷ joten emme pääse näkemään, ottivatko niiden imperfektimuodot osaa $*ti > *ci$ -muutokseen, mikä kuitenkin on epätodennäköistä, koska verbien imperfektimuotojen on täytynyt noudattaa yksiä ja samoja äännelakeja kuin nominien monikkomuotojen.⁸

Samaa käsitystä tukee omalta osaltaan varhaiskantasuomalainen toisen tavun $*äj$ -diftongi, jota tosin myöhäiskantasuomessa vastasi jo säännöllisesti $*i$ mutta joka vielä keskikantasuomessa näyttäisi olleen jakautunut kahtia riippuen jälleen ensitavun raskaudesta. Tälläkään kertaa kevyen ensitavun jälkeen ei nimittäin koskaan tavata $*ti > *ci$ -muutosta, kuten ensiksi näemme nominien monikkomuodoista:

vksm. $*mätä-j-tä >$ kksm. $*mätejtä >$ mksm. $*mätidä >$ sm. *mätii*, va. *mätii*, vi. *mädi*.

Saman evidenssin saamme myös verbien imperfektimuodoista:

vksm. $*wetä-j >$ kksm. $*wetej >$ mksm. $*veti >$ sm. *veti*.

Äänneasuja $*mätidä$ ja $*veti$ on lähes yksimielisesti pidetty analogisina sitten E. N. Setälän (1890: 126–135),⁹ vaikka oletettuja äännelaillisia asuja $**mäciδä$ ja $**veci$ ei ole atestoitu yhdestäkään itämerensuomalaisesta kielestä. En siis näe syytä oletukselle, että kevyen ensitavun jälkeinen $*äj$ olisi ehtinyt monoftongiutua $*i$:ksi jo keskikantasuomeen mennessä, vaan $*ti > *ci$ -muutoksen tapahtuessa näissä sanoissa oli kaikesta päätellen edelleen sama $*ej$, joka $*äj$ -diftongin lisäksi

⁷ Nykysuomestakin löytyy ainoastaan saamelaislaina *jutaa* (Aikio 2009: 247).

⁸ Tosin vaikka itse äännelait (esim. mksm. $*-n >$ vi. $-\emptyset$) kohdistuvatkin mekaanisesti kaikkiin muotoryhmiin, ne ovat usein analogisesti peruutettavissa yksittäisistä muotoryhmistä (esim. vi. $-n$ verbien yksikön 1. persoonassa; Kettunen 1962: 106–107).

⁹ Kieltämättä monet tähänastiset yritykset selittää $*mätidä$ ja $*veti$ äännelailliseksi ovatkin olleet vähemmän vakuuttavia (ks. esim. Laalo 1988: 28–35). Yrittäjistä Tunkelon kunniaksi on kuitenkin sanottava, että hän lienee ollut ensimmäisiä, joka tuli ajatelleeksi ääneen, että esim. $*Ej > *ij$ tuli kaikella todennäköisyydellä suoritetuksi nopeammin kuin $*Aj > *ij$ (1938: 137–141).

saattoi palautua myös *E*-vartaloisten nominien ”deminutiiveissa” (samoin kuin *E*-vartaloisten verbien konditionaaleissa) esiintyneeseen **ə*:n ja **ɥ*:n palataalisen allofonin kombinaatioon:

vksm. **wetə-ŋćə* > kksm. **wetejce-* > mksm. **vetise-* > sm. *vetise-*.

Sitä vastoin raskaan ensitavun jäljessä näyttäisi jälleen tapahtuneen ensin diftongin redusoituminen **äj* > **əj* ja vasta sitten diftongin supistuminen **əj* > **ij*, jos kohta nominien monikkomuodot ovat nykyitämerensuomessa korvautuneet täysin analogisilla:

vksm. **šänčä-j-tä* (?) > kksm. **šäntijtä* > mksm. **hānciδä* (vrt. sm. *hāntiä*, va. *āntiä*, vi. *hāndi*).

Edellä jo huomasimme, kuinka myös **kunciδa* on vain hädin tuskin atestoitu, joten asun **hānciδä* täydellinen puuttuminen ei sikäli ole ihme. Joka tapauksessa myös jälkimmäisen äännelaillisuuden osoittavat verbien imperfektimuodot:

vksm. **lentä-j* > kksm. **lentij* > mksm. **lenci* > sm. *lensi*.

Vaikka tälläkin kertaa rinnalla tavataan myös analoginen *lenti*, ratkaisevana on pidettävä positiivista evidenssiä **ti* > **ci* -muutoksesta, jonka puuttuminen taas on aina yksinkertaisemmin selitettävissä analogian allomorfasta vaihtelua eliminoivalla vaikutuksella. Sitä paitsi kuten yllä näimme, **aj* ehti samassa äänneympäristössä supistua **ij*:ksi ennen **ti* > **ci* -muutosta, joten olisi ollut vähintäänkin outoa, jos **äj* ei olisi ehtinyt. Varhaiskantasuomalaisen toisen tavun **äj*-diftongin kohdalla päädyn täten seuraaviin äännelakeihin:

vksm. **āj* /VC_ > kksm. **ej* > mksm. **i* > sm. *i*.

vksm. **āj* /VCC_ > kksm. **ij* > mksm. **i* > sm. *i*.

Vielä ovat käsittelemättä varhaiskantasuomalaiset toisen tavun **əj*- ja **ɥj*-diftongit, jotka molemmat supistuivat keskikantasuomeen mennessä **ij*:ksi. Tällä kertaa myös nominien monikkomuodot ovat äännelaillisella kannalla:

vksm. **wetə-j-tä* > kksm. **wetijtä* > mksm. **veciδä* > sm. *vesiä*, va. *vesiä*, vi. *vesi*.

Samoin verbien imperfektimuodoissa tavataan äännelaillista kehitystä:

vksm. **počə-j* > kksm. **potij* > mksm. **poci* > sm. murt. *posi*.

Toki analoginen *poti* on nykyisin huomattavasti yleisempi (Laalo 1988: 76–81), ja *E*-vartaloisten verbien imperfektimuodoista voidaan muutoinkin yleistää, että mitä kevyempi on ensitavu, sitä yleisempi on analoginen *ti*-imperfekti (mts. 196–197). Mahdollisesti tähän on vaikuttanut edellä ehdottamani hypoteesi, että *A*-vartaloisten verbien *ti*-imperfekti onkin kevyen ensitavun jäljessä äännelaillinen. Yhtä kaikki toisen tavun **əj*:n ja **ɥj*:n kehityksiin ensitavun raskaudella ei ollut vaikutusta, sillä jälkitavujen **ə* ja **ɥ* olivat jo itsessään redusoituneita.

Kokoan vielä varhaiskantasuomalaisille toisen tavun **Vj*-diftongeille ehdottamani äännelait taulukoksi:

vksm.		kksm.	mksm.	sm.
*aj /V _v (C)C ₋	*oj	*oj	*oi	oi
*aj /V _o C ₋	*aj	*ēj	*ēi	i
*äj /VC ₋	*äj	*ej	*i	
*aj /V _o CC ₋	*āj	*ij		
*āj				
*äj /VCC ₋	*əj			
*əj				

Taulukko 1: Varhaiskantasuomalaiset toisen tavun *Vj-diftongit

Kuten havaitsemme, keskikantasuomea edeltänyt *Vj-diftongien supistuminen koski vain sellaisia *Vj-diftongeja, joiden alkukomponentti oli illabiaalinen. Lisäksi huomattakoon, että supistuminen edelsi kehitystä *ŋ > *j /_Ċ (Kallio 2007: 231–232), jonka tuottamat sekundaarit *Vj-diftongit eivät supistumiseen enää osallistuneet, kuten näemme A-vartaloisten verbien konditionaaleista:

vksm. *aja-ŋćə-j > kksm. *ajajcij > mksm. *ajaisi > sm. ajaisi.

vksm. *wetä-ŋćə-j > kksm. *wetäjcij > mksm. *vetäisi > sm. vetäisi.

Supistumisen puuttumisen vuoksi myös E-vartaloisten verbien konditionaaleissa *ti > *ci -muutos jäi säännöllisesti tapahtumatta:

vksm. *läktə-ŋćə-j > kksm. *läktejci > mksm. *läktisi > sm. lähtisi.¹⁰

Valtaosa edellä esitetyistä toisen tavun *Vj-diftongeja koskeneista äännelaeista toimi toista tavua kauempanakin, mutta *Aj-diftongit jälleen kerran muodostivat selvän poikkeuksen. Äännelakien selvittämistä luonnollisesti vaikeuttavat analogian tasoittava vaikutus sekä varhaiskantasuomeen palautuvien kolmi- tai useampitavuisten sanavartaloiden harvalukuisuus, mutta joka tapauksessa vaikuttaa selvältä, että toista tavua kauemman *Aj-diftongin kehityksen ratkaisi sivupaino. Toisin sanoen sivupainottomassa asemassa tapahtui jälleen ensin redusoituminen *Aj > *Əj ja vasta sen jälkeen supistuminen *Əj > *ij, kuten osoittavat esim. supistumaverbien imperfektimuodot:

vksm. *makata-j > kksm. *makatij > mksm. *makasi > sm. makasi.

Sama koski myös muiden kolmi- ja useampitavuisten verbien imperfektimuotoja:

vksm. *ku(m)marta-j > kksm. *ku(m)martij > mksm. *ku(m)marsi > sm. kumarsi.

Toista tavua kauempi sivupainollinen *Aj puolestaan ei redusoitunut vaan supistui suoraan *Ej:ksi, kuten näemme ns. *EδA-adjektiivien monikkomuodoista:

vksm. *walkəta-j-ta > kksm. *walkətəjta > mksm. *valkədəitä > sm. valkeita.

vksm. *selkətä-j-tä > kksm. *selketejtä > mksm. *selkeditä > sm. selkeitä.

¹⁰ Murrevariantti *läksisi* on äännelaillisen imperfektin *läksi* analogiaa, kun taas vatjan *lähteissi* 'lähtisi' ei ole säilyttänyt kksm. diftongia, vaan vartaloon *lähte-* on analogisesti liitetty konditionaalinen tunnus *-issi-* (Kettunen 1930: 40, 167).

Partitiivin päätteiden vahva-asteinen **t* osoittaa sivupainon olleen edeltävän tavun vartalovokaalilla, joka näin ollen jäi redusoitumatta ja jonka edellä myös **ti* > **ci* -muutos jäi täysin äännelaillisesti toteutumatta. Toisin kuin fennistiikassa on esitetty sitten Setälän (1890: 133), analogiaselityksiä ei siis tarvita, kuten ei myöskään tarvita passiivien imperfektimuotojen kohdalla:

vksm. **tulə-tta-j-sən* > kksm. **tultjēsēn* > mksm. **tultēihēn* > sm. *tultiin*.

vksm. **menə-ttä-j-sən* > kksm. **mentejsen* > mksm. **mentihen* > sm. *mentiin*.

vksm. **səγə-tta-j-sən* > kksm. **saatjēsēn* > mksm. **saatēihēn* > sm. *saatiin*.

vksm. **kəwə-ttä-j-sən* > kksm. **kəwtejsen* > mksm. **käütihen* > sm. *käytiin*.

Tässä tapauksessa täytyy toki tarkemmin huomioida relatiivinen kronologia, koska vartalovokaalin sisäheitto poisti varhaiskantasuomessa passiivin tunnuksella olleen sivupainon, joka kuitenkin ehti estää vokaalireduktion ja näin ollen myös **ti* > **ci* -muutoksen.

Silloin tällöin toista tavua kauempanakin tapahtui toiselta tavulta tuttua **aj* > **oj* -kehitystä, jos kohta samoissa sanoissa tavataan myös **aj* > **ēj* -kehitystä (vrt. sm. *omenoita* ~ *omenia*), joten tarkkojen äännelakien selvittäminen on varsin toivotonta (E. Itkonen 1942: 123–124).

Lopuksi

Loppuyhteenvedon vielä toistettakoon, että edellä esittämäni jälkitavujen **Vj*-diftongeja koskevat äännelait perustuvat täysin taivutusmuotoihin, joiden tiedämme esiintyneen jo kantaauralissa. Toisin sanoen ne eivät perustu johdoksiin, joiden todistusvoimaa syö se tosiasia, että niitä voi teoriassa olla hyvinkin eri-ikäisiä. Esim. seuraavassa ehdottamieni äännelakien mukaan säännöllisiä johtimella **j* muodostettuja nomineja (Hakulinen 1979: 121–123, 173–175):

vksm. **tala-j* > kksm. **taloj* > mksm. **taloi* > sm. *talo*.

vksm. **kota-j* > kksm. **kotěj* > mksm. **kotēi* > sm. *koti*.¹¹

vksm. **mätä-j* > kksm. **mätej* > mksm. **māti* > sm. *mäti*.

vksm. **süilə-j* > kksm. **sülij* > mksm. **süli* > sm. *syli*.

Sen sijaan esim. *koto* ja *emo* syntyivät aikaisintaan myöhäiskantasuomessa, kun niiden kantasanojen **kota* ja **emä* konsonanttivartaloon lisättiin suoraan aiempi vartalovokaalin ja johtimen sulautuma **-oi* (< vksm. **-a-j*). Vastaavalla tavalla seuraavat johtimella **-j*- muodostetut verbit on katsottava äännelailliseksi (Hakulinen 1979: 282–284, 299–300):

vksm. **sana-j-ta-k* > kksm. **sanojtak* > mksm. **sanoiðak* > sm. *sanoa*.

¹¹ Aina sanaa *koti* ei ole pidetty sanan *kota* johdoksena vaan myös sen monikon obliikvisijoista analogisesti yleistettynä uutena perusmuotona (vrt. Tunkelo 1933: 401–407), vaikka jälkimmäisestä prosessista on olemassa vain yksi vähintään yhtä epävarma paralleeli, *hupi* ~ *huvi*, kun taas deminutiivis-possessiivinen **-j* on Lauri Hakulisenkin mukaan ”kaikista nomininjohtimista käytetyin” (1979: 121).

vksm. **muna-j-ta-k* > kksm. **munëjta* > mksm. **munëida* > sm. *munia*.¹²

vksm. **pesä-j-tä-k* > kksm. **pesejtäk* > mksm. **pesidäk* > sm. *pesiä*.

vksm. **ketə-j-tä-k* > kksm. **ketijtäk* > mksm. **keciδäk* > sm. *kesiä*.

Kuten huomaamme, sekä nominien että verbien tapauksessa **j*-johtimella on itämerensuomalaisiin kieliin muodostettavissa vain *o(i)*- ja *(ë)i*-vartaloita, minkä vuoksi ei alkuunkaan vakuuta tiettyjen sekundaarien *E*-vartaloiden selittäminen **j*-johtimella (vrt. E. Itkonen 1977; Honti 2002; Saarikivi 2010: 258–261)¹³ — etenkin kun niihin usein liittyi vokaalinmuutoksia myös ensitavulla (ks. Aikio 2012: 237–239; Kallio 2012: 166–169). Ylipäänsä en näe mitään syytä, minkä takia **Vj*-diftongien johdonmukaista äännehistoriaa pitäisi varta vasten alkaa mielivaltaistaa. Sen sijaan **Vw*-diftongien äännehistoriassa moni keskeinen ongelma on edelleen ratkaisematta (varsinkin mitä tulee saameen), ja onneksi siltä puolelta onkin tuoretta tutkimusta tarjolla (Kuokkala 2012).

Lähteet

- Aikio, Ante 2002, 2006: New and Old Samoyed Etymologies. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 57: 9–57, 59: 9–34.
- Aikio, Ante 2009: *The Saami Loanwords in Finnish and Karelian*. Oulu.
- Aikio, Ante 2012: On Finnic Long Vowels, Samoyed Vowel Sequences, and Proto-Uralic **x*. – T. Hyytiäinen & al. (toim.), *Per Urales ad Orientem: Iter polyphonicum multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki. 227–250.
- Airila, M. 1944: Pitkä *i* pääpainottomassa tavussa itämerensuomalaisissa kielissä. – *Virittäjä* 48: 144–162.
- Ariste, P. 1968: *A Grammar of the Votic Language*. Uralic and Altaic Series 68. Bloomington.
- Cannelin, K. 1889: *Tutkimus Kemin kielenmurteesta*. Suomi III, 2. Helsinki.
- Hakulinen, L. 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsinki.
- Honti, L. 2002: Kis adalék egy hangtörténeti rejtély megoldásához (tővégi finnségi *e* ~ lapp *e*, mordvin *o*, *a*). – *Nyelvtudományi Közlemények* 99: 235–249.

¹² Huom. myös täysin odotuksenmukaiset vatjan *munema* ja viron *munema*.

¹³ Käytän samalla tilaisuutta hyväkseni oikaisemalla Janne Saarikiveä (2010: 255–257), jonka mukaan vksm. **iskə-w* olisi suoraan voinut johtaa mksm. asuun **usko* (> sm. *usko*). Näin ei ole, vaan odotuksenmukainen kehitys olisi ollut **iskə-w* > **iskü* > **üskü*. Sitä vastoin on mahdollista, että mksm. asun **üskü* konsonanttivartaloon olisi sekundaaristi lisätty aikaisempi vartalovokaalin ja johtimen sulautuma **-o* (< vksm. **-a-w*), jolloin tulokseksi saatu disharmoninen **üsko* olisi sitten hyvinkin saattanut korvautua takavokaalisella asulla **usko*, sillä jälkitavujen **ö* oli tunnetusti vasta pohjoiskantasuomalainen innovaatio (Kallio tulossa).

- Itkonen, E. 1942: Varhaiskantasuomen pääpainottoman *ai*-diftongin kahtalaisen kehityksen syistä. – *Virittäjä* 46: 117–125.
- 1954: Über die suffixalen Labialvokale im Lappischen und Ostseefinnischen. – D. Strömbäck (toim.), *Scandinavica et Fenno-ugrica: Studier tillägnade Björn Collinder den 22 juli 1954*. Uppsala. 183–191.
- 1977: Die Umwandlung einiger *a*- und *ä*-Stämme zu *e*-Stämmen im Urfinnischen. – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 75: 5–12.
- Itkonen, T. 1997: Reflections on Pre-Uralic and the “Saami-Finnic Protolanguage”. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 54: 229–266.
- Janhunen, Juha 1982: On the Structure of Proto-Uralic. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 44: 23–42.
- Kallio, Petri 2007: Kantasuomen konsonantihistoriaa. – J. Ylikoski & A. Aikio (toim.), *Sámit, sánit, sátnehámit: Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 253. Helsinki. 229–249.
- Kallio, Petri 2012: The Non-initial-syllable Vowel Reductions from Proto-Uralic to Proto-Finnic. – T. Hyttiäinen & al. (toim.), *Per Urales ad Orientem: Iter polyphonicum multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki. 163–175.
- Kallio, Petri tulossa: The Diversification of Proto-Finnic. – Frog & J. Ahola (toim.), *Defining and Contextualizing the Viking Age in Finland*. Studia Fennica. Helsinki.
- Kettunen, Lauri 1930: *Vatjan kielen äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 185. Helsinki.
- 1962: *Eestin kielen äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 156. Helsinki.
- Korhonen, M. 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 370. Helsinki.
- Kuokkala, J. 2012: *Jälkitavun labiaalivokaalit saamessa ja itämerensuomessa*. Helsinki.
- Laalo, K. 1988: *Imperfektimuotojen ti ~ si -vaihtelu suomen kielessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 483. Helsinki.
- Lehtisalo, T. 1936: *Über die primären ururalischen Ableitungssuffixe*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 72. Helsinki.
- Rapola, M. 1919–1920: *Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen i-loppuiset diftongit suomen murteissa*. Suomi IV, 17. Helsinki.

- Saarikivi, J. 2010: *ystävästä, uskosta ja vokaaleista*. – S. Saarinen & al. (toim.), *Sanoista kirjakieliin: Juhlakirja Kaisa Häkkiselle 17. marraskuuta 2010*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 259. Helsinki. 249–263.
- Sammallahti, Pekka 1999: Saamen kielen ja saamelaisten alkuperästä. – P. Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla: Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki. 70–90.
- Setälä, E. N. 1890, 1891, 1937: *Yhteissuomalainen äännehistoria*. Helsinki.
- Tunkelo, E. A. 1933: Suomen sanoista *koti* ja *koto*. – *Virittäjä* 37: 399–416.
- 1938: *Pääpainottoman lyhyen ja pitkän i:n vaihtelusta Itämeren-suomalaisissa kielissä*. Suomi V, 20: 2. Helsinki.
- Wiik, Kalevi 1984: *Miksei munoja vaikka kanoja? Kantasuomen toisen tavun a+i-diftongin a:n kahtalaisen kehittymisen syiden pohdiskelua*. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 20. Turku.

Yhteystiedot:

Petri Kallio, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies, P.O. Box 24 (Unioninkatu 40), 000 14 University of Helsinki, Finland. E-mail: petri.kallio@helsinki.fi

Flerspråkiga ungas identiteter och diskurser om dessa – ett internationellt projekt som börjat avkasta resultat

Jarmo Lainio, Carla Jonsson & Anu Muhonen

Abstract

The paper presents the local, global and sociolinguistic contexts of an international HERA-project (IDII4MES; the Humanities in the European Research Area, 2010-2012). Its main aims are summarized as follows; to:

- investigate the range of language and literacy practices of multilingual young people and how these practices are used to negotiate inheritance and identities,
- explore the cultural and social significance of language and literacy practices of multilingual young people,
- develop innovative multi-site, ethnographic team methodologies using interlocking case studies across national, social, cultural, and linguistic contexts
- contribute to policy and practice in the inclusion of non-national minority languages in the wider European educational agenda.

The four research sites, Birmingham (U.K.; coordinator), Copenhagen (Denmark), Stockholm (Sweden), and Tilburg (Netherlands), followed similar routes for data creation, but concentrated on school-age children of different language-backgrounds: Punjabi (Birmingham), Finnish and Spanish (Stockholm), Chinese (Tilburg, Eindhoven, Utrecht), and mainstream context (Danish) for various language-background children (Copenhagen). The methods involve ethnographic fieldwork in- and out-of-school, interviews, discussions, linguistic landscaping and 'nethnographic' studies of multilingual adolescents' social media and internet communication. Analyses and reports based on the qualitative data from the diverse, multilingual contexts have been discussed and produced. Following these, new data-driven and comparative-theoretical studies of the project are being produced.

Keywords: multilingualism, identities, superdiversity, ethnographic school studies, social media

Fenno-Ugrica Suecana Nova Series • 14 (2012) • 41-56 • © Lainio, J., C. Jonsson & A. Muhonen, 2012

1. Introduktion

I maj 2010 påbörjades ett två-årigt HERA-finansierat projekt kallat "Investigating discourses of inheritance and identity in four multilingual European settings" (=IDI4MES). HERA är en europeisk organisation som finansierar forskning inom valda fokusområden, som de nationella vetenskapsråden i ett tiotal länder kommit överens om att satsa på i form av internationella spetsforskningsprojekt. Detta transnationella forskningsprojekt med forskare från fyra nationer som beskrivs nedan, var i denna omgång ett av de få språkvetenskapliga projekten som erhöll bidrag. Den tvååriga projektiden gick under hösten 2012 till ända och vissa resultat kan börja skönjas i den pågående analysen av det mångsidiga och omfattande materialet.

Studierna i de fyra länderna är i första hand förlagda till urbana storstadsmiljöer (se nedan). Gemensamt för alla kontexterna där studierna utförs är att de karaktäriseras av en urban mångfald – språklig, social, demografisk och kulturell – som inte längre på ett enkelt sätt möjliggör avgränsningar mellan olika grupper och språk, t ex gällande boendemönster, umgänge enligt språk och etnisk bakgrund eller sociala nätverk. Inte minst i Storbritannien har man för att beskriva denna nya dimension av mångfald börjat tala om *superdiversity*, "supermångfald" (Vertovec, 2007a, 2007b; Blommaert & Rampton, 2011). Projektets fallstudier möjliggör jämförelser mellan de olika storstadsområdena och de samhällsliga, språkliga-kulturella och politiska dimensionerna av en sådan utveckling. Grundtanken i projektet är att det i denna mångfald finns en potential som kan utnyttjas mer positivt och i fler sammanhang än vad som tidigare gjorts. Hela studien koordineras av professor Adrian Blackledge vid flerspråkighetscentret MOSAIC vid Birminghams universitet.

2. Projektets syften och mål

Ett av huvudsyftena med projektet är att studera betydelsen av och hur kulturellt arv nedärvs (UNESCO, 2003). Detta sker genom att vi studerar hur och vilka identiteter flerspråkiga unga konstruerar i olika nationella europeiska urbana miljöer och städer, i Birmingham (Storbritannien), Köpenhamn (Danmark), Tilburg, Utrecht och Eindhoven (Nederländerna) och Stockholm (Sverige). Dessutom ska deras multimodala bruk av olika språk studeras, dvs. hur det sker genom olika kanaler (tal, skrift, sociala medier m.m.). Målsättningarna med projektet är de följande:

- Att undersöka omfånget av språkliga och skriftspråkandepraktiker bland flerspråkiga unga, samt studera hur dessa praktiker används för att förhandla om arv och identiteter
- Att undersöka den kulturella och sociala betydelsen av språkliga och skriftspråkandepraktiker bland flerspråkiga unga
- Att utveckla innovativa etnografiska gruppmetodologier på flera orter genom att använda sammankopplade fallstudier över olika nationella, sociala, kulturella, och språkliga kontexter
- Att bidra till policy och praxis vad gäller inkluderandet av migrantspråk (“*non-national minority languages*”) i en vidare europeisk utbildningsagenda.

I projektet studerar vi hur detta sker i skolans värld, genom sociala medier, inom familjerna och på fritiden. Vi vill se hur identiteter och språkande, dvs. bruket av flera språk i samma interaktion, uttrycker identitet, men också vilka roller de olika språken spelar i bl a tillägnandet av skriftspråkets olika genrer (det som kommit att kallas *literacy* på engelska; t ex Gee 2000, 2001).

Metoderna som används är förankrade i etnografiska förhållningssätt och använder sig av etnografisk lingvistik (Creese, 2008) och diskursanalys som centrala redskap (t ex Blommaert, 2009). Det innebär att vedertagna begrepp som språk och kulturell identitet utmanas för att man ska uppnå en ökad förståelse av dem i mer dynamiska och flyktiga tolkningar, vilket ju också är den huvudsakliga inriktningen för nutida mikroanalyser av språk och identiteter (Lainio, 2007b). Denna utveckling har varit tydlig i drygt ett par decennier (t ex Hall, 1993, 1996, och artiklarna i Hall & du Gay (eds.), 1996; Auer, 1998; Pavlenko & Blackledge, 2004; Blackledge & Creese, 2009).

I förlängningen önskar projektet avge kommentarer till både utbildningsanknutna och integrationspolitiska aspekter på synen på flerspråkiga unga, deras utbildningsmöjligheter och sociala position i de miljöer som studeras (Axelsson m.fl., 2005; García, 2009; HSV, 2011; Skolinspektionen, 2012).

3. De olika fallstudierna

I Birmingham studerar man en punjabiklass i en majoritets-/mainstreamskola, och en punjabispråkskola driven av en punjabisamfällighet (*community*). Forskare är Adrian Blackledge, Angela Creese och Jaspreet Takhi och även Marilyn Martin-Jones medverkar.

Via universitetet i Tilburg studerar man i Holland tre kinesiska lördagsskolor som drivs av de kinesiska samfälligheterna i Tilburg, Utrecht och Eindhoven. Forskare är Jan Blommaert, Sjaak Kroon, Jinling Li och Kasper Juffermans.

I Köpenhamn studerar man två klasser med ämnesundervisning i en flerspråkig majoritets-/mainstreamskola i Köpenhamn, Danmark. Forskare är Jens Normann Jørgensen¹, Martha Karrebaek och Liva Hyttel-Sørensen. Kopplade till den köpenhamnska delstudien är forskningsprojekt som följt främst turkiska ungdomar i Köpenhamn under ett par decennier.

I den svenska delen ingår dels en studie om flerspråkiga unga med finska som ett av sina språk, dels en med unga som har spanska som ett av sina språk, alternativt håller på att lära sig spanska. Forskare är Jarmo Lainio, Carla Jonsson och Anu Muhonen, alla vid Stockholms universitet.

De ungdomar som studeras i de svenska fallstudierna talar/läser spanska resp. har sverigefinsk bakgrund, men i deras språkliga och kulturella bakgrund finns ofta ytterligare språk och kulturer. Utöver finska resp. spanska är svenska och engelska, samt även andra språk naturliga inslag i deras språkliga vardag. De svenska studierna utförs i Stockholmsregionen. Jonsson är i huvudsak ansvarig för ”den spansk-svenska fallstudien” och Muhonen i huvudsak ansvarig för ”den sverigefinska fallstudien”, Lainio har en övergripande och projektkoordinerande roll.

4. Material och metoder

Projektet syftar vidare till att skapa innovativa samarbetsformer och forskningsmetoder genom möjligheten att samarbeta både mellan två eller flera av fallstudierna inom projektet. Genom att till största delen använda sig av samma materialinsamlingssätt kan unika

¹ Professor Jens Normann Jørgensen har efter projekttidens slut gått bort. Den danska kunskapen och flera decennier långa erfarenheten av studier bland unga flerspråkiga har i och med Jørgensen bortgång drabbats av en stor förlust.

jämförelsemöjligheter skapas mellan fallstudiernas kvalitativa data. Just jämförelser mellan fallstudier med kvalitativa metoder är en praktisk och teoretisk utmaning, liksom att generalisera bortom de direkta resultaten som fallstudierna ger (se t ex Scollon & Scollon, 2004; Blommaert & Dong, 2008; Hult, 2008, 2009; Pietikäinen, 2010; Pietikäinen m.fl., 2010).

Följande metoder har använts i samtliga fall:

- Etnografiskt baserade observationer i klassrum och i skolan under andra aktiviteter samt delvis på fritiden.
- Insamling och analys av texter och bilder som används i klassrummen och på fritiden.
- Intervjuer med lärare, föräldrar och elever.
- Fokusgruppdiskussioner med elever och lärare.
- Insamling av andra dokument.
- Fotografier som representerar språk och kultur, om och av eleverna.
- “*Linguistic landscaping*” (språkliga landskapsbeskrivningar) på alla inblandade fältarbetsorter, genom att med foton kartlägga och beskriva de språkliga resurser som används i närmiljön samt deras representation på allmänna platser.
- Digitala medier, inklusive sociala medier såsom Facebook, bloggar, (i vissa fall chatlistor).

Ett produktivt och centralt arbetssätt har varit de gemensamma datasessionerna som hållits om de insamlade materialen, främst i Birmingham, där deltagarna kommenterat och analyserat varandras ljud- och bildmaterial. Även andra sammankomster och workshops i England har använts för projektets syften och med stark representation från alla fyra länderna.

Utöver dessa materialtyper presenteras de olika sociala, språkpolitiska och demografiska kontexterna för de inblandade språken i generella drag, som delvis kan sägas utgöra en typ av avgränsad omvärldsanalys för fallstudierna.

5. De svenska fallstudierna – bakgrund, deltagare och progression

De två språkgrupper som valdes ut för de svenska studierna är den finska och den spanska, som både uppvisar en del gemensamma drag, och som också på många sätt skiljer sig åt. Båda tillhör de största språken i den svenska skolan, främst grundskolan (Tabell 1) och finskan är

det största nationella minoritetsspråket i Sverige. För att kunna studera elever som erhåller undervisning på resp. språk (finska, spanska) har vi dock blivit hänvisade till att kontakta tvåspråkiga friskolor, som inte omfattas av denna statistik. Siffrorna i Tabell 1 gäller grundskolan.

Antalet talare av finska resp. spanska i Sverige kan anges till ca 150 000 – 250 000 för finska (Lainio, 2007) och totalt ca 110 000 för spanska (Álvarez, 2007). En likhet mellan dem är att språkbytet pågår för båda, dvs. att den yngre generationen i allt mindre utsträckning lär sig språket fullödigt eller över huvudtaget. En annan likhet är att språken som invandrar- eller nationellt minoritetsspråk relativt sett har varit lågprestigespråk (Borgström, 1998; Lainio, 2001). Spanskan befinner sig dock i den paradoxala situationen att språket som främmande språk och ungdomsspråk är stabilt och i ökande grad populärt, men som modersmål för invandrare i den svenska skolan delar man de problem andra språk har som utgör modersmål i den svenska skolan (t ex Skolverket 2008; Skolinspektionen, 2012). Spanskan är dessutom ett av de centrala *lingua franca* i stora delar av världen.

Tabell 1 nedan anger situationen för olika språk i grundskolan, däribland finska och spanska, vid den tidpunkt som var aktuell för denna studie.

Tabell 1 [8 B]: Elever med undervisning i modersmål och svenska som andraspråk – skolåret 2010-2011 (anpassat, JL). Skolverket, 2011: *Barn, elever och personal på riksnivå*.

10 största modersmålen	Totalt	Andel elever av alla	Deltagande i modersmålsund. berättigade till modersmålsund.		
			Antal	Andel	SVA
Albanska	7 052	0.8	4 581	65.0	3 380
Arabiska	33 204	3.7	22 643	68.2	18 239
Bosniska/ Kroatiska/ Serbiska	14 579	1.6	7 272	49.9	4 707
Engelska	11 262	1.3	5 444	48.3	2 051
Finska	8 525	1.0	3 782	44.4	1 243
Persiska	6 683	0.8	4 088	61.2	2 140
Polska	5 946	0.7	3 425	57.6	2 171
Somaliska	10 196	1.2	7 355	72.1	6 337
Spanska	10 900	1.2	5 632	51.7	3 108
Turkiska	6 012	0.7	3 571	59.4	2 929
4 Other (133)	66 013	7.4	32 332	49.0	24 286
Unspecified languages	1 040	0.1	148	14.2	404

SVA= svenska som andraspråk

Finskan befinner sig i en avancerad språkbytessituation och allt färre barn lär sig finska genom skolans stöd, men den genomlever samtidigt en sorts renässans bland unga och unga föräldrar, synbarligen utan att språket t ex i skolvärlden fått motsvarande uppsving. Allt fler föräldrar väljer dock idag finska som ett av språken för sina barn i förskoleålder (Lainio 2013 u.utg.).

Spanskan som undervisningsspråk väljs både av familjer som har spanskan i aktivt bruk inom familjen, men även av familjer som av olika skäl ser det som ett attraktivt, ofta instrumentellt viktigt språk med ett klart meritvärde. Finskan har en position som skyddas både genom den nya språklagen från 2009 och genom den nya minoritetsspråklagen från 2010 (Lag 2009:724), där det administrativa området för finska lett till ett mer utbrett bruk av finska, baserat på lagstadgat skydd inom den offentliga sfären. Spanskan räknas till invandrarspråken och har ett sämre skydd i Språklagen (2009:600), men båda har genom modersmålsrättigheterna likartat stöd (även om nationella minoritetsspråk har vissa sär rättigheter; Skolinspektionen, 2012). Båda språken har också vissa möjligheter, åtminstone regionalt, att väljas som undervisningsspråk, dvs. att delar av undervisningen äger rum på språket, inte i språket, där det senare främst sker genom modersmålsundervisningen.

Ungdomarna som deltar i vår studie är 11-14 år gamla och följer undervisning i och på svenska och finska resp. svenska och spanska i sina skolor. Valet av ålder, 11-14 år, motiveras av att denna ålder normalt är omvälvande beträffande identitetsformation och identitetsutveckling, och som en konsekvens därav, omvälvande för språkliga vanor och preferenser. Det är därmed en ålder där identifikationer med olika grupper har dramatiska språkliga återverkningar i den meningen att det kan uppstå situationer där socialt tryck och språkliga preferenser kan få långsiktiga effekter för deras språkliga ”meritportfölj”: motiveringarna och behoven att använda en del av språken stärks, andra kan försvagas. Även andra identitetsgrunder blir alltmer framträdande, t ex beträffande musiksmak, fritidsintressen, olika nätverk osv.

I denna ålder kan också bruket av sociala medier vara omfattande, samtidigt som skolan alltjämt utgör en verksam och viktig påverkansfaktor. Steget ut från den primära familjekontexten tas och kamrater och jämnåriga får en allt större vikt i ungdomarnas socialt

mer utvidgade liv. Kort sagt, man kan tala om en brytningstid i ungdomarnas personliga och sociala utveckling, som också berör språk och kulturella arv i andra bemärkelser.

I de skolklasser – både finsk-svenska och spansk-svenska – där studierna utförts, har en handfull nyckelinformanter valts ut för att studeras mer på djupet. Urvalet har dels varit baserat på elevernas och familjernas intresse att delta i studien, dels på vissa bakgrundskriterier, såsom hur många språk eleverna använder i sitt dagliga liv. I den svenska kontexten saknas djuplodande studier om flerspråkiga ungas språkliga vardag på individnivå (jfr dock t.ex. Extra & Yagmur, 2008; Nygren-Junkin, 2008). Vår studie är unik genom att vi valt att studera elever/unga som använder sig av många språk som bas, men där tre språk ändå är frekvent förekommande. Vi har kallat det för ett maximeringskriterium: ju fler språk eleverna använder, desto mer komplexitet innebär detta för projektets frågeställningar. Detta är möjligt i stor utsträckning genom att vi som forskare också är flerspråkiga.

5.1 Preliminära reflektioner och begynnande resultatredovisningar

Det omfattande materialinsamlingsarbetet (eller dataskapandet) har först under vintern 2011-2012 avslutats. Vissa analyser har påbörjats, bl a om *linguistic landscaping* (språklig kartläggning av närmiljön), vilket innebär att man genom fotografering som metod kartlägger vilka språk som syns i den konkreta omgivande miljön, och sedan analyserar vad detta kan betyda för språkens bruk och status.

Ett annat område som nu börjat analyseras är hur främst nyckelinformanterna positionerar sig via Internet, i Facebook-grupper, bloggar och hur de där gör bruk av sin flerspråkiga kompetens i dessa sammanhang. Vi som forskare har i detta syfte skapat egna identiteter i samma Facebook-grupper, och genom att bli ”addade” av ungdomarna har vi kunnat delta i periferin.

5.2 Den spansk-svenska fallstudien

Resultaten från den spansk-svenska fallstudien visar att elevernas läsande och skrivande i skolan framförallt sker på tre språk, svenska, spanska och engelska. Skolmiljön präglas av texter på svenska och spanska (Bild 1). Skolans ’officiella’ skyltning sker oftast först med ord på svenska och sedan på spanska. Detta säger möjligen något om skolans policy vilken

betonar att skolan erbjuder en svensk utbildning och viss undervisning på spanska. Det spanska språket ses på så sätt ett komplement till det svenska språket. En annan intressant aspekt i Bild 1 är att skolan valt att representera köket med en bild av paella - en spansk maträtt. Valet av just denna kulturella symbol kan vara omedvetet/oreflekterat men faktum kvarstår att paella symboliserar 'det spanska köket' och inte t.ex. 'det latinamerikanska köket'.

Bild 1. Kök, Cocina

På sin fritid kommer många elever dessutom i kontakt med andra språk än de som används i skolan. För de flerspråkiga eleverna är flerspråkigheten en naturlig del av deras liv och de rör sig smidigt över språkgränserna. Eleverna uppvisar exempel på språklig kreativitet och utnyttjar de resurser som deras språk utgör genom att t.ex. kodväxla (se även diskussionen om *translanguaging* nedan), dvs. genom att använda två eller flera språk tillsammans i ett och samma samtal eller i en och samma text. Genom att kodväxla utmanar de den enspråkiga norm som finns i samhället, där man utgår ifrån att enspråkighet är det 'normala' (se även Jonsson, 2008).

Elevernas användning av digitala medier inklusive sociala medier är en del av studien. På Facebook använder ungdomarna regelbundet spanska, svenska och engelska. Dessa språk används i texter som ungdomarna själva skriver, i texter som de hänvisar till och i svar från deras kamrater. Förutom olika språk använder ungdomarna också ofta förkortningar (t.ex. lol i betydelsen 'laughing out loud') och smileys (^^ / :D / ^_^).

Bild 2. Mangaböcker

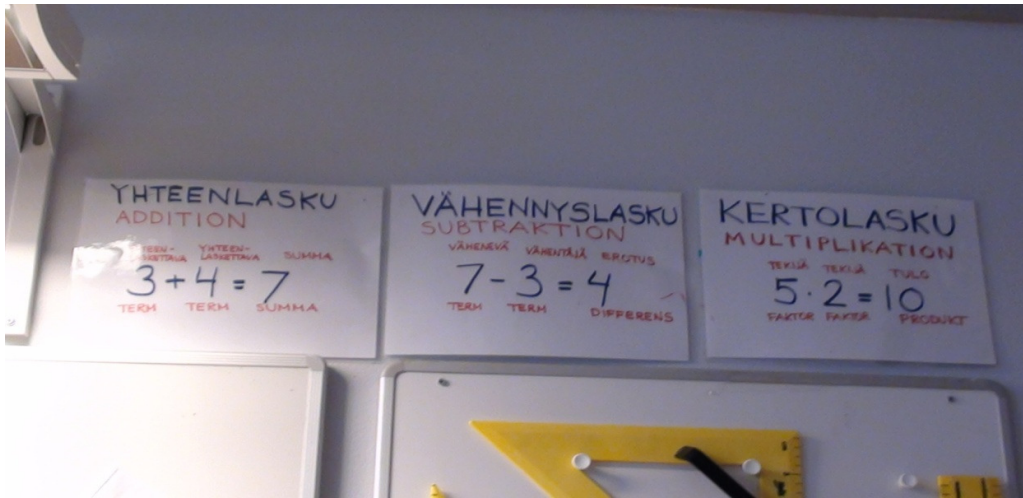
Eleverna skapar sina identiteter bl.a. genom aspekter från olika kulturer; ibland genom kulturer som de själva eller deras föräldrar tillhör och ibland genom kulturer som de kommer i kontakt med via populärkulturen, t.ex. via Mangaböcker (Bild 2). I dessa fall kan effekten t ex vara att eleven har lärt sig japanska.

5.3 Den sverigefinska fallstudien

När det gäller den sverigefinska fallstudien kan man enligt iakttagelser och preliminär analys av materialet konstatera att den miljö sverigefinska ungdomar lever i också i hög grad är flerspråkig. Exempel återfinns i bilderna 3 och 4, från den lingvistiska kartläggningen i materialet. Tydligt är att två- eller flerspråkighet är ett mycket synligt fenomen, särskilt i den skolomgivning de sverigefinska ungdomarna lever i (se Muhonen, 2012).

När det gäller de tvåspråkiga sverigefinska skolorna är tvåspråkigheten snarare en regel än ett undantag. Alla skyltar, som i Bild 3, är oftast minst på två språk: finska och svenska. Man kan notera det finska språkets mer prestigefyllda ställning: texten på finska presenteras överst och med större bokstäver medan den svenska översättningen/motsvarigheten är skriven under med något mindre bokstäver.

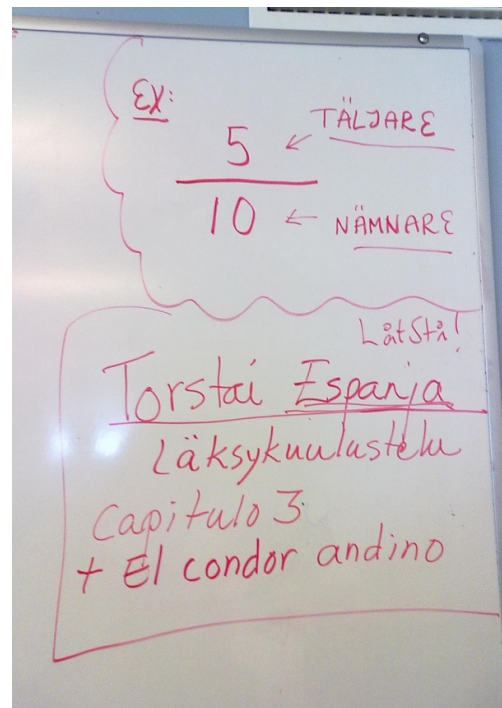
Bild 3. Matematik på flera språk

Denna praktik präglar således skolans inriktning: det finska språket tilldelas en stark och viktig pedagogisk roll i den tvåspråkiga verksamheten. På detta sätt främjar skolan det finska språkets status och den kulturella identiteten knuten till denna, och samtidigt stöttar man elevernas tvåspråkighetsutveckling i en i övrigt svenskspråkig skol- och kulturkontext. När det gäller ämnesdidaktik, i detta fall matematik, är det viktigt att notera att även här används två språk för att beskriva matematisk terminologi.

Bild 4. Flerspråkig icke-traditionell pedagogik

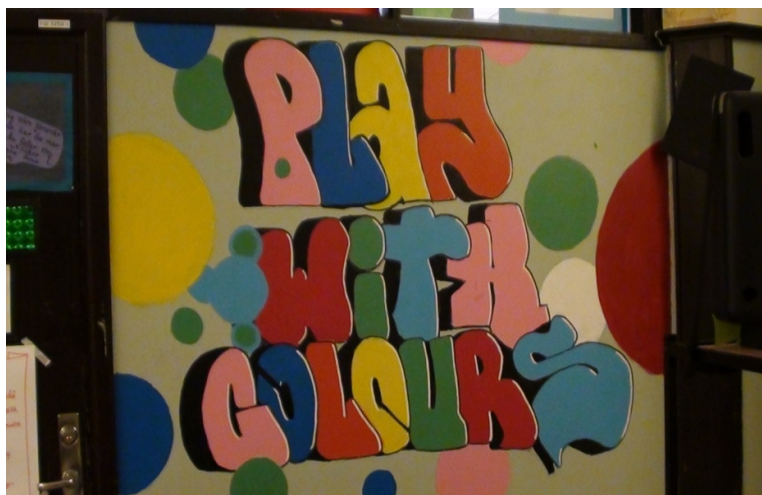
Flerspråkigheten som en pedagogisk verklighet kan också ses i lärarnas bruk av språken. På Bild 4 kan man se användningen av flera lingvistiska register på finska, svenska, spanska och matematikens språk, som matematiska symboler. Detta exempel reflekterar både *translanguaging* som pedagogisk praxis och en hög tolerans för icke-traditionell språkpedagogik. Translanguaging innebär att språkgränser i samtal ”upplöses” och

man använder två eller flera språk som resurser, (se diskussioner om translanguaging och andra begrepp som använts för fenomenet, i bl a Blommaert, 2009; Jørgensen, 2008; Blackledge & Creese, 2008, 2009).

Det är också viktigt att notera att engelskan är synlig i ungdomarnas lingvistiska landskap. Denna bild (Bild 5) med en engelsk text "Play with colours" är skriven på en vägg i en av de undersökta skolornas korridorer utanför en konstklass och bjuder in ungdomarna till skapande på ett roligt och inspirerande sätt.

Bild 5. Graffiti på skolväggen

6. Några preliminära resultat och slutord

Trots att projektets olika fallstudier först nyligen påbörjat analyserna av det insamlade materialet kan man dra vissa slutsatser åtminstone för de två svenska fallstudierna, som dock ändå får ses som preliminära. Den lingvistiska kartläggningen av bl.a. Stockholms centrala delar, visar på en mycket hög grad av enspråkighet i gatubilden, där t.o.m. engelskan är sällsynt, och andra språk förekom(mer) endast undantagsvis (insamlingen skedde sommaren 2010 i samband med den svenska kronprinsessans bröllop i Stockholm, som skulle kunna ha inneburit åtminstone en temporär 'internationalisering' av gatubilden). Både detta och andra drag i studien visar att svenskan är mycket dominerande, och t.o.m. i de studerade skolmiljöerna återkommer vissa kommentarer som återspeglar en svenskspråkig norm där det betonas att det i slutändan ändå är just svenskan som anses viktig. I en undervisningskontext innebär det att andra språk ges rollen som en väg till att uppnå en högre färdighet i svenska. I

andra kontexter kan det innebära att bruket av andra språk inte accepteras, särskilt om språkbrukarna har kompetens i svenska. Samtidigt kan vi konstatera att ungdomarna, särskilt då de studerade nyckelinformanterna och deras klasskamrater, lever i en vardag där språk i en mångfald, inte sällan 4-5 språk, utgör naturliga och återkommande inslag. Inte heller är gränsdragningen i bruket av dem i interaktionen med deras kamrater särskilt strikt upprätthållen. Med andra internationella studier i åtanke (t.ex. studier utförda vid flerspråkighetscentret MOSAIC vid Birminghams universitet; se även Blackledge & Creese, 2009), är detta inte särskilt överraskande, men kanske däremot den starka dominansen av svenska i det omgivande samhället och i attityderna till andra språk. Om dessa preliminära observationer håller streck även senare, får dock de kommande djupare analyserna visa.

Utöver dessa preliminära observationer, ger materialet i de olika länderna och miljöerna unika möjligheter att både skapa ny kontextualiserad kunskap om flerspråkiga ungas liv, och att på olika axlar göra jämförelser mellan fallstudierna. Denna spännande fas har bara börjat.

Referenser

- Álvarez, Laura 2007. Spanish in the world: Assessing the positive value of multilingual encounters. I: Lainio, J. (red.) 2007c, 47-64.
- Axelsson, Monica, Rosander, Carin & Sellgren, Mariana 2005. *Stärkta trådar – flerspråkiga barn utvecklar språk, litteracitet och kunskap*. Stockholm: Språkforskningsinstitutet i Rinkeby.
- Auer, Peter 1998. Introduction. I: Auer, P. (red.) *Code-switching in conversation*, 1-24. London and New York: Routledge.
- Blackledge, Adrian & Creese, Angela 2008. Contesting 'language' as 'heritage': Negotiation of identities in late modernity. *Applied Linguistics*, Vol. 29 (4): 533-554.
- Blackledge, Adrian & Creese, Angela 2009. *Multilingualism. A Critical Perspective*. London, Continuum.
- Blommaert, Jan 2009. *A Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan & Jie Dong 2008. Space, scale and accents: Constructing migrant identity in Beijing. *Multilingua* 28/1: 1-23.
- Blommaert, Jan & Ben Rampton 2011. Language and superdiversity. *Diversities* 13/2: 3-21.

- Borgström, María 1998. *Att vara mitt emellan. Hur spanskamerikanska ungdomar i Sverige kan uppfatta villkoren för sin sociokulturella identitetsutveckling*. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Creese, Angela 2008. Linguistic Ethnography. In K. A. King and N. H. Hornberger (eds), *Encyclopedia of Language and Education, 2nd Edition, Volume 10: Research Methods in Language and Education*, 229–241. Springer Science+Business Media LLC.
- Extra, Guus & Kutlay Yagmur 2008. Mapping immigrant minority languages in multicultural cities. I: Barni, M. & Extra, G. (eds), *Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts*, 139-162, Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- García, Ofelia 2009. *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. Oxford: WileyBlackwell.
- Gee, James Paul 2000. The New Literacy Studies: From “socially situated” to the work of the social. I: Barton, David, Mary Hamilton & Roz Ivanic (red.) *Situated Literacies: Reading and Writing in Context*, 180-196. London: Routledge.
- Gee, James Paul 2001. Critical Literacy as Critical Discourse Analysis.
<http://www.jamespaulgee.com/sites/default/files/pub/CriticalLiteracy.pdf>
- Gogolin, Ingrid 2002. Linguistic and Cultural Diversity in Europe: a challenge for educational research and practice. *European Educational Research Journal*, Volume 1, Number 1: 123-138.
- Hall, Stuart 1993. Culture, community, nation, *Cultural Studies*, 7:3, 349-363.
- Hall, Stuart 1996; Who Needs Identity? I: Hall, Stuart & du Gay, Paul (red.), *Questions of Cultural Identity*, 1-17. London: Sage Publications Ltd.
- Hall, Stuart & du Gay, Paul (red.) 1996. *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications Ltd.
- Hult, Frances, M. 2008. Nexus analysis of fractal discourses in language policy and planning: A Swedish example. Sociolinguistics Symposium 17, 4 April, Amsterdam, The Netherlands.
- Hult, Francis M. 2009. The application of nexus analysis to an ecological study of linguistic landscapes. *Linguistic Landscape: Expanding the Discussion*, 15 January, Siena, Italy.
- HSV 2011. Läraresörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas? Redovisning av ett regeringsuppdrag. Högskoleverket. Rapport 2011:14R.
- IDII4MES. <http://www.heranet.info/idi4mes/index>

- IDII4MES Final report, 2012. School of Education, University of Birmingham.
- Jonsson, Carla 2008. Språk och kultur som resurser i undervisningen. I: I. Nordheden & A. Paulin (red.) *Att äga språk - Språkdidaktikens möjligheter: En antologi om och för lärare i skolan*, 143-158. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Jørgensen, J. N. 2008. Poly-Lingual Languaging Around and Among Children and Adolescents. *International Journal of Multilingualism* vol. 5:3, 161-176.
- Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk 2009:724. SFS nr 2009:724.
- Lainio, Jarmo 2001. The protection and rejection of minority and majority languages in the Swedish school system. I: Boyd, Sally & Huss, Leena, (red.). *Managing multilingualism in a European nation-state: Challenges for Sweden*, 32-50. Clevedon, Buffalo, Toronto & Sydney: Multilingual Matters Ltd.
- Lainio, Jarmo 2007a. Spain and Sweden in the light of Council of Europe's Charter on Regional or Minority Languages. I: Lainio, J, (red.) 2007c, 15-44.
- Lainio, Jarmo 2007b. Tvåspråkighet och språkkontakter i Sverige – gammalt fenomen, nya utvecklingar. I: Sundgren, E. (red.) *Sociolingvistik*, 258-308. Stockholm: Liber Förlag.
- Lainio, Jarmo (red.) 2007c. *Spain and its languages*. Rapporter från Finskt språk- och kulturcentrum, 7. Mälardalens högskola, Eskilstuna.
- Lainio, Jarmo 2013 u. utg. *Finnic Languages in Sweden in Education*. Regional Dossiers Series. Mercator/Fryske Akademy: Leeuwarden/Ljouwert.
- Muhonen, Anu 2012. Tutkimus nuorten identiteeteistä ja kielenkäytöstä uudenlaisessa eurooppalaisessa supermoninaisuudessa, *Sutina*, Suomi toisena kielenä – opettajat Ry:n jäsenlehti. 1/2012, 38–42.
- Nygren-Junkin, Lilian 2008. Immigrant minority languages in Sweden. I: Extra, Guus & Gorter, Durk (eds) *Multilingual Europe: Facts and policies*, 271-292. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Pavlenko, Aneta & Blackledge, Adrian 2004. New theoretical approaches to the study of negotiation of identities in multilingual contexts. I: Pavlenko, A. & Blackledge, A. (eds), *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, 1-33. Clevedon: Multilingual Matters.
- Pietikäinen, Sari 2010. Sami language mobility. *International Journal of the Sociology of Language*, Vol. 2010, Issue 202: 79–101.

- Pietikäinen, Sari, Leena Huss, Laihiala-Karkainen, Aikio-Puoskari & Pia Lane. 2010. Regulating multilingualism in the North Calotte. *Acta Borealis*, 27:1, 1-23.
- Scollon, Ron & Scollon, Susan Wong 2004. *Nexus Analysis: Discourse and the Emerging Internet*. Routledge.
- Skolinspektionen 2012. *I marginalen - En granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken*. Kvalitetsgranskning. Rapport 2012:2.
- Skolverket 2008. *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. Rapport 321.
- Skolverket, Rapport 357. Del 2, 2011: *Barn, elever och personal på riksnivå*. Språklag 2009:600. SFS nr 2009:600.
- UNESCO. 2003. *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. Paris, UNESCO.
- Vertovec, Stephen 2007a. Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*. 30, 6, 1024-1054.
- Vertovec, Stephen 2007b. *New complexities of cohesion in Britain: Super-diversity, transnationalism and civil-integration*. Wetherby, HMSO.

Contact information to writers:

Jarmo Lainio, Department of Baltic Languages, Finnish and German, Stockholm University, 106 91 Stockholm, Sweden. E-mail: jarmo.lainio@finska.su.se

Carla Jonsson, Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University, 106 91 Stockholm, Sweden. E-mail: carla.jonsson@biling.su.se

Anu Muhonen, Department of Baltic Languages, Finnish and German, Stockholm University, 106 91 Stockholm, Sweden. E-mail: anu.muhonen@finska.su.se

REPORTS

- **Mikko Heikkilä:** Beskrivning av forskningsämne för doktorsavhandling i nordiska språk på Fakulteten för språk, översättning och litteratur vid Tammerfors universitet, p. 57 - 60
- **Peter Piispanen:** Statistical Dating of Uralic Proto-Languages through Comparative Linguistics with added sound change law analyses, p. 61 - 74
- **Igor Anatolievich Vintin:** Finno-Ugric Studies as One of the Priority Directions of Development of the N.P. Ogarev Mordovian State University, p. 75 - 84

Beskrivning av forskningsämne för doktorsavhandling i nordiska språk på Fakulteten för språk, översättning och litteratur vid Tammerfors universitet

Fil.mag. Mikko Heikkilä

Abstrakt

Bidrag till Fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum – den relativa och absoluta kronologin i urgermanskans, urnordiskans, urfinskans och ursamiskans ljudövergångar i ljuset av lån- och ortnamnsforskning samt urspråkens inre rekonstruktion

1. Bakgrund

De flesta språkförändringar sker inte samtidigt utan successivt. Angående urgermanskans och urnordiskans ljudhistoria är den relativa kronologin, dvs. den ordning enligt vilken ljudförändringarna har skett, dels känd, dels omstridd. Den åstadkomna relativa kronologin är en slutledning med hjälp av bevarade språkminnesmärken, språkets inre rekonstruktion, jämförelse med släktspråk, lånordsforskning osv. Den absoluta kronologin, som innebär att ljudövergångarna kan dateras med hjälp av historieforskning och arkeologi, är till stor del omstridd eller okänd och därför är dessa ljudövergångars kronologi ett relevant forskningsämne.

[T]he birth of Germanic is a prehistoric event with only a vague terminus ante quem, the earliest Latin loan-words, all of which postdate the First Consonant Shift, and an even vaguer terminus post quem, the borrowing of the hemp word from an unknown source language. (Theo Vennemann 2003)

[W]e do not know exactly when Nordic became a separate branch of Germanic. (The Nordic Languages 2002)

Ännu mindre vet vi om hur de germanska ljudövergångarnas kronologi förhåller sig till dateringen av de urfinska och ursamiska språkförändringarna. En bättre kunskap om ljudhistoriens kronologi skulle kasta nytt ljus över det numera livligt diskuterade (t.ex. Jorma

Koivulehto, Petri Kallio, Ante Aikio, Janne Saarikivi och Jaakko Häkkinen) samspelet mellan dessa språk i forna tider.

Många språkhistoriker har inte yttrat sig i dateringsfrågan. Så är fallet t.ex. med germanisten Winfred P. Lehmann (2007) som inte nämnvärt tar ställning till kronologin. Dessutom brukar arkeologernas dateringar skilja sig avsevärt från lingvisternas åsikter. Arkeologerna brukar vara böjda att datera forna språkskeden till en avlägsnare forntid än språkhistorikerna. Så förhåller det sig t.ex. med arkeologerna Christian Carpelan (1999, 2002 m.m.), Unto Salo (2008 m.m.) och Stig Welinder (2009). Germanisterna Elmer Antonsen (1965), Jorma Koivulehto (1999, 2002 m.m.), Don Ringe (2006) och Theo Vennemann (2003, 2004) har försökt urskilja stadier i urgermanskan och nordisterna Elmer Antonsen (1994, 2002), Einar Haugen (1976), Ann-Marie Ivars (2002) samt Elias Wessén (1966, 1968 m.m.) har skrivit om utvecklingsstadier i urnordiskan. Urfinskans och ursamiskans ljudhistoria har behandlats av Ante Aikio (2006, 2009), Jaakko Häkkinen (2010), Petri Kallio (1998, 2006, 2007, 2009, 2012), Jorma Koivulehto (1976, 1999 m.m.), Pekka Sammallahti (1988, 1998 m.m.) och Mikko Heikkilä (2011).

2. Mål

Min doktorsavhandling kommer att behandla ljudhistoria som är den historiska språkvetenskapens kärna. Den relativa kronologin i ett språks ljudhistoria är ett kärnområde inom kärnområdet.

Kielen rekonstruoitujen tasojen perinnäinen koetinkivi on äänneoppi (Terho Itkonen 1983). ("Ljudläran är den yttersta prövostenen för språkets rekonstruerade stadier.")

Syftet med min avhandling är att framlägga en relativ och absolut kronologi för urgermanskans, urnordiskans, urfinskans och ursamiskans ljudhistoria samt datera de försiggångna ljudövergångarna. Forskningsobjektet är dessa urspråks historiska fonologi. Avhandlingen berör flera vetenskapsgrenar, vilka är nordistik, germanistik, fennistik, lappologi, arkeologi och historia.

Dateringen av ljudövergångarna är rätt föga behandlad i disciplinernas vetenskapliga studier och läroböcker eftersom ämnet är mycket utmanande. Som exempel kan tas germanisten Don Ringes omfattande verk *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic* (2006) där

fornspråkets absoluta kronologi behandlas endast på en sida! Jag hävdar dock att det går att åldersbestämma de flesta ljudövergångar även om de har skett i förhistorisk tid. Min forskningsfråga är: Vad var den relativa och absoluta kronologin i de urgermanska, urnordiska, urfinska och ursamiska ljudövergångarna? Undersökningstiden räcker från ca 800 f.Kr. till 1200 e.Kr. Avhandlingsämnet handlar om följande språk, varav de flesta är hävdvunna operativa rekonstruktionsstadier: urgermanska, nordvästgermanska, urnordiska, runsvenska, urfinska och ursamiska.

3. Material och metod

Följande slags material kommer att användas: Som primärmaterial använder jag etymologiska ordböcker (de inblandade språkens lexikon) och etymologiska undersökningar. Som sekundärmaterial använder jag hand- och läroböcker samt avhandlingar i ljudhistoria i nordistik (inklusive ortnamnsforskning), germanistik, fennistik och lappologi. Undersökningen är empirisk till sin natur. Följande (discipliners) metoder ska tillämpas i behandlingen av materialet: historisk-komparativ språkvetenskap (inre rekonstruktion), lånordsforskning (yttre rekonstruktion), arkeologi, runologi och lingvistisk paleontologi. Terminus post quem och terminus ante quem är två viktiga operativa begrepp i undersökningen. Min doktorsavhandling kommer att vara en monografi skriven på svenska. Därtill kommer jag att skriva artiklar varav den första publicerades i tidskriften *Virittjä* 1/2011 och ett smärre bidrag om namnet *Tammerfors* ursprung ingick i *Virittjä* 1/2012.

Lånords- och ortnamnsforskning har mycket att erbjuda historisk språkvetenskap. Arkeologen Stig Welinder (2009) hävdar att "[l]ånord är viktiga för att datera språk i förhållande till andra". Med hjälp av lånordsforskning kan man komplettera de luckor som förblir i språkets ljudhistoria efter en språk(grups)intern diakronisk analys. Lånorden bildar en kronologisk bro språken emellan. Lånordsforskningen är den viktigaste enskilda deldisciplin varigenom jag ska åstadkomma nya vetenskapliga rön. Beviskraftiga ord utgör en nät- och kedjeliknande struktur som påvisar hur de ljudövergångar som avspeglas i dessa ord förhåller sig till varandra. Så gott som alla av de talrika ljudövergångarna verkar kunna ordnas i följd och dateras tillförlitligt!

Min avhandling är grundforskning. Den skall fylla en lucka i kännedomen av de (nord)germanska och finsk-ugriska språkens historia. Jag använder de germanska lånorden i östersjöfinskan och samiskan för att åstadkomma en kronologi för de germanska, urfinska och ursamiska ljudövergångarna. Jag anser att bättre resultat gällande urspråkens

utvecklingshistoria kan uppnås om evidens från flera inom- och utomspråkliga håll kombineras. Beträktningsättet är innovativt och samiskan har aldrig tidigare använts i detta syfte. Forskningsresultaten kommer antagligen att ha samhälleliga anknytningar.

Jag hävdar att evidensen från östersjöfinskan och samiskan kombinerad med urgermanskans och urnordiskans inre rekonstruktion samt arkeologi och skrivna källor möjliggör en mera exakt och tillförlitlig datering av de germanska, urfinska och ursamiska ljudövergångarna än enbart språkintern forskning. Därutöver får man på köpet en bild av språkförändringarnas kronologi språken emellan, vilket också är nytt. Det är fråga om tvärvetenskaplighet inom lingvistikens deldiscipliner. Undersökningen kommer förhoppningsvis att gagna alla inblandade vetenskapsgrenar. Tvärvetenskaplighet är på modet i våra dagar och datering av äldre språkskeden är högaktuell i fennistik och lappologi tack vare i synnerhet Petri Kallios och Ante Aikios digra forskningsinsatser på 2000-talet. Mitt forskningsämne erbjuder goda fortsättningsmöjligheter för postdoktoral forskning i flera discipliner.

4. Referenser

För referenslista, se Mikko Heikkiläs artikel i denna volym.

Yhteystiedot:

Mikko Heikkilä, E-mail: mikko.k.heikkila@uta.fi

Statistical Dating of Uralic Proto-Languages through Comparative Linguistics with added Sound Change Law analyses

Peter Sauli Piispanen

Abstract

The planned and currently ongoing research by the author at the Stockholm University related to modern and ancient Finnish language history as well as Uralic and comparative linguistics - focusing on lexicon, sound changes, dating, language contact situations, archaeology and genetics - is briefly summarized and presented.

Keywords: Uralic, Finnic, proto-language, dating, sound changes

1. Introduction

While Uralic linguistics has reached a relatively advanced state, there still remain major unanswered questions. In this short report the planned research (Diarinumber: SU 617-2267-10) relating to such questions, with special focus on Finnish, within the framework of the author's long research project,¹ will be outlined. The main questions and line of research will be presented, as well as further queries of interest and preliminary results.²

2. On the Importance of Minority Language Studies

The importance of languages, from the perspective of the law, politics, sociology, anthropology and linguistics, can be seen as usually consisting of six areas:³

1. A language is a medium of communication, mirrors one's identity and is an integral part of culture.
2. A language is a means of expression and allows a person to participate in community activities.
3. Languages are valuable as collective human accomplishments and on-going manifestations of human creativity and originality.
4. Languages can be the source of power, social mobility and opportunities.

¹ The research project started in August of 2011 and will be ongoing for at least four years.

² Merlijn De Smit and Jarmo Lainio are gratefully acknowledged for their valuable input on the manuscript during preparation.

³ This summary is partly based on memorized discussions on the topic held in an old, now defunct language forum.

5. Linguistic loss is sometimes seen as symbol of a more general crisis of biodiversity, especially indigenous languages that are seen as containing within them a wealth of ecological information that will be lost as the languages are lost (see for example: Sampat, P. 2001).

6. Language has served both as a reason for brutal conflict, and as a touchstone of tolerance, and serves in all spheres of social life, to bring people together or to divide them.

Even as revival movements for moribund languages are relatively commonplace and legislation in various countries to protect minority languages exists, the fact is that in the coming decennia most of the world's languages are expected to disappear. This is due to increased globalization and participation in economic activities and urbanization, resulting in each city dwelling generation learning their parents' minority language less and less completely, eventually switching completely to the major language of prestige, culture, economy and society. It has been estimated that one complete language ceases to exist in spoken form every two weeks. Assuming a continued trend, of the around 6 000 languages (6700 by some estimates, although this depends on where the line between language and dialect is drawn) existing today possibly only 500 or so large and reasonably large are still expected to be spoken by native speakers in approximately a thousand years (McWhorter, J.H., 2001).⁴

Since the study of language is essentially the study of man, his history and his heritage, the study of moribund languages is an increasingly urgent matter since most languages do not yet have their lexicon and grammar documented. The study of genetic language relationships, the cultures of the speakers and their histories will thus also increase in relevance. The study of the genetic relationships between minor Uralic languages is thus relevant for the understanding of the process of language death, and vice versa. Comparative linguistics is a powerful tool for understanding the status, origin and perhaps future of Finnish and the other major Uralic languages, as well as minor, emergent Uralic languages such as Meänkieli, as compared to the moribund languages.

3. Language History

The Uralic languages – spoken in total by some 25 million over a very large geographical area - are all believed by a majority of linguists to originate from a Proto-Uralic language from somewhere around the Ural mountain area⁵ and spread around by waves of migration while

⁴ Naturally large languages, such as, for example, English and Mandarin Chinese, are expected to be among those still spoken in a thousand years, but also minor languages such as Swedish and Finnish seemingly fulfill the criteria to remain spoken.

⁵ In fact, there are six major propositions about the location of the *Uralic Urheimat* (Campbell, L., 2004:405), although these areas are all geographically quite close to each other.

slowly developing into new languages. The Uralic languages and their genetic relationships is a thoroughly studied field. However, these languages have not been quite as extensively studied as the Indo-European languages. According to the linear language development model, which is the basis of a language family tree, changes to a language should be traceable to a given pre-language and then be further traceable in the later languages. At the same time the picture is complicated by, for example, lexical and morphological borrowings and internal language inventions, which may lead to false language relationship conclusions.

Through years of thorough research the Uralic language family has been established, but the tree model is not without problems (and consequently with many different, proposed datings of the various proto-languages; see for example the summary in: Kallio, P. 2006). For example, according to traditional view, an early protolanguage separated into the Mari language (and the Mordvinic languages) in ancient times, after which first proto-Saami branched off and then eventually proto-Finnish came into being. A problem with this model is, for example that certain words are altogether different in Northern Saami (Saamic) than in the later Finnish (Finnic) and the earlier Meadow Mari (Volgaic). Saami, being more closely related to Finnish than Mari, should exhibit the “inherited” words which are also found in Mari. Thus, from a chronologic viewpoint, the lexicon for some basic words doesn’t quite fit.⁶ For example:

Proto-Uralic **œete* ‘water’

Finnic: Finnish *vesi/vete-* ‘water’

Volgaic: Meadow Mari *vyd* ‘water’, but:

Saamic: Northern Saami *čáhci* ‘water’

Likewise, the external locatives in Saami are different than those in both Finnish and Mari.⁷ Furthermore, the time of language branching is often only very tentative and requires much more research. Such factors pose some problems with the Uralic language family tree model as a whole (as summarized in, for example: Salminen, T. 2002) and further research is needed to clarify the picture, perhaps instead requiring a language family bush, rake or comb model. Genetic data between populations speaking related languages do not give a clear development

⁶ An explanation for the Saamic oddity exemplified here could, of course, be that individual branches of languages may, and do, exchange word items by innovation or borrowing, even if certain word classes are more resistant towards borrowing than others. See Preliminary Results for some suggestions to this particular problem.

⁷ cmp. Mari inessive *-stel/sto*, illative *-skel/skolys*, lative *-es* & dative *-yn* and Finnish inessive *-ssa*, illative *-Vn*, elative *-sta* (also external locatives) to North Saami illative *-tnjel/dnuideldjiide* and locative *-sldnos* (no other locative-like cases).

model either – or rather, the full genetic picture has remained rather unclear until modern times. Frankly, there is no reason to believe that languages always follow migration patterns (Dixon, R.M.W. 1997) – which also involves intercultural exchange and cultural transference - but undoubtedly there are quite a few cases where exactly this correlation between genetically related populations and languages exist (forthcoming unpublished works).

The Uralic languages traditionally consist of the Finno-Ugric branch and the Samoyed branch. Recently, the Yukaghiric languages have also been linked to the Uralic ones (with the Yukaghiric languages being Para-Uralic languages), but the picture remains to be completed. Further tentative genetic relationships to other language groups, such as Chukcho-Kamchatkan, have also been suggested.

The Baltic Finns is a historical group of peoples – although not always genetically – that speak Baltic-Finnic languages, including Finnish. The genetic relationships between the languages and their internal sound changes are relatively well known. For example, it has been shown that Meänkieli contains elements of both grammar and lexicon from Karelian and the Finnish dialect of Tavastia; however, there is little data about the dating of said development. Though it is possible to say some things on the basis of generally known history of settlement, etc. (Winsa, B. 1991). Outside of the Baltic-Finnic languages there have been relatively few lexical comparisons.

In attempting to clarify the picture, this author has recently done lexical comparisons between Finnish and the Estonian, Northern Saami and Moksha languages, and is currently comparing to Komi-Zyrian and Udmurt. In this, glottochronology, a statistical analysis method for lexical comparison, was employed while complementing the analysis by tracing word development through sound changes. This gave rather interesting language development dates, fully comparable to archaeological results and migratory pathways and as indicated by genetics. Genetics suggests that Saami speakers, as well as Uralic language speakers east of the Ural mountains, are genetically quite different from Finnish speakers (see for example: Guglielmino, C.R. *et al.*, 1990, Sajantila, A. *et al.* 1995 & Pimenoff, V.N. *et al.* 2008), perhaps implying unusual language origins, language contacts, and migration patterns for the various Uralic languages.

4. A Few Additional Questions of Note to Ponder

The apparently multiple origin of Meänkieli is in contrast to the common monogenesis theory of language birth, which is that each language only has one language of origin. How do the emergency of Kven/Kainu, Meänkieli and Võro-Seto fit in with the branching theory of language development? How have lexical renewal and substitution worked to create these languages? A lexicostatistical comparison, for example, of Meänkieli to the Western Finnish dialects and to Karelian, respectively, should provide a more clarifying and revealing picture. Should the somewhat controversial Finno-Volgaic branch of the Uralic language family tree be exchanged with separate Finno-Mordvinic and Mari branches instead? Why do certain Uralic languages display more archaic features than others? What is the true relationship between Finnish and the proposed genetically related Yukaghir languages? What can loanwords into various proto-languages tell us about the migration patterns and language contacts of ancient speakers? How far can the cross-disciplinary aspects of genetics, archaeology and linguistics take the understanding of genetic language relationships and language contact situations?

5. Language Contacts and the Local Situations

The group of Uralic languages represents a relatively small global speaker community; most of the group's languages will probably cease to be used in favor of, for example, Russian, and only leave speaker communities of the relatively large ones, such as Hungarian, Finnish and Estonian, and perhaps also Mordvinic, Mari and Udmurt intact. This all depends on sociolinguistic trends, the speaker's attitude regarding the language, size of speaker communities, cultural strength and literary traditions as well as prominence of language teaching. Thus, the study of Finnish and its relationship to other minor and major Uralic language is of interest and importance while time still allows it.

In Sweden Meänkieli, Finnish and some Saami languages have the status of official minority languages. In Norway Kven/Kainu and some Saami languages are minority languages. In Finland some Saami languages are official minority languages; there are also old, very small Karelian and Estonian minorities. In the neighboring Baltic countries and European Russia Estonian, Võro, Ingrian, Karelian, Lude, Olonetsian, Livonian, Veps, Votic and some Saami languages are spoken. The remaining Uralic languages are spoken throughout greater Russia.

This all leans relevance to local studies on Uralic languages.

6. Planned project with Comments

The specific aims of the planned research – which have concretized since the initial planned project and which will be ongoing over several years - are to examine, study and conclude a more detailed language tree model for the Uralic languages, including the exact relationship of Finnish to the other Baltic-Finnic languages, as well as to more distant relatives. Regarding "newer" Baltic-Finnic languages, such as Meänkieli, Kven/Kainu (likely Para-Finnic entities) and Võro-Seto, it is of interest to determine the date and origin of these languages in greater detail.

The more recent research of Baltic-Finnic languages makes for an excellent starting point for comparative linguistics. The results from lexical comparisons between these languages could be complemented with morphological comparison results.

Furthermore, glottochronology complemented by careful sound change analysis would seem to be a possibly useful tool for dating the development of these languages in great detail, and to get results more acceptable in the mainstream linguistic community. A logical approach will be taken where languages from greater and greater time depths are compared to Finnish (namely in the order of: Finno-Baltic, Finno-Saamic, Finno-Volgaic, Finno-Permic, Finno-Ugric and Uralic).

To clarify, Finnish will be compared to Para-Finnic languages (such as Meänkieli and Kven), closely related languages (such as Karelian, Estonian, Northern Saami, Livonian, Veps, Voro and Votic), intermediate languages (such as Mari and Moksha) and more distant languages (such as Komi, Udmurt, Hungarian and the Samoyed languages: Nenets, Enets, Selkup, Kamass & Nganasan). Eventually, truly ancient tentative, and proposed relationships, such as between Finnish and Yukaghir and possibly even Chukcho-Kamchatkan languages, will be studied and evaluated.

Furthermore, given the wealth of research on Finno-Baltic languages, these languages, including, for example, Karelian and Veps, should also be directly compared to Finnish in the same manner to obtain a more accurate development and relationship model. The languages should be similar enough to facilitate careful comparison with few sources of error.

In summary, all this should give a more detailed Uralic language development model at least for certain groups of languages, and more specifically for Finnish. The end results will also be used to either verify the correctness of the language tree model, or exchange it with a

language bush, linear comb or rake model instead. Perhaps this can also answer the question of why the Uralic protolanguage and Finnish appear to be so similar.⁸

7. Preliminary Results and Conclusions

7.1 Dating results obtained at this point

In the present study Finnish has been traced back to Later Proto-Finnic, Earlier Proto-Finnic, Proto-Finno-Volgaic (Piispanen, P.S. 2012) and tentatively to Proto-Finno-Permic (Piispanen, P.S. 2013). By comparing basic words on the Swadesh-200 word list,⁹ to Estonian, Northern Saami, Moksha, Komi-Zyrian and Udmurt, respectively, and carefully determining any and all cognates between the languages by employing known *sound change laws*, the cognacy rates have been determined. Dating of each proto-language has then been carried out by employing glottochronologic principles on these results. The first, tentative results are summarized in short below, in Table 1, (thus still subject to change) and will be presented in great detail in articles in the future:

Compared Languages	Cognacy rate (Swadesh-200)	Point of divergence	Proto-language ¹⁰
Komi-Zyrian - Udmurt	78.0 %	822 BP	PP ~ 1188 AD
Finnish-Estonian	72.2 %	1080 BP	LPF ~ 930 AD
Khanty-Mansi	45 %	2647 BP	POUg ~ 637 BC
Finnish-Northern Saami	36.6 - 39.0 %	3119-3333 BP	EPF ~ 1109 - 1323 BC ¹¹
Finnish-Moksha	35.8 %	3407 BP	PFM (or PFV?) ~ 1397 BC
Finnish –	31.2 %	3859 BP	PFP

⁸ Although it has indeed been mentioned many times that Finnish is a peripheral, archaic branch of the Uralic languages.

⁹ This longer list actually comprises 207 items in total, but since two of these are generally represented by locative cases in Uralic languages, a total of 205 items have been compared.

¹⁰ The traditional estimates for the various proto-languages, for example as found in Abondolo, D. 1998, Anttila, R. 1989:301, Kallio, P. 2006 & Janhunen, J. 2009, are as follows: 9th-13th century AD (PP), 1-1000 AD (LPF), before 500 AD (POUg), 1250 BC-1 AD (EPF), ~1500 BC (PFM/PFV), 1000-3000 BC (PFP) and ~2000 BC (PUG).

¹¹ This would surprisingly suggest the existence of a Finnic dialect continuum starting with Early Proto-Finnic to change over two thousand years through a tentative Middle Proto-Finnic into Late Proto-Finnic, from which sprung a multitude of languages closely related to modern Finnish. I conjecture that the possible existence of Middle Proto-Finnic could be perhaps be evaluated through studies of the more archaic and different Finnic languages, such as Livonian and Veps – such a study will hopefully be carried out in the future.

Komi-Zyrian			~ 1849 BC
Finnish – Udmurt	29.8 %	4018 BP	PFP ~ 2008 BC
Hungarian –Khanty	28 %	4220 BP	PUg ~ 2210 BC

Table 1. Dating of Uralic proto-languages

These results are in quite good agreement with most previous dating estimates, and also seem reasonable from archaeological and genetic viewpoints. Since these results are encouraging, later, Finnish will be compared to the other, very closely related Finnic languages, as well as to Finno-Ugric and Samoyed languages.

7.2 Regarding Saamic loanword strata

I suggest that the words in Saami, which are lacking both in earlier and later related languages, are either later borrowings from the Samoyed languages¹² or intra-language inventions. The borrowings, apparently, could stem from three sources:

-
- a) Germanic or Baltic languages
 - b) Unidentified, extinct Northern languages
 - c) Other older branches of Uralic
-

There are known Pre- and Paleo-Germanic loanwords in Saami which entered Proto-Finno-Saamic in about 1700 BC and onwards, as well as Proto-Indo-European, Proto-Indo-Iranian and Proto-Balto-Slavic¹³ (around 1000 BC) loanwords (Kallio, P. 2009), some of which are lacking in Finnish. This suggests Finno-Saamic linguistic uniformity, but areal divergence at that time.

There are also around 550 words in the Saamic languages which completely lack etymology¹⁴ (Sammallahti, P., 1998:125) – here it must be mentioned that a layer of words without known etymology exists in Finnish¹⁵ and Germanic¹⁶ as well – and may originate either from invented words or borrowings from perhaps several layers of non-genetically related, now extinct languages (Aikio, A. 2006). Words of this category must have entered fairly early on, but after the breakup of Proto-Finno-Saamic, in order to be present in all or most of the Saamic languages, which would place them in the period of 1000 B.C. – 700 A.D. More

¹² Alternatively such lexicon is a *Sprachbund* feature of archaic Peripheral (Lateral) Uralic languages, such as Baltic Finnic, Lapp and Samoyedic, as suggested by Helimski (Helimski, E. 2003:162). Another feature is the octosyllabic versification as found in Kalevala verse and Northern Samoyedic shamanistic verse.

¹³ For example: Proto-Indo-European **ǵuōn* > Proto-Balto-Slavic **ś(u/v)ōn* 'dog' -> Early Proto-Saamic **ša/ōvonji* > Proto-Saamic **šuovunjë* > Northern Saami *šūvon* 'well-trained dog'.

¹⁴ For example: Northern Saami *čáhppat* 'black' and *heavdni* 'spider'.

¹⁵ For example: *niemi* 'peninsula' and *saari* 'island'

¹⁶ Example: *Volk* 'people'.

precisely, Proto-Saamic is believed to have disintegrated into a very diverse dialect by the middle of the first millennium A.D. while less than perhaps a millennium earlier Proto-Saamic had been a dialect of Proto-Finno-Saamic (Kallio, P. 2009:38).

Further, to discuss the problem with an etymology for the Saamic word for water as mentioned above, there are some findings, as indicated by lexical comparisons found in this project (The Uralic Etymology Database has often been used, which collects data from many scientific sources), that Saamic speakers may, in fact, have been influenced by the much older Uralic branches of Ob-Ugric or Samoyed languages, likely through language contact. As just mentioned, an alternative interpretation is that certain lexicon dates back to Uralic times and is still present only in the peripheral languages. In the case of lexical exchange, the Saamic languages may have exchanged certain original Uralic items quite late in their development, although in some cases not even hints of the exchange can be found, for example, in related compound words in the languages. In fact, Northern Saami *čáhci* ‘water’ seems to originate from Proto-Finno-Ugric *šáčä ‘water’. Since this word is apparently lacking from the, to Saamic, closer branches, it seems possible that it’s a borrowed word from either early Khanty or Selkup (or another Samoyed language), both much older Uralic branches, and both of which still retain the word in a few forms (Khanty *seč* ‘overflowing’ & Selkup *čāsĭ* ‘sea’).

Other than that, possible contacts with early Samoyed speakers, specifically, seem to be implied by at least three other very tentative loanwords (linked as cognates at the UED) as seen in Table 2, (the letters within brackets note diatopic, i.e. areal, differences):

Language	word	Meaning
Northern Saami	<i>godđalak</i>	snowfall
Nganasan ¹⁷	<i>kotara ʔa</i>	Es ist schneegestöber
Ter Saami	<i>mokse-</i>	über ein Wasser fahren
Nenets	<i>madā-</i>	über das Wasser gehen
Northern Saami	<i>vuoi'gŋâ</i>	spirit, breath

¹⁷Also found in the other Samoyed languages as: Nenets (Yurak): *χād* (O), *kāt* (Nj.) 'Schneefall', Enets (Yen): *karu* (Ch.), *kadu* (B) 'Schneegestöber', Nganasan (Tawgi): *kóduŋ* 'Schneegestöber', Selkup: *koču*, *ḡodš* (N), and Kamassian: *kadáj* 'frischgefallener Schnee (im Herbst)'.

Nganasan ¹⁸	<i>baiúʔ</i>	Soul
------------------------	--------------	------

Table 2. Possible Samoyed loanwords or features of archaic lexicon in Saami

The apparent semantic shifts for some of these potential loanwords, most of which involve weather or water, indicate a somewhat high time depth for borrowing. The historical phonology of the sound changes involved seems quite acceptable for borrowings, although the non-existence of these items in the other Uralic branches and languages would need to be verified if any borrowing hypothesis is to be entertained; these words may alternatively and merely be considered forms of inherited rare (in the sense that they are lacking elsewhere in the Uralic languages), archaic Proto-Uralic vocabulary that are still independently found in these peripheral Uralic languages.

However, genetic data can correlate the genes of both the Samoyed and Saamic populations only to a very limited degree (Tambets, K. et al. 2004), and more recent research has made it clear the Saamic and Samoyed populations are, in fact, not genetically related to each other; while historical lexical borrowing is still a possibility, this would be in stark contrast to several language contact phenomena which can be directly correlated to genetic admixture of populations as shown by genetic research (forthcoming manuscripts). Most of such loanwords into Saamic would also have been acquired relatively early on, after the breakup of Proto-Finno-Saamic, but before the complete breakup of Proto-Saamic, even if some areal, linguistic diffusion is to be considered from that point on, and, which is why it would very likely have happened during the first millennium B.C (Sammallahti, P. 1998:122). The distribution of such words, and the present location of the speakers of respective language, suggests, at least to this author, a geographic area of language contact - where the donor language would have been a proto-form of Nenets - at the Kola Peninsula, or on the other side of the White Sea on the Murman coast (perhaps in the Kemi or Poventsä counties), or even some ways south-east since Saami historically used to have a larger geographic spread (Kurs, O., 1994).

Still, while the status as Samoyed borrowings could explain the existence of several such ancient items found (seemingly) uniquely in the Saamic languages, such a hypothesis must at

¹⁸ Also found in the other Samoyed languages as: Nenets (Yurak): *jintʔ* (O) 'Atem, Luft', (Klapr.) *wind* 'Seele, Hauch', Enets (Yen): *bedduʔ* (Ch. B), *beduʔ* (Ch.) 'Seele', *bedduo* 'Dampf', Nganasan (Tawgi): *baiúʔa* 'Dampf, Dunst', Selkup: *kwej* (TaU), *kwej* (KeM TyM) 'Seele, Atem', and Kamassian: *māje*, *mājə* 'Seele, Dunst, Atem'. However, the word may also be a cognate of Finnish *vainaja* 'deceased person', which makes a possible Samoyed origin of this particular word very dubious.

present be considered inadequately studied and non-proven. Bearing this hypothesis in mind, it is, in fact, easier to understand why some earlier linguists considered the Saamic languages to originate from some Samoyed language speakers who had shifted their language to something Finnic instead.¹⁹

Abbreviations

POUg = Proto-Ob-Ugric, PFP = Proto-Finno-Permic, PP = Proto-Permic, PFM = Proto-Finno-Mordvinic, PFV = Proto-Finno-Volgaic, EPF = Early Proto-Finnic, LPF = Late Proto-Finnic

References

- Abondolo, Daniel 1998. *The Uralic languages*. Routledge language family descriptions; London.
- Aikio, Aikio 2006, On Germanic-Saami contacts and Saami prehistory, *Journal de la société Finno-Ougrienne*, 91, p. 9-55.
- Anttila, Raimo 1989. *Historical and Comparative Linguistics*, 2nd edition, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Campbell, Lyle 2004. *Historical Linguistics – An Introduction*, 2nd Ed., Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Dixon, Robert Malcolm Ward 1997. *The Rise and Fall of Languages*, Cambridge University Press.
- Guglielmino, C.R., Piazza, A., Menozzi, P. and Cavalli-Sforza, L.L. (1990) *Uralic Genes in American Journal of Physical Anthropology*, 88, p. 57-68.
- Helimski, Eugene 2003. *Areal groupings (Sprachbünde) within and across the borders of the Uralic language family: A survey*, *Nyelvtudományi Közlemények*, 100, p. 156-167.
- Janhunen, Juha 2009. Proto-Uralic – what, where, and when? *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*, 258, p. 57-78.
- Kallio, Petri 2006. Suomen Kantakielen Absoluuttista Kronologiaa, *Virittäjä*, 1, p.2-25

¹⁹ Nowadays, however, quite conclusively, the Saamic languages are considered early branches of the Early Finnic Proto-language, placing it after the various Volgaic languages (for example: Korhonen, M. 1981:23).

- Kallio, Petri 2009. Stratigraphy of Indo-European Loanwords in Saami. In: Tiina Äikäs (ed.), *Máttut - máddagat: The Roots of Saami Ethnicities, Societies and Spaces / Places*. Oulu: Publications of the Giellagas Institute 12, p.30-45.
- Korhonen, Mikko 1981. *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki.
- Kurs, Ott 1994. Indigenous Finnic Population of NW Russia, *GeoJournal*, 34 (4), p. 447-456.
- McWhorter, John H. 2001. *The Power of Babel – a natural history of language*, Harper Collins books.
- Moseley, Christopher 2007. *Encyclopedia of the world's endangered languages*, Routledge.
- Pimenoff, V.N., Comas, D., Palo, J.U., Vershubsky, G., Kozlov, A. and Sajantila, A. (2008) Northwest Siberian Khanty and Mansi in the junction of West and East Eurasian gene pools as revealed by uniparental markers, *European Journal of Human Genetics*, 16, p. 1254-1264.
- Piispanen, Peter Sauli 2008. Uralilaisen Kantakielen ja Nykysuomen Samankaltaisuuksista ja Eroista, Thesis for the Bachelor of Arts in Finnish degree. University of Stockholm.
- Piispanen, Peter Sauli 2010. Suomen Kielen Leksikaalisista Erikoispiirteistä Uralilaisten Kielten Joukossa, Thesis for the Master of Arts in Finnish degree. University of Stockholm.
- Piispanen, Peter Sauli. Statistical Dating of Finno-Mordvinic Languages through Comparative Linguistics and Sound Change Laws, forthcoming.
- Piispanen, Peter Sauli. Statistical Dating of Finno-Permic Languages through Comparative Linguistics and Sound Change Laws, forthcoming.
- Sajantila, A., Lahermo, P., Anttinen, T., Lukka, M., Sistonen, P., Savontaus, M-L., Aula, P., Beckman, L., Tranbjaerg, L., Gedde-Dahl, T., Issel-Tarver, L., Di Rienzo, A. and Pääbo, S. (1995) Genes and Languages in Europe: An Analysis of Mitochondrial Lineages, *Genome Research*, 5, p.42-52.
- Salminen, Tapani 2002. Problems in the taxonomy of the Uralic languages in the light of modern comparative studies. In: *Лингвистический беспредел: сборник статей к 70-летию А. И. Кузнецовой*. Москва: Издательство Московского университета, p. 44–55.
- Sammallahti, Pekka 1998. *The Saami languages – An Introduction*. Kárášjohka/Karasjok.
- Sampat, P. (2001) Last Words – As cultural homogeneity spreads over the Earth, thousands of human languages are headed for extinction, *World Watch*, May/June, p. 34-40.
- Tambets, K., Rootsi, S., Kivisild, T., Help, H., Serk, P., Loogväli, E-L., Tolk, H-V., Reidla, M., Metspalu, E., Pliss, L., Balanovsky, O., Pshenichnov, A., Balanovska, E.,

Gubina, M., Zhadanov, S., Osipova, L., Damda, L., Voevoda, M., Kutuev, I., Bermisheva, M., Khusnutdinova, E., Gusar, V., Grechanina, E., Parik, J., Pennarun, E., Richard, C., Chaventre, A., Moisan, J-P., Barac, L., Peričić, M., Rudan, P., Terzić, R., Mikerezi, I., Krumina, A., Baumanis, V., Koziel, S., Richards, O., De Stefano, G.F., Anagnou, N., Pappa, K.I., Michalodimitrakis, E., Ferák, V., Füredi, S., Komel, R., Beckman, L. and Villems, R. (2004) The Western and Eastern Roots of the Saami – the story of Genetic “Outliers” Told by Mitochondrial DNA and Y Chromosomes, *Am.J.Hum.Genet.*, 74, p. 661-682.

Winsa, Birger 1991. *Östligt eller västligt? Det äldsta ordförrådet i gällivarefinskan och tornedalsfinskan*, Thesis, Stockholm

Utbildningsdepartementet, Regeringen (2001) Utvecklingen av modersmåls-undervisning och tvåspråkig undervisning avseende de nationella minoritetsspråken, Dnr:2000:3438, 2001-02-20, p. 1-77. Web address: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=794>

Are minority languages really important? Web address: <http://aflat.org/node/172>

The Uralic Etymology Database (UED): <http://starling.rinet.ru>

Contact information to the writer:

Peter Sauli Piispanen, Institutionen för baltiska språk, finska och tyska, Stockholms Universitet,
106 91 Stockholm, Sweden. E-mail: peter.piispanen@finska.su.se, Phone: +46 8 16 21 09

Finno-Ugric Studies as One of the Priority Directions of Development of the Ogarev Mordovia State University

Igor Anatolievich Vintin

Abstract

By the order of the Government of the Russian Federation #812-r of May 20, 2010, the Ogarev Mordovia State University was granted the 'Research University' category. Taking into consideration the 'Research University' status, 'Energy Saving and New Materials' and 'Fundamental and Applied Research in the Field of Finno-Ugric Studies' were identified as the priority areas for development. In order to plan, organize, conduct and analyze the complex work (of effective quality) in these areas, we believe that a draft program should be developed and discussed among the faculty of the University. This paper presents our view on the contents (theoretical and applied) of one of the variants of such a draft program.

Keywords: Mordovian State University, Finno-Ugric Studies, Priority Directions of Development.

1. Introduction

"... That is about the most important thing – the preservation and augmentation of the Russian people. No economic progress will be effective if there are very few of us."

(from the speech of Patriarch Kirill of Moscow and All Russia at the consecration of the Church of the Kazan Icon of Mother of God on July 21, 2011, Saransk, the Republic of Mordovia) (PW 2011).

"... To my regret, one of the main causes of troubles of our people is the fact that during the many centuries of the history we have repeatedly pulled down the fundamental values and foundations ... breaking the connection of times and succession of generations".

(from the speech of the Head of the Republic of Mordovia N. I. Merkuskin at the consecration of the Church of the Kazan Icon of Mother of God on July 21, 2011, Saransk, the Republic of Mordovia) (PW 2011).

By the order of the Government of the Russian Federation #812-r of May 20, 2010, the Ogarev Mordovia State University was granted the ‘Research University’ category. Taking into consideration the ‘Research University’ status, ‘Energy Saving and New Materials’ and ‘Fundamental and Applied Research in the Field of Finno-Ugric Studies’ were identified as the priority areas for development. In order to plan, organize, conduct and analyze the complex work (of effective quality) in these areas, we believe that a draft program should be developed and discussed among the faculty of the University. This paper presents our view on the contents (theoretical and applied) of one of the variants of such a draft program.

2. Mentality of the Finno-Ugric peoples

Mentality of the Finno-Ugric peoples is regarded as the **first component** and, at the same time, as the core of the draft program ‘Priority Direction of Development (PDD-2) of the University - Fundamental and Applied Research in the Field of Finno-Ugric Studies’ (hereinafter ‘Finno-Ugric Studies’).

This component includes a number of directions. **The first direction is a scientific and research one. The goal** of this direction is to reveal the pronounced turn of the Finno-Ugric peoples for certain areas of scientific knowledge. To do this, one should determine what areas of science representatives of the peoples of the Finno-Ugric family have made the greatest contribution to, in which sciences representation of Finno-Ugric peoples is the most extensive and productive. For instance, in the 18th century, the famous Finnish botanist P. Kalm (a student of C. Linnaeus) traveled to Europe, America and Asia. These trips resulted in improvement of agriculture and forestry in Finland. Developments by P. Kalm formed the basis of the theory of forest types by A. K. Kyander. This teaching helped to rationalize forestry in Finland. Y. Ilvessalo continued the development of the predecessors and made a comprehensive study of the scientific principles of forest valuation and led the work on systematic forest inventory in Finland. P. Escala developed the doctrine of the mineral facies and helped to reveal the genesis of granite. M. Sauramo, the author of the classic book ‘Baltic Ice Lake’ made a great contribution to the Quaternary geology. During the last 100 years,

works by Finnish scientists in the field of natural science, physics, mathematics won international recognition. It should be noted, that although the given data reveal the essence of the major scientific achievements of the Finnish people, they are not comprehensive and require further additions and refinements. In particular, achievements of scientists of other nationalities and ethnic groups (e. g. Estonians, Hungarians, Karelians, etc.) of the Finno-Ugric language family should be considered.

We consider it necessary to note that the scientific world of the Finnish people (historically) has always tended to be attracted to practically oriented knowledge areas (forest science, mechanical engineering, metallurgy, etc.) as their life activities had not been connected much to fundamentality and theorization. 'Industrialization of Finland, as well as that of Russia, began with the construction of paper mills ... in the late 19th century' ... After the Second World War, Finland ... as a former ally of Germany, was forced to pay three hundred million dollars as reparations to the Soviet Union within six years. At the request of the Soviet Union quotas on the machinery, tools and products were set: wood products accounted for one third, transport, machine tools and vehicles – for another, and ships and the cables made the last third. First of all, Finland has launched production of woodworking machinery and equipment for pulp and paper industry, as well as production of locomotives, ships and icebreakers. It were these productions that subsequently became the foundation of the growth of the Finnish economy' (EOF).

The second direction of the first component of mentality is the **ethno-geographical** one. **The goal** of this direction is to examine geographical features and, above all, the landscape of the area of dense habitation of Finno-Ugric peoples in order to determine the specificity of their mentality through the landscape.

Landscape exerts significant influence upon the psychology, physiology, genetics, etc. of peoples; it also influences the choice of the main activities of peoples (including Finno-Ugric peoples). For instance, the geographic features of Finland are such that: '... 65% of the country's territory are forested, the aggregate volume of all forest resources is nearly 2 billion cubic meters of wood. Forests cover more than 25 million hectares of Finland, 18 million of which are forest land' (IOF).

Landscape also influences types of activities relating to services. Ecotourism is one of them. 'Ecotourism is a rather new trend in tourism business. It's prospects are quite favorable... and therefore Finland pays the development of ecotourism much attention. Its

nature [*we would say landscape – I. Vintin*] perfectly features to the development of this type of tourism, because here are a great many lakes, rich vegetation and the sea coast with healthy air' (Ecotourism).

Landscape and settlement territories of the Finno-Ugric peoples as well as other landscapes are destroyed and modified during the process of historical development connected with life and activities of people living in them, which inevitably leads to modification of the shape of the occupied territories. All this leads to changes in traditional activities the Finno-Ugric peoples were engaged in for centuries.

Thus, the landscape significantly affects the choice of activities which are given preference by certain peoples (Finno-Ugric peoples in this case). Preferred activities in turn exert an enormous influence on the mentality of the Finno-Ugric peoples.

The third direction of the first component of mentality (the mentality) of the Finno-Ugric peoples is **environmental education** (as an ethical component of mentality). **The goal** of this direction is to plan, organize, conduct and analyze environmental upbringing and teaching (as a single process of environmental education) to form, establish and develop environmental culture of the Finno-Ugric peoples.

The present situation sees the changes of the landscapes of different territories because of the barbaric attitude of a man to forest reserves (to land, water and air resources in particular) and to the ecology of the planet in general. Forests are being cut down without mercy, as well as being burned in large quantities as a result of careless handling of fire. There is a massive pollution of land, water and air sources of the Earth. This human activity (in this case of a Finno-Ugric man) leads to the need to update the environmental education (environmental upbringing and teaching) component in the mentality of the Finno-Ugric peoples.

1) For this purpose, in our opinion, it is necessary to consider and pay particular attention to the processes of upbringing and teaching (education) within the Finno-Ugric society, particularly, to environmental upbringing and teaching (environmental education). These elements (among others) will constitute the ethno-cultural model of our draft program.

2) Basing on the abovementioned environmental education, it is necessary to build and organize the study of models of environmental consciousness: nature conservation

consciousness, which (as we hope) will be the basis for nature conservation technologies in production, agriculture and in the structure of everyday life activities in general.

3. Ethno-cultural model of science and education of the Finno-Ugric peoples

The second component of the draft program for the implementation of one of the priority directions of development of our University - 'Finno-Ugric Studies', in our opinion, is the necessity to elaborate an ethno-cultural model of science and education of the Finno-Ugric peoples. **The goal** of this component is to study and analyze the creative potential of the Finno-Ugric peoples and to develop an ethno-cultural model of educational subjects and a system of extracurricular activities, social and educational work to develop and improve this potential.

In order to study and analyze the creative and potential abilities of the Finno-Ugric peoples, and to improve their efficiency and effectiveness of these opportunities at our University, it is necessary to elaborate an ethno-cultural model of educational subjects within the didactic activities and a system of measures as well as a system of collective creative activities (CCA) within the structure of extracurricular activities and social and educational work. Because, if the cycle of educational subjects is not determined, the training within the priority direction of development (PDD-2) will not be organized either; and if diversified educational activities and collective creative activities are not carried out there will be no social education within the Finno-Ugric studies. In other words, no subjects and activities means no training and relevant education.

The linguistic component should also be included into the ethno-cultural model of science and education. According to Doctor of Philosophy, professor, head of the Chair of the Humanities of the Ruzaevka Institute of Mechanical Engineering of the Ogarev Mordovia State University A. A. Gageev, '... a language which is not used for large scientific developments and discoveries is doomed to oblivion' (FUCP: 175-176). In his opinion (if the situation in demographics, science and education remains unchanged), by 2100, only a few languages have the chance to stay on the globe: English, as a language of international communication, Spanish, as a means of communication throughout Latin America, Arabic as the language of the whole Muslim world and Chinese as the language of many millions of

people. India with its huge population, unfortunately, can also lose its native languages (Hindi and Bengali), since all of its state organizations, institutions and educational structures in everyday activities use the English language. As for the Russian language, according to Professor A. A. Gagaev, if the demographic situation in Russia has not fundamentally changed, by 2100, the population of the country will be only 50 million people compared to 140 million people at present. This is a direct threat to the Russian language as a linguistic unit (FUCP: 175-176).

Therefore, for the deployment of the second component of the PDD-2 program, it is necessary, in our view, to pay special attention to the Finno-Ugric languages (in our case, mainly to the Mordvin languages) and to include them in the process of scientific and research activity, education and training as much as possible.

4. Identification and identity

We single out identification and identity as **the third component** of the draft PDD-2 program. We suggest that identification is the process of comparing sameness (likeness) and identity is the result of this process. The goal of this component is to find out whether it is possible to preserve the national identity (whether it is disappearing or not) when loss of a language as a means of communication happens. It is necessary to understand whether the ethnic identification is preserved when loss of a language happens. Here is one of the humanitarian problems of this component of the program. The presence of this socio-linguistic problem nowadays we can see by the example of the Mordvin ethnoses and the Mordvin languages.

5. System of the Finno-Ugric values

The fourth component of the draft program is the system of the Finno-Ugric values. The goal of this component is to analyze the system of values of the Finno-Ugric peoples and to define its main issue.

1) The system of the Finno-Ugric values should be regarded in the broad and narrow sense of the phenomenon.

a) In the broad sense, the generalized system of values characteristic for all the Finno-Ugric peoples should be studied and analyzed.

b) In the narrow sense, it is necessary to understand the specific value orientations of the particular Finno-Ugric peoples.

2) We must define the issue of the Finno-Ugric system of values and its relation to European and Russian systems of values. This aspect should be considered only in comparison.

Development of any ethnic group, including the Finno-Ugric peoples, is always connected with such processes as: a) reception – the complete borrowing of something from other peoples; b) acculturation – the partial borrowing of something from other people; and c) retorsion – the phenomenon in which the borrowing is strictly excluded. In the development and self-development processes of ethnic groups, these phenomena should be seriously considered.

Each ethnic group should be conscious of what kind of borrowing (from other peoples) it should exercise for its own benefit, and which ones (to avoid negative consequences) must not be used under any circumstances. This is a kind of prosperity formula for any ethnic group. It is impossible to succeed in education and training suggesting that 'if we structure certain processes according to American or German educational technologies we are sure to be a success'. One must bear in mind that the Russian system of values is radically different from the American and German ones. Therefore, one should never borrow technologies in any sphere of human activity (in industry, agriculture, economy, science, education, health, culture, etc.) without taking into account the system of values (value orientations) of a certain people. For example, if the Germans want to acquire (borrow) from the Finnish a technology of a certain production line and the Finnish will manufacture, assemble and test this line themselves and start it on the German ground, even then the German specialists may face great challenges in the use, maintenance and repair of the technical means. This is because in the process of inventive activity, design and introduction of the production line Finnish experts solve technological problems in a different way than German employees in the same industry.

Concluding from the contents of the fourth component of the program one can state that the values of an ethnic group (its value orientations) suggest development of its own (specific) technologies in all spheres of its activities.

6. Creativity of the Finno-Ugric peoples

The fifth component of our program is creativity of the Finno-Ugric peoples. The goal of this component is to determine the content and specific features of the phenomenon of the creative work of the Finno-Ugric peoples.

1) Within this component, we should determine what we mean by the creative work of the Finno-Ugric peoples in the broad and narrow senses of this phenomenon.

2) Next, it is necessary to reflect the statistical side of creativity of the Finno-Ugric peoples, that is, to identify those areas of life of the Finno-Ugrics, which most clearly manifest their creativity and how it is expressed.

3) Then, we should determine whether our University deals with or is interested in similar areas of science, education, health, culture, engineering, etc. As well as what results the University shows in those areas, what achievements it has when implementing activities within those areas.

7. Conclusion

In our opinion, special attention should be paid to the achievement of our University in the field of mathematics, physics and natural sciences, since Finns have succeeded mostly notably in those areas. It is also necessary to define in what areas of scientific research other Finno-Ugric peoples manifest their creativity.

As mentioned above, the Finno-Ugrics are most focused on the applied areas of scientific knowledge (related to metallurgy, machine building, shipbuilding, forestry, pulp and paper industry, and electronics) (EOF, Economy). All of these basic and other industries of the Finn's practical activities are directly connected with engineering. Therefore, in our view, the unit of engineering sciences must not be reduced at our University: on the contrary, it should be expanded and strengthened. We assume that the unit of engineering sciences, in this

case, can act as the first engineering and technological specialization of the priority direction of 'Finno-Ugric Studies', in addition, this approach, in our opinion, is not contrary to implementation of the priority direction of 'Energy Saving'.

Unit of engineering sciences should be strengthened and its further active development should be continued. It is necessary for the center for engineering and technical training (if we may say so) with the Finno-Ugric creative content to be in our University and for young people of different ethnic groups related to the Finno-Ugric language family and aimed at these specialties to be able to receive a decent education at our University. Having this engineering specialization of Finno-Ugric orientation, our University has the potential to become a European University, as no one provides training in this specialized area (of ethno-engineering). Such an institution of higher education that has organization of specialties partially or fully focused on the specificity of Finno-Ugric studies, will confidently and deservedly join the structure of the global model of science.

We suggest to single out ethnic culture as a **second specialization** of the priority direction of 'Finno-Ugric Studies', components of which will be: 1) ethnic culture (proper), 2) ethnic pedagogy, 3) gender psychology and pedagogy of the Finno-Ugric peoples. As part of the musical ethnic culture of the Finno-Ugric peoples (as such) we believe it necessary to consider the musical ethnic culture. To do this we need to analyze the theory of substrate aesthetics and the nature of art in general and music in particular, developed and introduced into scientific circulation by Professor A. A. Gagaev.

This theory is based on the philosophy of art in general and the philosophy of ethnic music by Professor N. I. Boyarkin in particular, but this is a topic for another article.

References

EOF = *Экономика Финляндии* - http://ru.wikipedia.org/wiki/Экономика_финляндии

IOF = *Промышленность Финляндии: аналитика* - <http://e-finland.ru/travel/general/promyshlennost-finlyandii-analitika.html>

Ecotourism = *Экотуризм* - <http://www.strana-suomi.ru/784/>

FUCP 2009 = Gagaev, A. A., Kudaeva, N. V. *Finno-Ugric Cosmo-Psychologos*. Saransk, 2009. – 614 p.

Economy = Экономика - <http://suomi-fin.narod.ru/economic/prom.htm>

PW 2011 = Nikishin, M., Tyurkin, D., Platonova, O. *Patriarch's Works* // Stolitsa S, #30 (979) 26 July 2011.

Contact information to the writer:

Igor Anatolievich Vintin, Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Head of the Department of Psychology, Ogarev Mordovia State University, Saransk, Russia, email: puzakov@list.ru (to Alexander Puzakov, intermediary for Vintin)

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Fenno-Ugrica Suecana is an international journal published by the Department of Baltic Languages, Finnish and German at Stockholm University, Sweden, originally between 1978 and 1994. The newly re-launched journal, named *Fenno-Ugrica Suecana - Nova Series*, is a peer-reviewed journal which will be published irregularly from 2013. The journal aims to cover the same scientific fields as during the earlier publication period, namely the following: Finno-Ugric Languages, Fennistics, Meänkieli Studies, Sámi Studies and other related languages situated in Sweden and Scandinavia, but also other scientific fields that in various ways are connected to the study of the aforementioned languages and their cultures, including their literature.

We welcome contributions of the following types:

- scientific articles (example: original linguistic research etc.)
- review/survey articles (example: of a relevant research field etc.)
- reports (examples: planned Ph.D. projects, (non-)commented reports by authorities etc.)
- reviews (example: books etc.)
- discussion papers (example: a critical assessment of another paper or hypothesis)

Language: The language of the paper can be Swedish (Norwegian and Danish may also be accepted), Finnish, Meänkieli, English, German and possibly other Finno-Ugric languages which the editorial board may be competent in. In all cases, an English abstract should be attached to the articles. It is the author's task to finalize the proof-read and language-checked contributions accepted for publication.

Text Format: The manuscript text should preferably be in Times New Roman, the main text block in 12 pts font and headings in 14 pts font. Text format should be in 1.5 times line spacing (except for the Abstract section which uses single line spacing only), with chapters and subchapters separated either by one single additional line space or a page break. A header and (sub-)number may be given to each section. Page margins should be set to include 2,5 centimeters on both left and right margins. Tables, Diagrams and Figures can be incorporated directly in the flowing text, following the standard layout found in scientific literature, and should be referred to in the text unless figureheads make the meaning obvious in the context. Figures may be in any of the commonly recognized graphic formats, such as .bmp, .jpg and .tiff. See recent articles in the journal for more examples of proper formatting.

Authors: The manuscript author(s) will provide their name(s) after the work Title which is then commonly followed by an Abstract section (of at most 200 words), a list of (at most five) Keywords, and, optionally, a tentative Short Title for the work right before the Introduction. Full contact details are given at the very end of the paper after the Summary, Abbreviations (if applicable) and References sections under the heading Contact Information.

References: References are made in the text and, when applicable, in Footnote text, according to the Harvard Referencing System.

Page numbering: Page numbering should not be included since accepted papers will be renumbered upon publication.

Abbreviations: Abbreviations should be defined where they first appear in the text. A list of Abbreviations may additionally be summarized at the end of the paper, before the Reference section, if applicable.

Transliteration: Transliterations of Cyrillic or other non-Roman scripts must be done in a consistent manner according to established scholarly traditions (e.g. the Uralic Phonetic Alphabet (UPA)/Finno-Ugric Transcription (FUT)) and official standards (example: the International Scholarly System or IPA).

Submission

Manuscripts are submitted electronically by email to the Editor-in-Chief: jarmo.lainio@finska.su.se. If you have any questions regarding suitability for publication or technical details please consult the Editor before submission. Manuscripts should be submitted in one of the following formats: .doc (MS Word) or, preferably, .rtf (Rich Text Format). An initial acknowledgement of a received manuscript will be sent to the submitter, followed by correspondence after the completed review process.

Evaluation

All submitted manuscripts will as a first step be read by the Editorial Board. Second, being a peer-reviewed journal, all submitted scientific and review/survey articles will be evaluated by anonymous, external referees, while other manuscripts are peer-reviewed by the Editorial Board. The decision regarding their publication, with respect to scientific value and terminology, will be acknowledged by the Editorial Board. Proposals for improvements and a final evaluation will be forwarded to the author(s), who then may have to submit final versions. All accepted papers will be page-numbered and published online in .pdf-format in the next issue if the submission deadline for that issue was met.

The Editorial Board

Fenno-Ugrica Suecana - Nova Series
Jarmo Lainio: jarmo.lainio@finska.su.se
Peter S. Piispanen: peter.piispanen@finska.su.se
Merlijn de Smit: merlijn.de.smit@finska.su.se

Old printed issues and paper copies or scans of old articles can be ordered by a payment covering mailing costs.

Fenno-Ugrica Suecana - Nova Series

SCIENTIFIC BOARD

The scientific board of *Fenno-Ugrica Suecana* Nova Series consists of the following scholars from the field of Finno-Ugric studies and linguistics:

Arja Hamari, University of Helsinki, Ph.D. Finno-Ugric Languages

Leena Huss, Hugo Valentin-Centrum, Uppsala University, Professor, Finno-Ugric Languages

Nobufumi Inaba, University of Turku, Researcher

Päivi Juvonen, Stockholm University, Associate Professor, Linguistics

Raija Kangassalo, Inst. för Språk och Folkminnen (Stockholm), Assoc. Professor, Finnish

Petri Kallio, University of Helsinki, Ph.D.

Lars-Gunnar Larsson, Uppsala University, Professor Emeritus

Outi Oja, Stockholm University, Ph.D. Finnish Literature

Mikael Svonni, Tromsø University, Professor, Saami Linguistics

Erling Wande, Stockholm University, Professor Emeritus

Jussi Ylikoski, Sámi University College of Gouvdageaidnu, Professor, Saami language

Additionally, *Fenno-Ugrica Suecana* Nova Series relies on other experts in the relevant fields when needed.

CONTENTS OF PREVIOUS VOLUMES

FUS #1, 1978

- **Osmo Hormia:** Ruotsin suomalaisen kielenhuollon peruskysymyksiä, p. 10 - 24
- **Lars-Gunnar Larsson:** Det fina i kråksången "Hienoa kapakkalaulussa", p. 25 - 32
- **Oscar Lazar:** Ungersk ordföljd: Finns det en genväg till behärskandet av den? p. 33 - 41
- **Eivor Nyland-Torstensson:** Kepposen veljekset och kuukhainen ja kenkäjalka. Två uttryck i tornedalsfinskan, p. 42-47
- **Siiri Sahlman-Karlsson:** Perception of Quantity in Finnish among Groups with Varying Language Background, p. 48-58
- **Tryggve Sköld:** Två kvinnor i Aleksis Kivis 'Olviretki Schleusingenissä', p. 59-67
- **Valev Uibopuu:** Allativ eller adessiv? p. 68-79
- **Erling Vande:** Ackusativmarkering i högfinskan och tornedalsfinskan, p. 80-90
- **Bo Wickman:** Grammatical Homonymy in Lappish, p. 91-94

FUS #2, 1979

- **Knut Bergland:** The comparison of Eskimo-Aleut and Uralic, p. 7-18
- **Péter Hajdú:** Language Contacts in North-West Siberia, p. 19-32
- **Nils Erik Hansegård:** Scandinavian as a Second Language in the Educational Policy among Lapps and Finns, p. 33-44
- **Åke Hultcrantz:** Lapp Shamanism from a Comparative Point of View, p. 45-58
- **Mikko Korhonen:** Über die vorgeschichtlichen beziehungen der Lappen und Ostseefinnen, p. 59-74
- **György Lakó:** Von der Frage nach Beziehungen der Eskimosprache zum Ungarischen bis zur Erschliessung der ungarisch-lappischen Sprachverwandtschaft, p. 75-84
- **C.F. Meinander:** Innovation Centres in the Arctic, p. 85-94
- **Asbjörn Nesheim:** Cultural Contact of the Lapps with their Neighbours, p. 95-104
- **Tryggve Sköld:** The Earliest Linguistic Contacts between Lapps and Scandinavians, p. 105-116
- **J. Garth Taylor:** A Northern Heritage: Recording the Native Languages and Cultures of Canada, p. 117-122

FUS #3, 1980

- **Anna Sägval-Hein:** An outline of a Computer Model of Finnish Word Recognition, p. 7-26
- **Kimmo Koskenniemi:** On Automatic Lemmatisation of Finnish, p. 27-44
- **Lars-Gunnar Larsson:** Till växlingen l~n, p. 45-58
- **Aarand Roos:** Förekommer analytisk komparativ i estniskan?, p. 59-70

- **Siiri Sahlman-Karlsson:** Partitiv av finskans gamla tvåstaviga e-stammar, p. 71-80
- **Per-Erik Cederholm:** Kuvakielestä Jyrki Pellisen Kesän maassa, p. 81-94
- **Siiri Sahlman-Karlsson:** Göran Karlsson: Finsk formlära, p. 95-100

FUS #4, 1981

- **Axel Groundstroem:** Till bruket av finskans possessivsuffix efter kroppsdelbeteckningar, p. 7-27
- **Pirjo Janulf:** Om tvåspråkighet bland finlandssvenska och sverigefinska skolelever, p. 27-42
- **Raimo Raag:** Some Aspects of Swedish Estonian, p. 43-52
- **Tibor Klaniczay:** Humanism and Renaissance in the Hungarian Literature, p. 53-66
- **Gunnar Pellijeff:** Jouko Vahtola: Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asetuksen synty. Nimistöieteellinen ja historiallinen tutkimus. STUDIA HISTORICA SEPTENTRIONALIS 3. Kuusamo 1980, 563s., p. 67-80
- **Bo Wickman:** Mikko Korhonen: Johdatus lapin kielen historiaan (Suomalaisen Kirjallisuuden Sueran toimituksia 370.) Helsingfors 1981. 378 s. + karta, p. 81-84

FUS #5, 1982 - In Honorem Bo Wickman

- **Loránd Benkő:** Mittelalterliche ungarische Siedlungsnamentypen, p. 9-14
- **Seung-bog Cho:** The Koreans in China and their Language, p. 23-56
- **Tuuli Forsberg:** Har du haft en kolare med bilen?, p. 57-67
- **Axel Groundstroem:** Hur många deklinationer och konjugationer har estniskan?, p. 68-92
- **Nils-Erik Hansegård:** Some Figures Concerning the Lexicon of Northern Lappish, p. 92-110
- **Folke Hedblom:** Om ethnicitet, i Sverige och America, p. 111-119
- **Elina Helander:** Utomspråkliga faktorer som påverkar minoritetsspråkens ställning - aspekter på språkbevarandet hos samerna, p. 120-134
- **László Huszár:** The Symbolical Importance of Using Aces of Various Kinds by Finno-Ugric Peoples, p. 135-154
- **Maijalisa Jokinen:** Suomalaisen kirjallisuuden matriarkkoja - p. 155-168
- **Lars-Gunnar Larsson:** Some Remarks on the Hypothesis of an Uralo-Dravidian Genetic Linguistic Relationship, p. 169-184
- **Eva Martins:** On Graphotactic Problems and Visual Interference, p. 185-212
- **Eivor Nylund-Torstensson:** Lapin sananalkuiset ^c-äänteet vastineista suomalaisissa lainasanoissa ja paikannimissä, p. 213-223
- **Raimo Raag:** Lexical Variation in Swedish Estonian, p. 224-229
- **Virve Raag:** A Dictionary of Votic, p. 230-234
- **Frithiof Rundgren:** The Computational Paradigm, p. 235-248
- **Israel Ruong:** En sägen från Barturte i Arjeplog, p. 249-257
- **Siiri Sahlman-Karlsson:** Tässä nyt sitten istua mökötetään, p. 258-279
- **Nils Simonsson:** On the Concept of Sentence in Ancient Indian and Tibetan Theory and on the Function of Case Particles in Tibetan According to Tibetan Grammarians, p. 281-291
- **Tryggve Sköld:** Finnish valjaat 'harness' a Baltic Loanword, p. 292-304
- **Sven Söderström:** Från en sydsamisk ordbok, p. 305-323

- **Valter Tauli:** Standardization of Estonian Language, p. 324-340
- **Jorma Toivainen:** Suomen puhekielen suhdeseanojen luokittelusta, p. 341-359
- **Erling Wande:** Niin minun oli kruunu, p. 360-393
- **Sakari Vaapasalo:** Vem är lku-Turso?, p. 394-412
- A Bibliography of Bo Wickman's Scientific Contributions, p. 413-418

FUS #6, 1983

- **Mária Dugántsy:** Mordvinerna förr och nu, p. 5-20
- **Mária Dugántsy:** Om mordvinernas trosföreställningar och rituella klagovisor, p. 21-40
- **Axel Groundstroem:** Verbalnomen på -minen i translativ i stället för finalkonstruktion, p. 41-60
- **Raimo Raag:** German Importations in Estonian Surveyed. (Review Article: R. Hinderling, Die deutsch-estnischen Lehnwortbeziehungen im Rahmen einer europäischen Lehnwortgeographie, 258 pages.), p. 61-82
- **Aimo Seppänen:** On the Functional Analysis of Finnish Perception Verbs, p. 83-98
- **Ingvar Svanberg:** Samer i mellansverige under 1600-talet, p. 99-106
- **Majjaliisa Jokinen:** Fred Karlsson Suomi vieraana kielenä 195 sidor., p. 107-112
- **Jarmo Lainio:** M.K. Suojanen & P. Suojanen (red.) Sosiolingvistiikan näkymiä, 239 sidor., p. 113-134
- **Siiri Sahlman-Karlsson:** Fred Karlsson, Suomen kielen äänne- ja muotorakenne, 410 sidor., p. 135-148
- Björn Collinder 1894-1983 In Memoriam, p. 149-152
- Osmo Hormia 1926-1983 In Memoriam, p. 153-156

FUS #7, 1984 - in honorem Siiri Sahlman-Karlsson 5. december 1984, 215 p.

- **Per-Erik Cederholm:** Berättaren-texten-läsaren, p. 19-30
- **Paula Ehrnebo:** Tukholman Yliopiston suomen kielen laitoksessa järjestettävä tulkkikoulutus, p. 31-42
- **Pirkko Forsman-Svensson:** Translatiivi vanhan kirjasuomen ja nyky-suomen ei-finiittisten rakenteiden predikaatin sijana, p. 43-63
- **Inger Fredriksson:** Mikael Agricolas svenska brev, p. 65-84
- **Axel Groundstroem:** Lokalkasusattribut efter abstrakta i modern finska, p. 85-106
- **Olavi Korhonen:** Ledvattnet, ett sel i Skellefteälven, p. 107-128
- **Lars-Gunnar Larsson:** Estnisch piim und finnisch piimä - en baltisches Lehnwort? p. 129-140
- **Eivor Nylund-Torstensson:** Ortnamnsutredningen och våra tornedalsfinska Ortsnamn, p. 141-147
- **Raija Sandström:** Civilståndets inverkan på anteckningar av kvinnors tillnamn i 1800-talets kyrkböcker på Nedertorneå landsbygd i norra Sverige, p. 149-156
- **Tryggve Sköld:** Fl. Mato, p. 157-164
- **Erling Wande:** Finsk-kunnigheten och valet av frivillig finska bland gymnasister vid läroverket i Haparanda enligt skolkatalogerna 1938-1984, p. 165-207
- **Bo Wickman:** Patriotism och språkvetenskap, p. 209-215

FUS #8, 1986

- **Lars Borin:** Is Hungarian a case language?, p. 1-34
- **Maijaliisa Jokinen:** Aleksis Kivi's Women, p. 35-48
- **Maijaliisa Jokinen:** Leevataan liivet oikein kunnolla, p. 49-54
- **Ulla Lundgren:** Suomen predikatiivadverbiaalin kategorian ongelmallisuudesta, p. 55-68
- **Virve Raag:** Voterna - snart In Memoriam, p. 69-80
- **Håkan Rydving:** Samiska sjönamn på -hau'ree, p. 81-100
- **Siiri Sahlman-Karlsson:** Några iakttagelser rörande amerikafinnarnas finska och engelska, p. 101-122
- **Bent Soendergaard:** Code switching-ilmio suomenkielisissä olosuhteissa, p. 123-134
- **Sally Boyd:** Elina Helander: Om trespråkighet. En undersökning av språkvalet bland samerna i Övre Soppero. Acta Universitatis Umensis. Studies in the Humanities 67. Umeå. 247 pp, p. 137-146
- **Kerstin Eidlitz Kuoljok:** V.N. Basilov: Izbranniki duchov. Izdatel'stvo političeskoj literatury. Moskva 1984. 208 pp, p. 147- 152
- **Tagge Boström:** Okänd soldat och kända soldater. Beteenden, attityder och struktur i Väinö Linnas krigsroman. Acta Universitatis Umensis 52. Umeå 1983. 103 pp., p. 153-156
- **György Lako:** Symposium in memoriam János Lotz (1913-1973). Föredrag hållna vid minnessymposiet den 27 september 1983 vid Stockholms universitet. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studica Hungarica Stockholmiensia 4. Edidit Bo Wickman. Stockholm: Almqvist & Wiksell International 1985. 122 pp, p. 157-164
- **Gunnar Pellijeff:** Rajja Sandström: Finska och icke-finska tillnamn i Nedertorneås kyrkböcker på 1800-talet. Anthroponymica Suecana 11. Umeå 1985. 266 pp., p. 165-174
- **Raimo Raag:** Valev ibopuu: Meie ja meie hõimud. Peatükke soomeugrilaste minevikust ja olevikust. Eesti Kirjanike Kooperativ. Lund 1984. 302 pp., p. 175-182
- **Bo Wickman:** Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen. Herausgegeben von Péter Hajdú und Lászlo Honti. Bibliotheca Uralica 7, Budapest 1984. 331 pp., p. 183-186
- **Bo Wickman:** Gustav Hasselbrink: Südlappisches Wörterbuch I-III (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, Ser. C:4). 1488 pp. Uppsala 1981-1985, p. 187-190
- Lauri Hakulinen: 1899-1985 In Memoriam, p. 193-194
- Valter Tauli 1907-1986 In Memoriam, p. 195-196
- Sakari Vapaasalo 1911-1984 In Memoriam, p. 197

FUS #9, 1988

- **Ingrid Almqvist:** Om predikatsfyllnadens kasus i finskans negerade predikativa satser med infinitiv, p. 1-16
- **Per-Erik Cederholm:** De De Amicitia, p. 17-24
- **Pirkko Forsman-Svensson:** Eerik Justanderin riimikronikka Ultima Justa, p. 25-66
- **Gábor Harrer:** Substantivens pluralbildning i ungerskan, p. 67-98
- **Matti Punttila:** Suomen yleiskielen murteellisuuksia, p. 99-104
- **Rajja Sandström:** Tillnamn och språktillhörighet i Nedertorneå och Haparanda, p. 105-114
- **Erling Wande:** Tornedalsfinskans ljudsystem kring sekelskiftet 1900, p. 115-128
- **Lars-Gunnar Larsson:** Moderna läroböcker i Tjeremissiska, p. 131-134

- **Maijaliisa Jokinen:** Per-Erik Cederholm: Silmät ja järki yhtä haavaa samassa paikassa - niin kuin alastalolla, p. 135-148
- **Rune Ingo:** Tuuli Forsgren: Finska participattribution i svensk översättning, p. 149-154
- **Lars-Gunnar Larsson:** Hungarian Studies - Ny tidskrift för hungarologisk forskning, p. 155-158
- **Sven Söderström:** Nore Johansson: Ord ur tornedalsfinskan, p. 159-174
- **Virve Raag:** Lauri Kettunen: A Vodian dialect dictionary, p. 175-178
- **Lars-Gunnar Larsson:** Mikko Korhonen: Finsk-Ugrisk Vetenskapshistoria, p. 179-182
- **Tryggve Sköld:** Mauno Koski: Finska färgnamn, p. 183-186
- **Bo Wickman:** György Lakó: A Lappish chrestomathy for Hungarians, p. 187-188
- **Lars-Gunnar Larsson:** Károly Rédei: En uralisk etymologisk ordbok, p. 189-194

FUS #10, 1991

- **Ingrid Almqvist:** Pöydällä vai television päällä? Användningen av kasus adessiv och postpositionen päällä i finskan, p. 1-10
- **Nore Johansson:** saura 'hässja' och saura 'flitig, uthållig' i finska dialekter, p. 11-16
- **Jarmo Lainio & Erling Wande:** Pronominet minä 'jag' i urban sverigefinska, p. 17-60
- **Kai Laitinen:** Livet och solen: Sillanpää och hans tid, p. 61-74
- **Heikki Paunonen:** Till en ny indelning av de finska dialekterna, p. 75-96
- **Sirkka Saarinen:** Karaktäristiska drag i tjeremissiskan, p. 97-106
- **Raija Sandström:** Om försvenskningen av efternamnen i Pajalatrakten och dess orsaker, p. 107-156
- **László Szabó:** Negative Constructions in Kola Lappish, p. 157-178
- **Nils-Erik Hansegård:** Marjut Aikio: Saamer och språkbyte, p. 179-186
- **Orvokki Heinämäki:** Ingrid Almqvist: On Object Marking in Negated Sentences in Finnish, p. 187-196
- **Lena Huss:** Lenore Arnberg: Vägledning till tvåspråkighet, p. 197-204
- **Pirkko Nuolijärvi:** Klaus Laalo: Suomen murteiden imperfektivvarianttien suhteita, p. 205-210
- **Marika Tandefeldt:** Liisa Paavola: Talar ni svenska vai puhunko suomea? p. 211-218
- **Sally Boyd:** Marika Tandefeldt: Between Two Languages, p. 219-236
- **Sulo Huovinen:** Valev Uibopuu: Om fennougrierna och deras språk, p. 237-250
- **Per-Erik Cederholm:** Pirjo Vaittinen: Finlands litteratur i Sverige, p. 251-254
- **Tuuli Forsgren & Britta Klockars:** Översättarutbildning vid Vasa högskola, p. 257-260

FUS #11, 1992

- **Pirkko Forsman-Svensson:** Karl XI:s minnesskrift - kanslisvenska i finsk översättning, p. 1-24
- **Maija Grönholm:** Den morfologiska anpassningen hos svenska låneord i finska språket, p. 25-42
- **Maijaliisa Jokinen:** Käännetyt merkitykset, p. 43-60
- **Silva Kiuru:** Michael Agricolan puhekielisyyskistä, p. 61-78
- **Jüri Viikberg:** Estonians in Siberia, p. 79-90
- **Marja Weckström:** Ympäristöjen ja henkilöiden esikuvat Veijo Meren romaaneissa ja novelleissa, p. 91-104
- **Osmo Nikkilä:** Pirkko Forsman-Svensson: 1600-luvun teonnimien selvittelyä, p. 105-112

- **Pirkko Forsman-Svensson:** Osmo Ikola, Ulla Palomäki & Anna-Kaisa Koitto: Dialektsyntax och textgrammatik, p. 113-118
- **Gunnar Magnusson:** Rune Ingo: Översättningsvetenskap - ur skandinavisk synvinkel, p. 119-132
- **Ingrid Almqvist:** Jyrki Kalliokoski: Samordning i finskan, p. 133-137
- **Ingrid Almqvist:** Maria Vilkuna: Ordföljden i finskan, p. 139-149
- **Lars-Gunnar Larsson:** Irene Wichmann: Reseanteckningar från forskningsresor, p. 151-155
- **Jarmo Lainio:** Birger Winsa: Dialektologiska ordstudier och språkhistoria i Tornedalen, p. 157-180
- Mikko Korhonen 1936-1991 In Memoriam, p. 183-186
- Toivo Tikka 1941-1991 In Memoriam, p. 187-88

FUS #12, 1994

- **Kaisu Juusela:** Variation as a theme in Finnish dialectology and sociolinguistics in recent years, p. 1-54
- **Torbjörn K. Nilsson:** Semantical considerations of the alleged Germanic etymology of Finnish *pursto~pyrstö* 'tail', p. 55-62
- **Toivo Tikka:** Lampisjärven sanan etymologiaa, p. 63-66
- **Irene Virtala:** Metafor, metonymi och textens subject, p. 67-86
- **Tuula Vosthenko:** Synkän yksinpuhelun kuvakieltä: Erään tutkimuksen lähtökohtia, p. 87-100
- **Erling Wande:** Metaphor and Cognitive Conflict, p. 101-114
- **Nils-Erik Hansegård:** Mikael Svonni: Samebarns modersmålskunskaper, p. 117-126
- **Helena Sulkala:** Ulla Lundgren: Predikativadverbialet och dess numeruskongruens i finskan, p. 127-134
- **Torbjörn Söder:** Tamás Kis: Bakaduma - Ungersk soldatslang, p. 135-137
- **Östen Dahl, Lars-Gunnar Larsson & Erling Wande:** Report on Estonian research within the language sciences, p. 141-146

FUS #13, not produced

Fenno-Ugrica Suecana

Att.: Jarmo Lainio

Finska avdelningen

Institutionen för baltiska språk, finska och tyska

Universitetsvägen 10 E

106 91 Stockholm

Sverige

ISSN 0348-3045

ISBN 978-91-981559-0-7